

Б. В. МЕЛЬНИК

ВУЛИЦЯМИ СТАРОВИННОГО ЛЬВОВА

Б. В. МЕЛЬНИК

ВУЛИЦЯМИ СТАРОВИННОГО ЛЬВОВА

ЛЬВІВ • ВИДАВНИЦТВО «СВІТ» • 2001

ББК 63.3 (4УКР-2 ЛЬВ)
М48

Рецензент
доктор історичних наук О.Я.Мацюк

Фотограф *Т.А.Никифорук*

Макет *В.В.Ковальчук*

На обкладинці: Вулиця Панська. Гуаш Ф.Ґерстенберґера.
Поч. XIX ст. Львівський історичний музей

На форзацах: Площа Фердинанда у Львові. Акварель А.Ґаттона.
1847 р. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника

Випущено на замовлення Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України за національною програмою випуску соціально значимих видань

Мельник Б.В.
М48 Вулицями старовинного Львова. — Львів: Світ, 2001. — 272 с.: іл.
ISBN 966-603-048-9.

У книзі висвітлюється історія львівського середмістя. Перед читачами — оповідь не лише про окремі вулиці, а й будинки, яскраво змальовуються події, пов'язані з ними. Автор звертає основну увагу не стільки на архітектурні здобутки, як це робилося досі у виданнях, присвячених історії Львова, скільки на маловідомі, але від цього не менш цікаві факти про людей, які мешкали в цих будинках, події, що там відбувалися, побутові особливості та ін. Як виглядало житло львівського городянина? Як воно опалювалося? Якими меблями, побутовими речами прикрашали своє житло мешканці середньовічного Львова? На ці та багато інших питань читачі знайдуть відповіді у цій книзі.

Автор використав матеріали львівських архівів, праці Л.Харевичевої, О.Чоловського, Ф.Яворського, І.Ходинецького та ін.

Книга багато ілюстрована (старі акварелі, фотографії, мапи-схеми). Після кожного розділу подані резюме англійською та польською мовами.

Для істориків, краєзнавців, туристів, а також усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

М $\frac{0503020900-027}{225-2001}$

ББК 63.3 (4УКР-2 ЛЬВ)

ISBN 966-603-048-9

I

II

IV

KSIECA
G.SEIFA

Рис. I. Вид Львова з гори Вроновських. Фрагмент. Акварель А.Лянге (?). Поч. XIX ст. Львівський історичний музей

Рис. II. Північно-східний ріг пл. Ринок. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. III. Південно-східний ріг пл. Ринок. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. IV. Перехрестя вулиць Боїмів (нині Староєврейської) та Сербської. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. V. Південно-західний ріг пл. Ринок. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. VI. Нижні вали (нині пр. Свободи). Літографія К.Ауера. 1844 р. Львівський історичний музей

Рис. VII. Вид з вул. Личаківської на будинок пожежної команди (нині не існує) та костьол бернардинців. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. VIII. Каплиця Боїмів. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. IX. Синагога "Золота Роза". Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст.

Рис. X. Східне подвір'я Вірменського собору. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. XI. Будинок XVIII ст. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

Рис. XII. Монастир св. Онуфрія. Дзвіниця. Акварель А.Каменобродського. Поч. XX ст. Львівський історичний музей

VIII

Фото В.Пилип'юка

Мандрівка завдовжки у кілька століть

Старовинний Львів був одним з головних і найбільших міст Галицько-Волинського князівства. Львів сучасний – це важливий політичний, економічний і культурний центр Західної України.

Вже в 30-х роках XIX століття австрійський географ і статистик В. Блюменбах писав про те, що населення Львова зросло більше як у два рази і налічувало 75 тисяч, а саме місто "надзвичай погарнішало": "Місто має 2612 будинків, в більшості гарних, в новому стилі збудованих, з них 425 – громадські, переважно церкви та костели. Усіх вулиць, яким дано назву, – 77. На них замешкує 11718 родин. Зі своїх прибутків магістрат утримує вулиці, мощені бруківкою і освітлені, за винятком кількох, що освітлені місяцем. Добрі водотяги забезпечують ціле місто водою, а романтичні околиці служать для відпочинку...

У просторі нашого міста велося житлове будівництво "бюрґергаузен", або, як говорили галичани, міщанського дому. Це здебільшого дво- та триповерхові будинки, прямокутні у плані, часто з внутрішнім подвір'ям. Логічна, чітка система розподілу приміщень добре прочитувалася на фасадах: у горизонтальному поділі, ритмі вікон, акцентах головного входу і балкона з консолями у формі голови лева або листя аканту.

На гладких поверхнях – скульптурні рельєфи традиційної античної тематики, а частіше – галицька купецька емблематика: Меркурій, дельфіни, роги достатку як побажання успіхів господареві-торговцю. У нішах – святі патрони-покровителі. Мир і добробут символізували зображення улюблених у народі мотивів голуба й голубки, квітів, інколи цілих жанрових сцен пір року: оранка у полі – весна, літо – жнива, осінь – біління полотна, зима – весілля. Частина таких будинків збереглася до нашого часу і дивує простотою та продуманістю.

У Львові з його численними установами, окрім ремісників (близько 60 відсотків), мешкало багато урядовців, студентів, купців, представників так званих вільних професій: лікарів, адвокатів, малярів, архітекторів-мураторів. Особливу верству складали родини священиків, в яких найсильніше зберігалися національні традиції.

На вулицях нашого міста звичним було зустріти людей з усіх країн світу і кожен, якою б мовою не говорив, знаходив тут свою мову. Своєрідна аура Львова надихала до творчості, він був музою для видатних художників, акторів, співаків, літераторів.

Шедеври архітектури творили Павло Римлянин, Гартман Вітвер, Петро Війтович та інші. Зачаровували світ живописними полотнами Іван Труш, Артур Гротгер, Осип Курилас, Олена Кульчицька, Антін Манастирський. Шквалом оплесків вибухали театри від неповторного співу Соломії Крушельницької, Олександра Мишуги, Модеста Менцинського, гри незабутньої Марії Заньковецької. Повсюди линула слава метрів музичної культури Миколи Колесси, Станіслава Людкевича, Василя Барвінського. Літературні шедеври творили Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Александр Фредро, Іван Франко, Василь Стефаник.

Вогонь просвітництва несли братства, які діяли при церквах і монастирях (зокрема Ставропігійське), НТШ ім. Т.Г.Шевченка, вчені-науковці Михайло Грушевський, Іван Крип'якевич, Василь Щурат, Іларіон Свєнціцький, митрополит Андрей Шептицький.

Зі Львовом пов'язані історичні постаті Данила Галицького, Івана Підкови, Максима Кривоноса, Богдана Хмельницького. У пам'яті львів'ян назавжди залишилися незабутні Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич.

Усі перелічені імена нині збереглися у назвах львівських вулиць і творять незнищенний літопис України, який можна прочитати сьогодні, мандруючи містом Лева.

Василь Куйбіда,
міський голова
м. Львова

A JOURNEY THROUGH THE CENTURIES

Ancient Lviv was one of the biggest and most important towns of the principality of Galicia and Volyn. Today Lviv is an important political, economic and cultural centre of Western Ukraine.

In the 1830s the Austrian geographer and statistician W. Blumenbach wrote: " Lviv's population grew more than twofold, totalling 75,000; and the city's beauty was enhanced. The number of buildings, built in a new style, mostly beautiful, is 2,612; of which 425 are civic, mainly churches and cathedrals. There are 77 named streets, with 11,718 families living there. The streets are maintained out of the Magistrate's profits; all of them are covered with cobblestones and are lit; apart from a few which are lit by the moon. Good water systems provide the city with water, and the romantic outskirts serve as a place to rest"

The "burgher house" type of building prevailed within the city's boundaries: a typical house of the Galician middle class was a two- or three-storeyed rectangular building, often with an inner courtyard. The logical system of room arrangements can be traced on the façades: in the horizontal division, in the rhythm of windows, and in the accents of the main entrances. Balconies carry consoles shaped as a lion's head or acanthus leaves. Smooth surfaces are covered with sculptural reliefs portraying traditional mythological characters or, more often, with the traditional emblems of the Galician merchants: Mercury, dolphins, and cornucopias as a way of wishing success to the owner-trader; in the niches are patron saints. Peace and welfare were symbolised by such popular motifs as doves, flowers, and sometimes seasons of the year: spring is ploughing; summer is harvesting; autumn is bleaching linen; winter is the time for weddings. Parts of such buildings have been preserved until the present day, continuing to amaze us with the simplicity and skill of their planning.

In Lviv with its numerous institutions, besides craftsmen (about 60% of the city population), many officials, students, merchants and representatives of so-called free occupations also lived: doctors, barristers, painters, architects and plasterers. Families of priests constituted a special section where national traditions were preserved.

It was common to come across people from all over the world in the streets of our city; and everybody, whatever language he spoke, could find his own language there. Lviv's special aura was an inspiration; for many outstanding artists, actors, singers and men of letters the city was a muse.

Architectural masterpieces were created by Paul of Rome, Gartman Witwer, Petro Viytovych and others. The world was fascinated by the paintings of Ivan Trush, Arthur Grottger, Osyp Kurylas, Olena Kulchytska, Antin Manastyrskyj and by the unique singing of Solomija Krushelnytska, Oleksander Myshuga and Modest Mentsynskyj; the unforgettable Maria Zankovetska made audiences burst into applause. The fame of musicians like Mykola Kolessa, Stanislav Ludkevych and Vasyl Barvinskyj spread far and wide. Markyjan Shashkevych, Ivan Vahylevych, Jakiv Holovatskyj, Aleksander Fredro, Ivan Franko and Vasyl Stefanyk created literary masterpieces.

The flame of enlightenment was carried by the fraternities of churches and monasteries (in particular, Stavropigia fraternity); by the Taras Shevchenko Society, by scientists Mychajlo Hrushevskyj, Ivan Krypjakevych, Vasyl Shchurat, Ilarion Sventsitskyj and by Metropolitan Andrej Sheptytskyj.

The historical figures of Danylo Halytskyj, Ivan Pidkova, Maksym Kryvonis and Bohdan Kchmelnytskyj are all connected with Lviv. The memory of Yevhen Konovalets, Stepan Bandera and Roman Shukhevych will remain with the people of Lviv forever.

All the above-mentioned names have been preserved in the names of the streets of Lviv, and are recorded in the imperishable chronicles of Ukraine, which can be read while walking through the streets of Lviv.

Vasyl Kuybida, Mayor of Lviv

PODRÓŻ TRWAJĄCA KILKA STULECI

Dawny Lwów był jednym z najważniejszych i największych miast Księstwa Halicko–Wołyńskiego. Lwów współczesny jest ważnym ośrodkiem politycznym, gospodarczym i kulturalnym Ukrainy Zachodniej

Już w latach 30. XIX w. geograf i statystyk austriacki W. Blumenbach pisał, że liczba mieszkańców Lwowa powiększyła się prawie dwukrotnie i stanowiła 75 tysięcy, samo zaś miasto "nadzwyczaj wyładniało": "Miasto ma 2612 domów, w większości ładnych, w nowym stylu zbudowanych, wśród nich 425 o charakterze publicznym, przeważnie cerkwie i kościoły. Wszystkich ulic, które nazwano, jest 77. Zamieszkuje je 11718 rodzin. Ze swoich przychodów magistrat utrzymuje ulice brukowane kostką i oświetlane, z wyjątkiem kilku, które rozjaśnia księżyc. Dobre wodociągi zaopatrują w wodę całe miasto, a romantyczne okolice służą odpoczynkowi..."

Na terenie naszego miasta prowadzono budownictwo mieszkaniowe typu burgerhausen, lub, jak mawiano w Galicji, domów mieszczańskich. W większości są to budynki jedno- i dwupiętrowe, o prostokątnej podstawie, często z wewnętrznym podwórkiem. Logika i dokładność podziału pomieszczeń jest dobrze widoczna na fasadach: w poziomym podziale kondygnacji, rytmice okien, akcentach nad wejściem głównym oraz balkonem z konsolami w postaci głowy lwa lub liści akantu.

Na gładkich powierzchniach widoczne są płaskorzeźby o tradycyjnej tematyce antycznej, częściej jednak – insygnia kupców galicyjskich – Merkury, delfin, róg obfitości jako życzenie pomyślności gospodarzowi-kupcowi. W niszach stoją figury świętych patronów i opiekunów. Symbolem pokoju i dostatku były wizerunki lubianych przez lud gołębia i gołębicy, kwiatów, niekiedy całych motywów rodzajowych pór roku: wiosna – oranie pola, lato – żniwa, jesień – wybielanie płótna, zima – wesele. Część takich kamienic zachowała się do dziś i zachwyca swą prostotą i funkcjonalnością.

We Lwowie z jego różnorodnymi cechami, oprócz rzemieślników (około 60 %), mieszkało wielu urzędników, studentów, kupców, przedstawicieli tzw. wolnych zawodów: lekarzy, mecenasów, malarzy, architektów-murarzy. Osobliwą warstwę stanowiły rodziny duchowieństwa, w których szczególnie pielęgnowano i przekazywano tradycje narodowe.

Na ulicach naszego miasta zazwyczaj można było spotkać ludzi z różnych zakątków świata, każdy z przybyszy, w jakimkolwiek języku by mówił, mógł tu odnaleźć mowę ojczystą. Niepowtarzalna aura Lwowa była natchnieniem do twórczości, miasto było muzą wybitnych malarzy, aktorów, śpiewaków, literatów.

Arcydzieła architektury tworzyli Paweł Rzymianin, Gartman Witwer, Piotr Wójtowicz i inni. Oczarowywali swymi obrazami Iwan Trusz, Artur Grottger, Osyp Kurylas, Olena Kulczycka, Antin Manastyrski. Teatry eksplodowały owacjami, nagradzającymi cudowny śpiew Salomei Kruszelnickiej, Oleksandra Myszugi, Modesta Mencyńskiego, grę niezapomnianej Marii Zańkowieckiej. Szerzyła się sława działaczy kultury muzycznej – Mykoły Kolessy, Stanisława Ludkiewicza, Wasyla Barwińskiego. Arcydzieła literackie tworzyli tu Markijan Szaszkewycz, Iwan Wahylewycz, Jakiw Hołowacki, Aleksander Fredro, Iwan Franko, Wasyl Stefanyk.

Ogień oświecenia niosły bractwa, działające przy cerkwiach i klasztorach (np. Bractwo Stawropigijskie), Towarzystwo Naukowe im. T. Szewczenki, działali tu naukowcy Mychajło Hruszewski, Iwan Krypiakewycz, Wasyl Szczurat, Hilarion Świencicki, metropolita Andrej Szeptycki.

Ze Lwowem są związane postacie historyczne Daniela Halickiego, Iwana Pidkowy, Maksyma Krywonosa, Bohdana Chmielnickiego. W pamięci lwowian na zawsze pozostali niezapomniani Jewhen Konowałeć, Stepan Bandera, Roman Szuchewycz.

Wszystkie wymienione imiona zachowały się dziś w nazwach lwowskich ulic, tworzą one niezniszczalną kronikę Ukrainy, którą możemy przeczytać, wędrując grodem Lwa.

Wasyl Kujbida, Prezydent miasta Lwowa

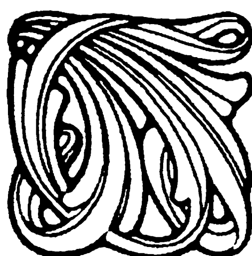
ВСТУП

ПЛОЩА РИНОК —
СЕРЦЕ ЛЬВОВА

НАВКОЛО РИНКУ

ПІД МУРАМИ

ВІСІМ ПРОМЕНІВ

Вступ

Перша документальна згадка про Львів датується 1256 р. Заснував місто галицько-волинський князь Данило Романович і назвав його на честь сина Лева. Однак археологічні дослідження засвідчують, що поселення на місці сучасного Львова (в районі площі Старий Ринок, на території Онуфріївського монастиря, костьолу Яна Хрестителя, а також вул. Вірменської) існувало ще в XII ст., принаймні за 100 років до літописної дати.

Центром давньоруського Львова була сучасна площа Старий Ринок. Місто надійно захищали укріплення, збудовані з урахуванням природних умов — пагорбів Високого Замку та річки Полтви.

Вигідне розташування Львова на перехресті найважливіших торгових шляхів того часу зумовило його швидкий економічний розвиток. Місто стало значним центром ремесла і торгівлі. Велику роль відіграло також стратегічне положення Львова в центрі Галицько-Волинського князівства, яке давало змогу швидко перекидати війська на загрозливі напрямки. В умовах майже безперервних війн із сусідніми державами це мало дуже важливе значення.

У 1272 р. князь Лев Данилович переніс столицю князівства з Галича до Львова.

Після захоплення Львова польським королем Казимиром III Великим у 1349 р. центр міста було перенесено південніше. Нове поселення будувалося за західноєвропейськими зразками: центральна площа, навколо неї житлові квартали і лінія укріплень. Так утворилося середмістя, або "місто серед стін". Його межі окреслюємо сучасними вулицями Лесі Українки, Підвальною, Братів Рогатинців, пр. Свободи. Площа середмістя становила 36 га, а разом з укріпленнями — 50 га. Це, власне, й було місто.

Система укріплень Львова формувалася майже 300 років. Спочатку, в другій половині XIV ст., вона складалася з муру, рову і валу. Дещо пізніше було додано ще один мур, який дістав назву Низького, на відміну від першого, Високого. До міста можна було увійти через дві брами — Краківську і Галицьку, біля них через рів були перекинуті підйомні мости.

Рис. 1. Князь Лев Данилович.
Худ. Л.Долинський. Кін. XVIII ст. ЛІМ[1]

Дуже важливою частиною укріплень був Високий замок, закладений близько 1360 р.

Львів мав надзвичайно велике стратегічне значення як плацдарм Польщі для походів в Україну, Росію, Молдавію. Багатство ж міста притягало погляди завойовників — татар, молдаван, турків та й власної шляхти.

Все це змушувало звертати посилену увагу на зміцнення обороноздатності міста. У 1445 р. завершилося створення системи укріплень: Високий і Низький мури, глибокий рів з водою, котрий захищав місто з півночі, сходу і півдня, внутрішній рів, який знаходився між стінами, оборонний вал, висота якого сягала 16 м, Високий і Низький замки.

Високий мур (8 м висоти, близько 2 м завтовшки) мав 18 (за іншими даними — 17) бойових веж і дві вже згадані брами, кожна з яких була справжнім оборонним комплексом. Усі вежі разом з прилеглою ділянкою муру були закріплені за певним ремісничим цехом. Пізніше були зроблені для пішоходів дві укріплені хвіртки — Єзуїтська і Босацька.

Два мури захищали місто з півночі, сходу і півдня. На західній стороні був тільки один — Високий, тому що з цього боку текла Полтва. У той час це була неширока, але повноводна річка з бурхливою течією і болотистими берегами. Суцільне болото, густо поросле лісом і чагарями, простягалося від сучасного пр. Свободи до лінії поштамт–універ-

[1] Тут і далі: ЛІМ — Львівський історичний музей

Рис. 2. Загальний вигляд Львова. Худ. Д.Пассаротті. 1618 р. ЛІМ

ситет і надійно захищало місто. З цього боку було важко підійти навіть піхоті, не кажучи вже про облогові машини й артилерію.

Укріплення Львова розвивалися й далі. Додавалися нові вежі, а в XVI ст. до системи фортифікацій було введено Міський арсенал, котрий прилягав до зовнішнього боку Високого муру.

Розвиток вогнепальної зброї зробив стару систему оборони міст малопридатною. Тому вже у другій половині XVI ст. міські мури починають робити нижчими, але товстішими. Широкого застосування набувають бастіони — земляні укріплення, на яких ставилися гармати.

Використання вогнепальної зброї у вежах старої конструкції було малоефективним. Замкнений обсяг вежі з вузькими бійницями, розрахованими на стрільбу з лука, сильно звужував поле огляду. Під час стрільби порохові гази наповнювали вежу. Тому з XVII ст. широко застосовували бастеї — півкруглі оборонні споруди відкритого типу. На відміну від вежі, бастея не мала даху. Вона завершувалася відкритою площадкою, обнесеною зубцями, на якій ставилися гармати і більш легка вогнепальна зброя — гаківниці та фортечні рушниці.

У Львові бастеї були вбудовані у Низький мур. Дві з них збереглися до нашого часу — на вул. Підвальній та у підвалі буд. № 32 по вул. Братів Рогатинців.

Останньою великою спорудою в системі львівських фортифікацій був Королівський арсенал (нині вул. Підвальна, 13).

Високий замок спорудив король Казимир III в 60-х роках XIV ст. Деякі вчені вважають, що його звели на фундаментах замку князя Лева, але ця думка не знайшла достатнього підтвердження. Замок був власністю короля. Його комендант — бурґґраф — обіймав посаду заступника королівського старости.

До складу фортифікацій замку входило сім веж, укріплені брами і будинок, де був розташований гарнізон. Уже в 1495 р. він мав артилерійське озброєння. У дворі знаходилася криниця. Щоправда, води в ній не було. Її доводилося возити знизу або брати дощову.

Рис. 3. Казимир III Великий

Збудований на 300-метровій горі, до речі, в ті часи значно крутішій, аніж зараз, Високий замок здавався неприступною твердинею. Та він нею і залишався протягом майже 300 років — вперше взятий штурмом у 1648 р. козаками Максима Кривоноса.

Але неприступний за часів, коли успіх у бою вирішувався холодною зброєю, в епоху, коли з'явилася зброя вогнепальна, замок втратив своє бойове значення. Постійна відсутність у державній скарбниці коштів не давала змоги не тільки переобладнати його відповідно до нових умов, озброїти додатковими гарматами, а й навіть ґрунтовно відремонтувати, тому після 1648 р. з нього вивели гарнізон, і в 1672 р. турки зайняли його без бою. Покинутий напризволяще, замок поступово руйнувався. Наприкінці XVIII ст. його стали розбирати, використовуючи каміння для спорудження будинків і шляхів. Остаточно його розібрали у 70-х роках XIX ст., коли насипали курган на честь 300-річчя Люблінської унії. Каміння використано на фундамент кургану. На згадку нащадкам залишився лише фраґмент південної стіни.

Окремі приміщення Високого замку служили в'язницею. У 1410 р. в його підземеллях сиділи лицарі Тевтонського ордену, взяті в полон у битві під Ґрюнвальдом. У 50-х роках XVI ст. тут деякий час перебувала нещасна Гальшка Острозька, про яку буде розповідь далі. Дві вежі служили постійною в'язницею для особливо небезпечних злочинців. При цьому суворо дотримувалися класового принципу: у Шляхетській вежі ув'язнювали шляхтичів, у Гультяйській — осіб нешляхетних станів.

Низький замок стояв на тому місці, де зараз розміщені Національний музей і театр ім.М.Заньковецької. Він займав північно-західний кут укріплень і на відміну від Високого замку входив у них органічно, становлячи їх частину. Збудований у другій половині XIV ст. з дерева, він уже 1381 р. згорів. Його відбудували знову з дерева і тільки після пожежі 1565 р. зве-

Рис. 4. Галицька брама. Мал. І.Качора

Рис. 5. Низький замок.
Мал. Ф.Ковалишина. Кін. XIX ст.

ли кам'яні будівлі. Замок мав напрочуд гарний ренесансний фасад, який виходив на сучасну вул. Театральну. До складу замку входили три вежі — Судейська, або Шляхти, Ювелірів і Кутова, а також внутрішній рів. Судейська вежа стояла на місці газону перед входом у Національний музей; навпроти неї на валу — Гетьманська бастея.

Оспівуючи середньовічний Львів, польський поет С. Кльонович писав про Низький замок, що його вежі впираються в небо, а підвали спускаються у пекло. Якщо врахувати, що вежа Шляхти називалася так тому, бо використовувалася як в'язниця для шляхтичів, і що в замку була надзвичайна сирість (поряд тече Полтва), то поетична метафора не дуже перебільшувала справжній стан речей.

У XVIII ст. Низький замок поступово перетворився на руїни. Його почали поступово розбирати, і вже 1802 р. на його місці був пустир, який нічим не нагадував про колишню велич.

У 1537 р. король Сигізмунд І Старий підписав у Низькому замку документ, згідно з яким спадковість королівської влади в Польщі скасовувалася — цей акт мав величезний вплив на подальший хід історії країни. Король ставав виборним, і це поклало край усім спробам створення абсолютної монархії, відкрило дорогу "золотій шляхетській вольниці", інакше кажучи, безмежному шляхетському свавіллю.

У 1704 р. після взяття Львова у Низькому замку мешкав шведський король Карл XII.

Укріплення Львова витримали 24 облоги — і жодного разу місто не було взяте штурмом. Укріплення знесли наприкінці XVIII — на початку XIX ст.

За межами укріплень простягалися території Галицького і Краківського передмість. До складу останнього увійшов і давньоруський

Львів. Площа Галицького передмістя становила 150 га, Краківського — 100 га. Такий адміністративний поділ міста зберігався до 1787 р.

На початку червня 1527 р. Львів був повністю знищений жахливою пожежею — літо було сухе і спекотне, дув дуже сильний вітер. Досить було малої іскри в одній із львівських пивоварень, щоб від усього міста зосталися тільки ратуша і один будинок у передмісті. На переконання львів'ян, він зберігся завдяки заступництву Богородиці і згодом був оточений релігійним шануванням. Його розібрали тільки у 1786 р.

Вогонь знищив кам'яні укріплення, зокрема Галицьку браму з усім артилерійським озброєнням. На храмах поплавилися дзвони. Вітер заніс палаючі головешки на Високий замок, де спалахнула і згоріла одна з веж. А звідси недогарки полетіли на село Знесіння, і воно вигоріло дощенту.

Судячи з усього, тут мало місце явище, яке в XX ст. назвали "вогняним вихором". При загорянні дерев'яних будинків температура ставала дуже високою. Це викликало різкий перепад атмосферного тиску і рух повітряних потоків, котрі ще більше роздмухували полум'я.

У 1540 р. Рада міста заборонила дерев'яне будівництво у середмісті. На жаль, цієї постанови не завжди дотримувались (традиційно у Львові). Значна частина будинків, особливо у єврейській дільниці, як і раніше, будувалася з дерева, що аж ніяк не сприяло протипожежній безпеці. І все ж наприкінці XVI ст. більшість будинків середмістя була кам'яною. Так вони і дійшли до нас, хоча й значно перебудовані, з повністю зміненим внутрішнім плануванням.

Отже, впродовж тривалого часу будинки Львова були дерев'яними або фахверковими[1], спорудженими у готичному стилі. Дахи були гонтові, а пізніше — черепичні. У XIV — першій половині XVI ст. всі будинки були одноповерховими. Загалом треба зазначити, що саме поняття "поверх" з'являється тільки в епоху Відродження. До цього часу чітке розмежування будинку в горизонтальній площині на однакових рівнях було невідоме. Кожний великий середньовічний будинок — це лабіринт прибудов, ходів, переходів, які з'єднували частини будинку, розташовані на різних рівнях.

Мабуть, найбільш поширеним типом будинку львівського середмістя був триповерховий будинок з трьома вікнами на поверсі. Такий тип був обов'язковим на Ринку. На прилеглих вулицях могли споруджувати оселі і з більшою кількістю вікон.

Треба сказати, що мати власний будинок у середмісті могла тільки дуже багата людина. Стіни не давали місту рости, а тому чимало коштувала земля, дорогим був і будівельний матеріал — камінь, цегла. Власний будинок — показник міцного становища людини у суспільстві.

Господар зазвичай займав другий поверх. Якщо придивитися до розташування вікон по фасаду, то впадає в вічі несиметричність — два і одне. Двоє вікон мала світлиця, одне — спальня. У глибині будинку знаходилися інші житлові та підсобні приміщення, часто — молільня.

[1] **Фахверк** — подвійний дерев'яний каркас, заповнений камінням або цеглою

Рис. 6. Карл XII

Рис. 7 Фрагмент інтер'єру міщанського будинку. Львів. XVIII ст.

Рис. 8. "Ґданська" лава.
Львів. Бл. 1600 р. ЛІМ

Рис. 9. Шафа.
Робота вірменського майстра.
Львів. XVIII ст. ЛІМ

Стеля не була такою, до якої ми звикли, тобто гладкою. Вздовж неї розташовувались масивні дерев'яні сволоки, котрі прикрашали різьбленими малюнками, написами, а іноді й розписами. Такі стелі ще збереглись у деяких будинках на пл. Ринок.

Стіни були нетиньковані — цей звичай з'явився набагато пізніше. Їх завішували килимами. Але в ті часи килим не прилягав до стіни щільно, а висів на певній відстані від неї. Це створювало додатковий повітряний прошарок, який зовсім не був зайвим у холодних кам'яницях. Бо ж зазвичай приміщення опалювалося камінами. Безумовно, палаючий камін створює затишок, але обігріває кімнату погано.

У багатьох львівських будинках використовувався гіпокауст — система повітряного огрівання. У підвалі стояла двокамерна піч. У нижній камері палали дрова, нагріваючи каміння, складене у верхній камері. Гаряче повітря від розпечених каменів ішло по трубах на всі поверхи. Залишки гіпокаусту знайдено в будинках на пл. Ринок і вул. Вірменській.

Повернімося до інтер'єру типового львівського будинку. Меблі були солідними, важкими, здебільшого дубовими, пишно оздобленими різьбленням. Це — столи, стільці, довгі скрині, які ставили під стінами. У скринях зберігали білизну, водночас вони служили лавами. Столи застелювали скатертинами з коштовних східних тканин або килимами. Спеціальними покривалами застелювали лавки і підвіконня.

Стільці свідчили про багатство господаря, були дуже гарними, дорогими, проте з одним недоліком — на них було незручно сидіти, позаяк вони мали невигідну конструкцію. Іноді м'які стільці оббивали курдибаном — особливим сортом шкіри, позолоченої та розфарбованої, прикрашеної тисненими візерунками.

Підлогу покривали килими, переважно східного походження: турецькі, перські, узбецькі, туркменські. Це теж був показник заможності власника.

У великих шафах стояв посуд. Був він найчастіше олов'яним, нерідко срібним. Зауважимо, що в той час, у XVII ст., олово коштувало трішки дешевше, ніж срібло. Посуд прикрашали різьбленими малюнками. Поряд з металевим посудом стояв скляний або кришталевий. Скло часто було кольоровим. У найбагатших траплялися і фарфорові чашечки. Це була величезна рідкість — адже порцеляну привозили з Китаю.

На камінах або на столах ставили годинник. Час він показував не дуже точно, та цього від нього і не вимагалося. Завдання годинника — зайвий раз підкреслити заможність власника, бо годинник сам по собі був великою рідкістю. Тому їх прикрашали емаллю, скульптурними зображеннями, а їхні корпуси робили з бронзи або позолоченого дерева.

Значна увага приділялась освітленню. Ми звикли асоціювати середньовічне освітлення зі свічками. І це так, світили

свічками, але якими? Віск коштував дуже дорого, тому навіть багаті люди вживали воскові свічки досить економно, надаючи перевагу звичайним лойовим. Широко вживали олійні світильники, які підвішували до стелі. З метою підсилення освітлення використовували своєрідні рефлектори — бляшані латунні пластини з угнутою і відполірованою центральною частиною. У нижній частині було спеціальне гніздо, в яке вставляли свічку так, що полум'я знаходилося проти полірованої поверхні, яка і підсилювала освітлення.

На стінах висіли картини і портрети. У Львові надавали перевагу італійському і голландському живопису. Картини згадуються у кожному заповіті заможного городянина. Так само, як і книги. Книгу у Львові любили і шанували, і бібліотека в кілька десятків, а то й сотень томів рідкістю не була. Бібліотека відомого міщанина Яна Алембека (правильно — Альнпек, помер 1636 р.) налічувала 1200 томів.

Так виглядало житло власника будинку. Але одна родина рідко коли займала будинок повністю. Його приміщення здавали в оренду. І тут про жодні вигоди й мови не було. Безліч комірчин різного розміру, в яких тулилися ті, хто змушений був наймати квартиру, хоча назвати це приміщення квартирою навряд чи можна. Існував спеціальний термін — "пивничний", тобто той, хто мешкає у пивниці (підвалі). Зазвичай орендар у тій же комірчині мав і майстерню. Можна уявити собі, як жилося такому ремісникові. У його житлі не було килимів — хіба що якийсь дешевий килимок на підлозі. Лавки і стіл — з нефарбованого дерева. Посуд глиняний, та й того небагато. Освітлювалася кімната лойовою свічкою або просто каганцем. Подвір'я у львівських будинках були малі. Здебільшого в них стояли різні хижки — склади або помешкання.

Санітарні умови середньовічного Львова годі й критикувати. Сміття викидали просто на вулицю. Каналізації не було. Щоправда, на Ринку зробили стічні канави. Передбачалися вони і в інших кварталах, причому обов'язки асенізатора мав виконувати міський кат зі своїми помічниками. Але оскільки цієї роботи ніхто від нього не вимагав, то він її і не робив.

Однак вряди-годи асенізацію проводили, вивозили нечистоти, за що платили 8 грошів від діжки. Кілька разів на рік очищували тюрми, за що платили 2 злотих.

За чистотою Ринку повинна була стежити спеціальна особа — старший пургант. У його розпорядженні були сезонні помічники, пара волів, помічник візника, йому повинен був допомагати кат. Для виконання цих робіт пургант використовував арештантів. Узимку вони очищали від льоду стічні канави, згрібали сніг, влітку збирали нечистоти і грязюку. Зазначимо, що на підтримання чистоти на Ринку виділялися гроші, але куди вони йшли, сказати важко. Арештантів за роботу тільки годували, іноді давали 3–4 гроші. На немощених вулицях брьохалися в болоті свині, блукали кози і телята. До речі, свійських тварин у місті тримали аж до кінця XIX ст. Так, у 1888 р. у Львові було 1130 корів, 2 кози, 302 свині, 1752 коні і 3717 собак.

Антисанітарні умови створювали сприятливий ґрунт для епідемій. І вони Львів не оминали. За 450 років, з XIV до середини XVIII ст., у

Рис. 10. Келих. Скло. XIX ст. Чашка з блюдцем. XVIII–XIX ст. ЛІМ

Рис. 11. Стілець. Львів. XVIII ст. ЛІМ

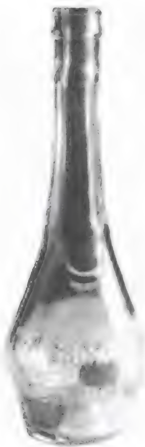

Рис. 12. Пляшка лікерна. Фірма Бачевських. Львів. 30-ті рр. XX ст. ЛІМ

Львові зареєстрована 51 епідемія, причому фіксувалися тільки ті, котрі тривали не менше року. Особливо страшним було так зване чорне чотириріччя (1620–1623), коли у Львові вимерло 2/3 населення. Медицина, зокрема діагностика, залишалась на дуже низькому рівні. Тому під поняттям "моровиця" розуміли і чуму, і холеру, і тиф, і віспу.

Коли починалася епідемія, хто тільки міг, тікав з міста. Біднота, що не мала куди і за що втікати, залишалась у місті. І часто лікувалась тим, що по шию закопувалась у гній. Це тоді вважалось універсальними ліками від "моровиці". Звичайно, лікарі у Львові були. Але, по-перше, їхніми послугами могли користуватися лише вибрані, а по-друге, їхня кваліфікація була невисокою. Бідноті лишалися шпиталі — св. Духа, св. Станіслава, св. Лазаря. Від сучасних медичних установ вони різнилися тим, що були не тільки лікарнями, а й притулками для старих, калік, бездомних. Звичайно, всіх бажаючих обслужити вони не могли.

У зв'язку зі сказаним парадоксальним є факт, що львів'яни приділяли велику увагу особистій гігієні.

З XIV ст. у Львові діяло кілька лазень. Продукція цеху миловарів користувалась великим попитом, можливо тому, що ввозити мило у Львів (крім так званого грецького) суворо заборонялося. Миловари виготовляли мило білого, чорного, зеленого і блакитного кольорів, а піна була білою. Вони ж виробляли пудру і помаду, які користувалися не меншим попитом, ніж зараз, причому не тільки у жінок, а й у чоловіків.

Розповідь про побут львів'ян буде неповною, якщо не сказати, що вони їли.

Рис. 13. Свічник. XVIII ст. ЛІМ

Як і всюди в епоху середньовіччя, основу меню становило зерно, крупи, овочі. М'ясо було досить дорогим — заможний городянин їв його 1–2 рази на тиждень. Значно більше вживалося риби, яка замінювала м'ясо, особливо під час постів, а вони охоплювали більше ніж півроку. В наш час може видатися дивним, що Львів діставав великі прибутки від торгівлі соленою рибою. На території передмість було багато рибних ставків, звичайно, приватних. Але торгівля рибою велася тільки через посередництво міста, яке контролювало її якість. З величезного переліку львівських товарів тільки два (!) їх види мали гарантію якості — міське клеймо: кубики воску і діжки з соленою рибою. А діжка в той час була мірою ваги (460 кг), і лихо тому купцеві, у чиїй діжці виявилася б хоч одна зіпсована риба!

Хліба у Львові вживали багато. Існували окремі цехи пекарів білого і чорного хліба.

Великою популярністю користувалися овочі — капуста, буряки, огірки, часник, цибуля.

Окремо треба сказати про приправи. До епохи хрестових походів майже вся Європа не знала прянощів (перець, мускат, шафран, кориця тощо). Присмачували їжу селітрою, значно дешевшою від солі. Сіль у середньовіччі була продуктом дорогим — адже на всю Європу існувало лише кілька її родовищ. І мабуть, саме з цим пов'язана стара прикмета: розсипати сіль — до сварки.

Хрестові походи познайомили європейців з прянощами, прищепили смак до них, але... дороги, якими ці товари завозилися на Захід,

були перекриті турками. Тому не дивно, що звичайний чорний перець на ринках Західної Європи коштував удвічі дорожче від золота.

Постає запитання: а до чого тут Львів? Належить зауважити, що він був одним з небагатьох міст, через які прянощі, що входили до переліку так званих східних товарів, потрапляли в Європу. Східними називали товари, які привозили з країн Близького та Далекого Сходу: прянощі, дорогоцінне каміння, високоякісну індійську та перську холодну зброю, китайські шовки, індійські мусліни, перську парчу.

Львів мав, як говорили в той час, виключне право складу на східні товари. Це була система законів і постанов, котра в загальному вигляд дала так: всі східні товари мали бути продані тільки у Львові, тільки львів'янам і тільки за тими цінами, які встановив Львів. Порушення права складу каралося конфіскацією каравану. Неважко зрозуміти, що кілька львівських купців зосереджували у себе маси дорогоцінних товарів, які потім з величезним зиском перепродувалися на Захід.

Прянощі коштували у Львові недорого і були доступні для особистого споживання. Львівські кухарі виготовляли різноманітні підливки і соуси.

Цукор у Львові, як і по всій Європі, був на той час великою рідкістю — його привозили з Азії, а згодом з Америки. Тому потреби великої кількості ласунів задовольнялися медом.

Їжа більшості львів'ян була бідною і одноманітною — борщ, каша (вівсяна, гречана, житня), змащена конопляною або лляною олією, риба, іноді шматок дешевого м'яса.

Значну увагу у Львові приділяли питву. Можна сказати, що тут більше пили, ніж їли, що загалом було характерним для того часу.

Львівські городяни мали виключне право на виробництво і продаж горілки в радіусі трьох миль від центру міста. Спочатку її робили мало — була дуже дорога, але з часом збільшили виробництво. Найкращою вважалася цитварна, доброю — ґанусова. Найдорожчими були цукрова і "адамашкова" Великою популярністю користувалися також імбирна і корична. Але горілки у Львові в XVI–XVII ст. вживали мало і виробляли її головно на продаж за межі міста. Перевага надавалася винам — грецьким, угорським, італійським, іспанським, яких у Львів привозили чимало. Пили вино і власного виробництва. На сучасній вул. Лисенка, на Клепарові росли виноградники. Виноград переважно був низької якості — і ґрунт не той, і сонця замало, але для виготовлення домашнього вина годився.

Як і у всіх східнослов'янських землях, в Галичині серед любителів звеселювальних напоїв великою популярністю користувався мед. Звичайний бджолиний мед переварювали з горілкою, додаючи ягоди. Готовий мед розливали у діжки, які закопували в землю — інакше могли полопатися обручі. Витримувався він кілька років, після чого можна було розливати у пляшки.

Але найбільш популярним напоєм у Львові, без сумніву, було пиво. Про його якість можна судити з того, що львівське пиво експортувалося в країну, яку пивом не здивуєш, — у Баварію. Його везли туди на волах шість тижнів, і в дорозі воно не псувалося. Цікаво, чи витримало б такий іспит сучасне бочкове пиво?

Рис. 14. Перший варіант гасової лампи. Львів. 50-ті рр. XIX ст.

Рис. 15. Карти гральні. Худ. Я.Рустем. Поч. XIX ст. ЛІМ

Рис. 16. Герб Львова у різних варіантах

Пиво мав право варити будь-який громадянин Львова, але тільки для власного вжитку і не більше як протягом одної-двох діб. За цим пильно стежив цех пивоварів і медоварів, котрий мав монопольне право на торгівлю пивом. Пізніше, у XVIII ст., цього правила не дотримувалися.

Пристрасть до пива була предметом своєрідного рекету, як це зафіксовано у судових документах: один із львівських рурмайстрів, тобто керівник водогону, мав звичку перекривати доступ води туди, де, за його даними, варили пиво або мед, і погоджувався відкрити воду тільки після сплати 3 грошів.

Неконтрольоване вживання звеселювальних напоїв часто ставало причиною скандалів і бійок. І тоді втручалася львівська міська сторожа — ціпаки. Назва ця походила від їхньої основної зброї — важкого бойового ціпа, окутого залізом.

Ціпаки носили блакитний одяг з червоною облямівкою і олов'яними ґудзиками, а на головах — ковпаки з чорного ведмежого хутра. На ковпаках були бляхи з гербом міста. Ціпаків було 24. Формально їхнім основним завданням була нічна охорона міських брам — по 12 чоловіків на кожну. Але фактично вони виконували функції міської поліції. Вони служили за річним контрактом. Це була організація, пов'язана круговою порукою ("один за всіх, всі за одного"). Стати її членом можна було тільки тоді, коли звільнялася вакансія, причому було необхідне поручництво старших. Ціпаки заробляли свій хліб нелегко. Бо не тільки п'яних доводилося вгамовувати. І виступи низів міста треба придушувати, і втихомирювати бійки між учнями єзуїтської колегії і кафедральної школи, і припиняти єврейські погроми...

Рис. 17 Знак емфітевзису — вічної оренди

Крім ціпаків, за порядком в місті стежили чотири гайдуки — особиста охорона бургомістра. Їх посилали всюди, де була потрібна озброєна охорона або очікувався опір.

Судові вироки виконував кат. У середньовіччі уникали вживання слів, пов'язаних зі смертю. Кат мав дуже виразне прізвисько, яке стало офіційним терміном — "Малодобрий". Посада його оплачувалася непогано — він діставав 8 злотих на рік, мав частку в торгових митах, житло на валу. За кожну екзекуцію він діставав окрему платню: за бичування — 6 грошів, за тортури — 15–24 гроші, за відрубування голови — 8–18 грошів. Та ще подарунки від тих, над ким виконувалися вироки.

І все ж на цю посаду охочих було небагато. Загальна ненависть і презирство робили нестерпним життя не тільки ката, а й його родини.

Як і всі середньовічні міста, Львів мав свій герб — крокуючого лева у фортечній брамі. Вперше його зображення зустрічається у 1314 р. на печатці, підвішеній до листа галицько-волинських князів Лева II та Андрія до магістра Тевтонського ордену. У 1526 р. указом короля Сигіз-

Рис. 18. Ціп бойовий. Львів. XVII ст. ЛІМ

Рис. 19. Меч катівський. XVII ст. ЛІМ

Рис. 20. Печатка Ради м. Львова. 1353 р.

мунда Старого вживання зображення крокуючого "руського лева" було заборонене. Лева стали зображувати піднятим на задніх лапах, згідно з правилами західноєвропейської геральдики. З бігом часу герб зазнавав змін, до нього робилися додатки. Зокрема, у 1586 р. папа Сикст V подарував Львову частину свого герба — три пагорби з восьмипроменевою зіркою над ними.

Розваг у львів'ян було небагато, іноді влаштовувалося щось на зразок театральних вистав просто неба. Виступали музиканти, співаки. Великою популярністю користувалися азартні ігри — кості, карти, але не бракувало й любителів шахів та шашок. Багато уболівальників збирали щорічні змагання зі стрільби. Загроза нападу татар, молдаван та й власної шляхти вимагала постійної бойової готовності. Кожен мешканець міста повинен був захищати його, бо найманий гарнізон коштував дорого, та й покладатися на нього можна було не завжди. Тому у Львові ще в XV ст. було створене Стрілецьке братство. Членами його могли бути тільки католики. Українцям дозволялося брати участь в обороні міста, але стати членами братства — ні. Євреї ж взагалі до оборони не допускалися, зате сплачували спеціальний податок.

Члени братства повинні були постійно вправлятися у стрільбі з лука, а пізніше — з вогнепальної зброї. Щороку влаштовувалися змагання, які були своєрідним іспитом. Переможець оголошувався "курковим королем" ("курек" тобто півень, — емблема братства), на рік звільнявся від податків. Влаштовувалася урочиста процесія. На чолі її вели барана з пофарбованими рогами і вовною, посипаною золотим піском — приз за четверте місце. За ним несли на списі третій приз — штуку дорогого сукна вартістю в 21 злотий. Чотири м'ясники в білих сорочках і фартухах вели вола з позолоченими рогами (другий приз). За ними їхав курковий король у королівських шатах зі срібним позолоченим кубком у руці — першим призом. Як бачимо, матеріальне заохочення досить вдало поєднувалося з моральним.

Один філософ сказав, що обов'язковими ознаками цивілізації є шинок, тюрма і кладовище. Не вдаючись у розгляд самого твердження, зауважимо, що з цього погляду Львів був дуже цивілізованим містом, було тут багато і шинків, і в'язниць, і кладовищ.

За середньовічними поглядами, покійника треба було ховати в освяченій землі. Це, звичайно, не стосувалося самогубців, а в окремих випадках — і страчених за вироком суду. Жертв численних епідемій зазвичай вивозили далеко за місто.

Освяченою землею вважалася тільки земля навколо храму. Тому тут і виникали кладовища. У середмісті Львова (на площі в 36 га) їх було сім, разом з монастирськими. Багатих ховали у криптах (підземеллях) храмів, бідноті ж було добре і біля храму. На цвинтарі кафедрального собору існували фамільні гробниці (детальніше див. пл. Катедральна).

Зрозуміло, що головну роль при похованні відігравала конфесійна ознака — католиків ховали при католицьких храмах, православних і вірмен — на кладовищах Успенської церкви і Вірменського собору. Євреї мали кладовище не в середмісті, а на тому місці, де зараз знаходиться Краківський ринок. Воно існувало з кінця XIV ст. до початку 40-х років XX ст., коли було знищене гітлерівцями.

Зараз важко судити про зовнішній вигляд львівських кладовищ XIV–XVIII ст. Намогильного горбка не було. Кам'яні плити великого розміру клали на засипану могилу, щільно притуляючи одна до одної, — адже місця було дуже мало. Плити виготовляли переважно з пісковику, іноді з мармуру. На них вирізьблювали ім'я небіжчика, епітафію, у верхній частині — рельєфне зображення хреста на Голгофі, а знизу – череп і схрещені кістки.

При похованні у храмі труну опускали у підземелля не закопуючи. Над цим місцем ставили пам'ятник, який звичайно зображував сплячу людину. Виготовлялися вони з бронзи, мармуру, алебастру. Такі статуї зараз можна бачити у кафедральному соборі, костьолах єзуїтів і домініканців.

У ті часи в Польщі та у Східній Галичині існував звичай прибивати до торця домовини портрет небіжчика — так званий натрунний. Після похорону портрет вішали в храмі. Тепер зразки натрунних портретів можна побачити у колекціях Львівського історичного музею та Львівської картинної галереї, де їх зберігається близько десяти. Портрети ці писали на блясі, іноді на дереві. Нам невідомі прізвища художників, але це були майстри високого класу. Портрети і зараз вражають тонким психологізмом, яскравими барвами.

Про пам'ятники єврейського кладовища ми можемо судити тільки з нечисленних малюнків. Це були вузькі вертикальні кам'яні плити, встановлені досить близько одна від одної. На кожній такій плиті, крім прізвища та епітафії, вміщувалася ще особлива емблема, яка давала змогу встановити, хто лежить у могилі — духовна особа, лікар чи купець, дівчина чи заміжня жінка.

Розташування кладовищ безпосередньо в житлових кварталах було серйозною загрозою здоров'ю людей. Вода підземних потоків, котрих було чимало в середмісті, розмиваючи кладовища, потрапляла в криниці, з яких брала воду

Рис. 21. Натрунний портрет Мар'яни Жданович. 1770 р. Худ. невідомий. ЛІМ

Рис. 22. Натрунний портрет Е.Мано. XVII ст. Худ. невідомий. ЛІМ

більша частина населення міста. В храмах, особливо влітку, іноді було просто неможливо стояти через сморід.

У 1783 р. за розпорядженням імператора Йосифа II церковні кладовища були ліквідовані. Могили навколо храмів підлягали знесенню. Крипти мали бути звільнені від домовин, і ховати в них заборонялося.

Львівські власті не поспішали виконувати наказ імператора, аж поки з'явився повторний, який достатньо прозоро натякав на наслідки непослуху. І тоді закипіла робота. Здійснювалася вона досить-таки нецивілізованими методами. Домовини витягали з крипт, вантажили на вози і вивозили за місто, де звалювали в ями. Звичайно, не виключалася і можливість перепоховання на одному з новостворених кладовищ. Їх було організовано чотири за кількістю дільниць міста. Личаківське кладовище обслуговувало східну частину міста і середмістя; Стрийське — південну; Городоцьке — західну; Жовківське, або Папарівка, — північну. Ці кладовища, крім Личаківського, зараз не існують. Місце Стрийського кладовища зайняли житлові квартали і частково — Стрийський парк, Городоцького — житлові квартали і частково — Привокзальний ринок. На місці Папарівки знаходиться вокзал Підзамче. Личаківське збереглося внаслідок того, що тут ховали заможних жителів середмістя і аристократію.

Таким, у загальних рисах, був побут львів'ян у середні віки. Як бачимо, романтики небагато — значно більше тяжкої повсякденної роботи, нестатків, постійного відчуття небезпеки.

INTRODUCTION

According to the ancient chronicles Lviv was founded in 1256 by the Prince of Galicia and Volyn Danylo Romanovych, who named the town in honour of his son Lev. The centre of old Lviv was on the site of today's Old Rynok Square. Situated on the crossroads of trade routes, Lviv grew fast, and soon became an important centre of commerce and crafts. Its location in the middle of Galicia-Volyn principality gave the town a considerable strategic value. In 1272 Prince Lev transferred the capital of the principality from Galych to Lviv. In 1349 Lviv was captured by the Polish King Kazimierz III, who ordered it to be moved more to the south. The new town was built to the plan of a traditional European settlement: a central square surrounded by living quarters and fortifications.

Not only merchants were attracted by the wealth of Lviv. In those days Tatars, Moldavians, Turks, rebellious Polish nobility were attacking Lviv, and the defences were a vital matter. Basically the system of fortifications was completed in 1445; it comprised the Higher and Lower Defence Walls with a ditch between them; a deep moat filled with water, which protected the town on the northern, eastern and southern sides; a defence rampart, 16 metres high; the High and Low Castles. The river and impassable swamps shielded Lviv from the west. However, with the advent of firearms, such fortifications could afford little protection, and they underwent drastic alterations. High walls were replaced by lower and thicker ones; in place of towers with narrow embrasures, designed mainly for archers, there appeared *basteas* (semicircular defence structures with an open space in place of a roof on the top), two of which have been preserved until the present day (in Pidvalna Street and in Brativ Rogatyntsiv Street); earthworks became very common. The last significant addition to the town defences was the Royal Arsenal, constructed in 1639–1669 (13 Pidvalna Street).

The High Castle, built by the Polish King Kazimierz III, heavily fortified and located on a steep hill, 300 metres high, remained inaccessible for more than 300 years. It was only in 1648 that the High Castle was seized for the first time, by the Cossacks of Maxym Kryvonis. In 1672 Turks captured it almost without a fight. Later, little was done to save the Castle from decay, and in the 1870s it was dismantled, with a segment of its southern wall being preserved.

The Lower Castle, famous for its beauty, rebuilt after 1565 to replace earlier wooden ones, was located on the site presently occupied by the National Museum and Maria Zankovetska Theatre. Here in 1537 King Sigismund I the Old signed the Order which put an end to the absolute monarchy in Poland. The Swedish King Karl XII stayed in the Lower Castle in 1704 after capturing the city. A royal residence, the Castle also served as a prison for Polish nobility.

The devastating fire of 1527 razed Lviv to the ground, leaving only two structures: the Town Hall and one other building; the survival of the latter was attributed to the protection of the Holy Virgin. So intense was the fire,

Рис. 23. Шафа. Фрагмент. Робота вірменського майстра. Львів. XVIII ст. ЛІМ

that it destroyed even stone structures and melted church bells and artillery guns.

Although the ban imposed on wooden construction in 1540 was not too strictly observed, the buildings which appeared later were largely built of stone. The most common type of building was a three-storeyed one, with three windows on each floor. The walls were covered with carpets, which later gave way to plaster. Furniture, mostly made of oak, solid, intricately carved and lavishly decorated; oriental carpets on the floor; kitchenware of silver and tin (which used to be almost as expensive as silver); glassware, often of coloured glass; clocks in bronze or gilded wood — these were to show the wealth of a house-owner. Paintings and books were not scarce in the town. Preference was given to Italian and Dutch painting; libraries with dozens or hundreds of volumes were quite common. The largest known library, with 1,200 books, belonged to John Alembek, the author of the first description of Lviv (1618), who died in 1636.

Without sanitation, the town was prone to epidemics. From the 14th to the 18th centuries 51 epidemics were recorded in Lviv. The largest toll was taken by the so called Black Years of 1620–1623, when two-thirds of the local population died.

Food was plain as elsewhere in those days; the typical menu consisted of cereals and vegetables. Fish was very popular. Trade in salted fish was one of the main sources of income for the Lviv treasury, with quality control being stringent. Only two species of fish out of dozens produced were awarded a quality certificate. Oriental spices, extremely expensive in Europe (for example, black pepper cost twice as much as gold in Western Europe), were cheap and accessible in Lviv, which was one of the few cities enjoying the right to the exclusive storage of oriental goods, which meant that such goods were to be sold to the local people for prices set by Lviv. In case of non-compliance, the whole caravan was confiscated.

Local town people loved good drinks. Among the popular drinks in Lviv were *gorilka* and mead. Wine was very common. In addition to wine which came from Greece, Spain, Italy and Hungary, the city was manufacturing its own wine: vineyards were planted on the site of today's Lysenko Street and Klepariv. But the favourite drink was beer, which in those days was exported even to Bavaria. It took six weeks to transport Lviv beer there, and it did not spoil. Hardly any modern drink would stand such a test.

Disturbances were quelled in the city by local guards called "tsipaky". The name came from their main weapon, a military frail, in Ukrainian called "tsip". There were 24 of them. Although their formal task was to patrol the city gates at night, in fact, they acted as a city police force. In case of serious riots, four haiduks, personal guards of the town Burgomaster, intervened. Court decisions were carried out by an executioner, whose nickname, the Man Not Too Kind, became his formal title. The job was not badly paid; however, very few volunteered to take that position, as the holder, together with his family, was doomed to general hatred and contempt.

Little is known about what Lviv cemeteries of 14th–18th centuries looked like. There were seven cemeteries located near the churches. The Catholics were buried next to the Catholic cathedrals; the cemeteries of the

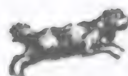
Assumption Church and of the Armenian Cathedral served as a burial ground for the Orthodox and for the Armenians, respectively. The Jewish cemetery, dating from the 14th century and destroyed by the Nazi in the beginning of the 1940s, occupied the site of the present Krakiwsky Market. The rich were buried in church basements; the poor — near the church. The tombstones, made of bronze, marble or alabaster, usually presented a sleeping man or woman. Such tombstones can be seen in the Roman Catholic Cathedral, the Jesuit and the Dominican Churches. The coffin carried a tomb portrait, which after the funeral was moved to the church. The collections of Lviv History Museum and of Lviv Picture Gallery contain about 10 such portraits by unknown masters, which still impress the viewer with their vivid colours and deep psychological insight. Cemeteries, located on 36 hectares of the enclosed space, presented a danger to the health of people, and in 1783, on the order of Joseph II, they were dismantled and moved outside the city's boundaries: only one — Lychakivsky cemetery — has been preserved until the present day.

WSTĘP

Pierwsza udokumentowana wzmianka o Lwowie datowana jest rokiem 1256. Założył gród ruski książę Daniel Romanowicz i nazwał go na cześć swego syna Lwa. Wykopaliska archeologiczne jednak świadczą, iż na terenie obecnego Lwowa osady istniały już w XII w. Centrum starego Lwowa był współczesny Stary Rynek. Miasta pewnie chroniły obwarowania, zbudowane z uwzględnieniem warunków naturalnych — pagórków Wysokiego Zamku oraz rzeki Pełtwi. Dogodne położenie Lwowa na skrzyżowaniu najważniejszych szlaków handlowych sprzyjało jego szybkiemu rozwojowi gospodarczemu. Dobre położenie strategiczne miasta w centrum księstwa halicko-wołyńskiego umożliwiało przerzucanie wojsk na tereny zagrożone. W warunkach prawie niekończących się wojen to miało bardzo ważne znaczenie. W 1272 r. książę Lew przenosi stolicę księstwa z Halicza do Lwowa. W 1349 r. po okresie prawie dziewięcioletnich walk Lwów wraz z Rusią Halicką zostaje przyłączony przez Kazimierza III Wielkiego do Polski. Niemal doszczętnie zniszczone miasto odbudowuje się na wzór zachodnioeuropejski. Centrum jego przenosi się nieco na południe. Od centralnego placu rozchodzą się dzielnice kamienic, zakończone obwarowaniami biegnącymi wzdłuż współczesnych ulic Łesi Ukrainki, Podwalnej, Bratiw Rohatynciw, Alei Swobody. Śródmieście miało powierzchnię 36 ha, łącznie z umocnieniami — 50 ha. System fortyfikacyjny Lwowa kształtował się przez prawie 300 lat. W 1445 r. składał się z Wysokiego i Niskiego murów, głębokiej fosy, rowu wewnętrznego między murami, wału obronnego, wysokość którego wynosiła poniekąd 16 m oraz dwóch zamków, Wysokiego i Niskiego. Wysoki mur miał 18 wież i dwie bramy wjazdowe, każda z których sama była prawdziwym zespołem fortyfikacyjnym. Później dla piechurów dobudowano dwie umocnione furty, Jezuicką i Bosacką. Wysoki i Niski mury oraz fosa chroniły miasto od północy, wschodu i południa. Od strony zachodniej był tylko Wysoki mur, ponieważ z tej strony płynęła Pełtew. W owych czasach była to rzeka nieszeroka, ale pełnowodna i wartka, o bagnistych brzegach. Porośnięte gęstym lasem bagna ciągnęły się od współczesnej Alei Swobody do linii Poczta Główna — Uniwersytet. Były to miejsca trudne do przebycia nawet dla piechoty. W XVI w. do zewnętrznej strony Wysokiego muru dobudowano Arsenał Miejski. Rozwój broni palnej zmienia system obronny miasta: mury stają się niższe, ale grubsze, pojawiają się bastiony – wysunięte ostro części fortyfikacji stałej, w kształcie pięciokątnej, potężnej budowli ziemnej — na których ustawiano działa. Do Niskiego muru dobudowywane są basteje — wysunięte na zewnątrz półokrągłe budowle bez dachu. Dwie z nich zachowały się częściowo: w piwnicy kamienicy nr 32 na ulicy Bratiw Rohatynciw oraz na ulicy Podwalnej. Ostatnią dużą budowlą w systemie murów obronnych był Arsenał Królewski zbudowany w latach 1639–1669.

Wysoki Zamek zbudował król Kazimierz III Wielki w latach 60. XIV w. Był on własnością króla, a komendant zamku, burgrabia, był namiest-

Рис. 24. Шафа. Фрагмент. Робота вірменського майстра. Львів. XVIII ст. ЛІМ

nikiem starosty królewskiego. Warownie składały się z siedmiu wież, bramy i budynku, gdzie mieszkał garnizon. Niektóre pomieszczenia wykorzystywane były jako więzienie. W 1410 r., po bitwie pod Grunwaldem, w podziemiach zamku więziono rycerzy Krzyżaków. W latach 50. XVI w. przez pewien czas trzymano tu Halszkę Ostrogską. Na podwórzu zamku była studnia, ale bez wody. Wodę trzeba było nosić z dołu lub zbierać deszczówkę. W owych czasach zbocza góry były bardziej strome niż teraz, toteż Wysoki Zamek prawie przez 300 lat pozostawał nieprzystępną twierdzą. Po raz pierwszy został zdobyty przez Kozaków Maksyma Krywonosa w 1648 r. W tym też roku garnizon opuścił zamek, który utracił swoją rolę obronną. W 1672 r. Turcy zawładnęli nim bez boju. Zdany na pastwę losu zamek stopniowo podupadał. Pod koniec XVIII w. zaczęto go rozbierać, wykorzystując kamienie do budowania dróg i budynków. Ostatecznie rozebrano go w latach 70. XIX w., kiedy to usypano kopiec dla uczczenia trzechsetnej rocznicy Unii Lubelskiej. Kamienie zamku stały się fundamentem kopca. Po niegdyś groźnej warowni potomnym pozostał tylko fragment południowej ściany.

Niski Zamek stał w miejscu, gdzie obecnie są Muzeum Narodowe i Teatr im. Marii Zańkowieckiej (dawny Skarbkowski). Niski Zamek był częścią składową murów obronnych miasta. Zbudowano go w drugiej połowie XIV w., był drewniany. Płonął parę razy, znów był odbudowywany z drewna, aż w końcu w 1565 r. wzniesiono budowle kamienne. Zamek miał nadzwyczaj piękną fasadę renesansową i trzy wieże — Sędziowską, inaczej Szlachecką, Jubilerską i Narożną. Sebastian Fabian Klonowic pisząc o Niskim Zamku, mówił, że jego wieże sięgają niebios, a piwnice schodzą do piekła. W 1537 r. Zygmunt I Stary podpisał w Niskim Zamku dokument potwierdzający zasadę elekcyjną tronu. Odegrał on ważną rolę w historii Polski. Po opanowaniu Lwowa w 1704 r. mieszkał tutaj król szwedzki Karol XII. W XVIII w. zamek stopniowo staje się ruiną, zostaje rozebrany i już w 1802 r. na jego miejscu jest pustkowie.

System fortyfikacyjny wytrzymał 24 oblężenia, miasto nie było zdobyte szturmem ani razu. Za murami były Halickie (150 ha) i Krakowskie (100 ha) przedmieścia. Do składu Krakowskiego Przedmieścia wchodził stary Lwów. Taki podział administracyjny istniał do 1787 r.

W 1527 r. Lwów doszczętnie spłonął na skutek straszliwego pożaru. Zachował się tylko ratusz i jeden dom na przedmieściu. W 1540 r. Rada Miejska wydaje zakaz budownictwa drewnianego w śródmieściu Lwowa. Lwowianie jednak nie bardzo zważali na zarządzenia władz miejskich, zwłaszcza w dzielnicy żydowskiej. Pod koniec XVI w. większość budynków śródmieścia była kamienna, tak przetrwały do dziś, chociaż często o bardzo zmienionym wyglądzie wewnętrznym i zewnętrznym.

Do połowy XVI w. wszystkie kamienice były parterowe. Pojęcie *piętro* pojawia się w epoce odrodzenia, do tego czasu każdy duży dom był labiryntem dobudówek, chodów i przejść łączących poszczególne poziomy budowli.

Рис. 25. Натрунний портрет невідомого міщанина. XVIII ст. Худ. невідомий. ЛІМ

Posiadać własny dom w śródmieściu Lwowa mogła osoba bardzo bogata. Mury hamowały rozbudowę miasta, grunt i materiały budowlane były drogie. Dlatego typowym domem jest budowla o trzech oknach. I tu dostrzegamy asymetryczność: dwa okna miał salon i jedno sypialnia.

Wewnątrz domu były pomieszczenia gospodarcze i inne, często kapliczka. Właściciel kamienicy z rodziną zazwyczaj mieszkał na piętrze, inne pomieszczenia wynajmował.

Pułapy były złożone z grubych drewnianych belek zdobionych wyrzeźbionymi ornamentami, napisami i rysunkami. Zachowały się w niektórych domach na Rynku. Nie tynkowane ściany zawieszano dywanami, ale zostawiając między nimi dużą szparę powietrzną. Było to dodatkowe ocieplenie, gdyż pomieszczenia ogrzewał tylko ogień płonący na kominku. W wielu lwowskich domach wykorzystywano również hipokaustum, resztki którego zachowały się w domach na Rynku i ul. Ormiańskiej.

Meble były ciężkie, solidne, zazwyczaj dębowe, suto zdobione ornamentami — stoły, zydle, długie skrzynie, wykorzystywane jednocześnie jako schowek na bieliznę i jako ławki. W dużych szafach stały cynowe lub srebrne naczynia. Na półkach kominkowych lub na stołach — zegary, symbole bogactwa ich właściciela.

Świece woskowe w owych czasach były drogie, dlatego nawet ludzie bogaci używali świec łojowych oraz podwieszanych pod sufitem lampek oliwnych. Ściany zdobiły obrazy i portrety, przeważnie wykonane przez mistrzów włoskich i holenderskich. O nich znajdujemy wzmianki prawie w każdym testamencie, tak samo, jak o książkach, które we Lwowie lubiano i szanowano. Duża biblioteka nie była rzadkością, np. prywatny zbiór znanego mieszczanina Jana Alnpeka liczył 1200 tomów.

Рис. 26. Модниці початку XIX ст.

Stan czystości Lwowa był nadzwyczaj niski. Śmiecie wyrzucano bezpośrednio na ulice, kanalizacji nie było. Na Rynku co prawda wykopano odprowadzające nieczystości rowy, a rolę asenizatora miał za obowiązek spełniać kat miejski, mający więźniów za pomocników. Brak czystości sprzyjał licznym epidemiom. Od XIV do połowy XVIII wieku we Lwowie zanotowano 51 trwających ponad rok epidemii.

W związku z powyższym paradoksem jest fakt, że lwowianie bardzo dbali o higienę osobistą. Od XIV w. począwszy we Lwowie było już kilka łaźni. Cech mydlarzy wyrabiał mydło w kolorach białym, czarnym, zielonym i błękitnym. Wyrabiał także puder i kredki, z których chętnie korzystali nie tylko kobiety, ale też mężczyźni.

Podstawą jadłospisu średniowiecznego mieszkańca Lwowa były ziarno, kasze, warzywa, rzadziej ryba. Mięso było drogie. Lwów miał duże zyski z handlu słoną rybą. Miasto występowało tu w roli pośrednika, ale też kontrolowało jakość towaru. Z długiej listy lwowskich towarów tylko dwa (!) były znakowane znakiem jakości — herbem miasta — sztabki wosku i beczki ze słoną rybą.

Lwów posiadał wyjątkowe prawo składu na towary orientalne, co znaczyło, że wszystkie one musiały być sprzedane tylko we Lwowie, tylko lwowianom i tylko w cenach ustalonych przez Lwów. Zgromadzone w ten sposób duże zapasy towarów następnie z powodzeniem sprzedawano na Zachód.

Z napojów lwowianie preferowali piwo, chociaż pili i produkowali również wino, wódkę i miód. Wino sprowadzali greckie, węgierskie, włoskie, hiszpańskie, ale z winogron rosnących na zboczach współczesnej ul. Łysenki i na Kleparowie też potrafili zrobić niezłe wino. Produkcja lwowskich browarów eksportowana była nawet do Bawarii.

Porządku na ulicach Lwowa strzegła straż miejska — cepaki, których było 24, po 12 na każdą z dwu bram miasta, hajducy — osobista straż burmistrza, zwalczająca zalążki buntu lub pełniąca rolę dobrze zbrojonej ochrony.

Kat, mający bardzo wyrazisty przydomek "Małodobry", wykonywał wyroki sądu. Była to posada dobrze płatna, poza tym za każdą egzekucję, wymierzoną chłostę, poddanie torturom kat otrzymywał osobne wynagrodzenie, miał także mieszkanie na wałach. Ale na tę posadę wielu chętnych nie było. Ogólna pogarda dla tego rzemiosła czyniła życie kata i jego rodziny nieznośnym.

Zabawić się mieszkańcy Lwowa mogli oglądając przedstawienia teatralne, grając w kości, karty. Każdy obywatel miasta miał za obowiązek chronić Lwów przed nieprzyjacielem. W tym celu trzeba było dobrze strzelać. Już w XV w. założono Bractwo Strzeleckie, którego symbolem był kurek — kogut. Co roku zawody strzeleckie ściągały rzesze kibiców. Zwycięzca dostawał miano "króla kurkowego".

Pewien filozof powiedział, że koniecznymi znakami cywilizacji są karczma, więzienie i cmentarz. Pod tym względem średniowieczny Lwów był wzorowym miastem. Tutaj było wiele karczem, więzień i cmentarzy. W śródmieściu tych ostatnich było siedem. Jak wyglądały, trudno powiedzieć, ponieważ były to cmentarze przy kościołach i klasztorach. W 1783 r. na mocy zarządzenia Józefa II przykościelne cmentarze zostały zlikwidowane. Założono cmentarze miejskie, z których zachował się jedynie Cmentarz Łyczakowski.

ПЛОЩА РИНОК — СЕРЦЕ ЛЬВОВА

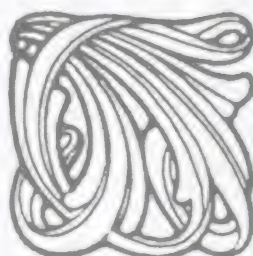

Рис. 27. Площа Ринок у Львові. Гравюра К.Ауера. 30-ті рр. XIX ст. ЛІМ

Площа Ринок — серце Львова

Як уже зазначалося, після завоювання Львова польським королем Казимиром III Великим у 1349 р. центр міста, який тоді знаходився на сучасній пл. Старий Ринок, було перенесено південніше.

Будівництво нових кварталів король доручив ремісникам, запрошеним з Німеччини. Німці будували за звичним для себе зразком: центральна площа, оточена житловими кварталами, лінія укріплень. Площа дістала назву Рінг (кільце, замкнений простір). У місцевій вимові це слово трансформувалося у "Ринок". Отже, площа дала назву базару, а не навпаки.

Упродовж багатьох століть пл. Ринок була центром усього життя Львова — економічного, політичного, культурного. Тут вирував базар, який відвідували перси і англійці, турки і голландці, росіяни і французи. На площі розміщалося міське управління, виконувалися судові вироки, влаштовувалися різноманітні урочистості, вистави, процесії.

Базар на пл. Ринок існував до 1944 р. Але в XIX — XX ст. тут торгували тільки продуктами рільництва — овочами, фруктами, молочними продуктами, а також квітами.

Не було, мабуть, події в історії середньовічного Львова, не пов'язаної з Ринком. У 1410 р. сюди було привезено 52 бойові прапори Тевтонського ордену, захоплених як трофей у битві під Ґрюнвальдом. На Ринку їх кинули в багно — за старим звичаєм переможців. Бачив Ринок і російське посольство, яке тут наприкінці XVII ст. підписало Вічний мир, і Петра І, і героїв-гайдамаків.

Середньовічний Львів — місто гострих соціальних конфліктів. Ринок нерідко ставав місцем виступів львівської бідноти проти високих податків і сваволі міської верхівки. Виступи ці жорстоко придушувалися.

вул. С.Гавришкевича
пл. Д. Галицького
вул. Лесі Українки
вул. Друкарська
вул. Краківська
вул. Вірменська
пл. Музейна
вул. Ставропігійська
вул. Підвальна
пл. РИНОК
вул. Шевська
вул. Театральна
вул. І.Федорова
вул. Руська
пл. Івана Підкови
пр. Свободи
вул. Памви Беринди
пл. Катедральна
вул. Галицька
вул. Сербська
вул. Арсенальська
вул. Староєврейська
пл. Коліївщини
вул. Староєврейська
вул. Братів Рогатинців
вул. Архівна
вул. Валова
пл. Міцкевича
пл. Галицька
пл. Соборна

Рис. 28. Площа Ринок: загальний вигляд східної сторони

Рис. 29. Базар на пл. Ринок.
Представниці різних течій у жіночій моді.
Фото поч. XX ст.

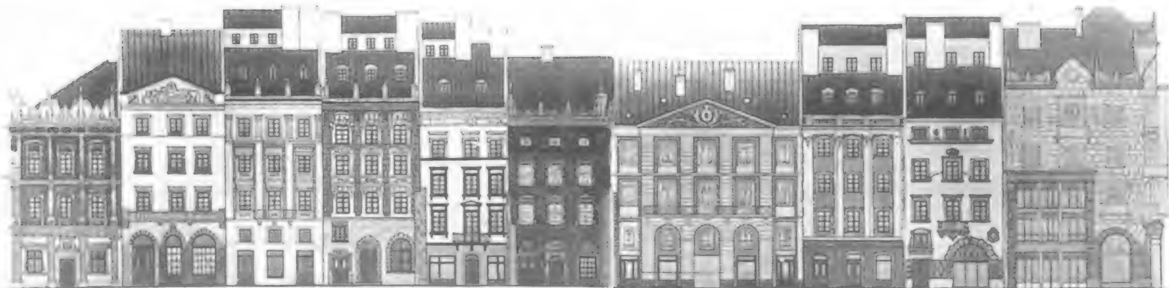

Рис. 30. Площа Ринок: загальний вигляд західної сторони

У 1848 р. стара площа стала центром революційних подій. Вона 2 листопада була зайнята ремісниками і студентами, які спорудили на Ринку барикади. За наказом австрійського генерала Ґамерштейна площа була піддана артилерійському бомбардуванню, і повстання жорстоко придушене.

У 1944 р. пл. Ринок стала місцем жорстоких боїв з фашистськими окупантами.

І сьогодні стара площа зберігає значення історичного центру міста. Тут знаходяться міська Рада, музеї. Пам'ятки старовини приваблюють численних туристів. У грудні 1998 р. рішенням сесії ЮНЕСКО середмістя Львова занесено до списку Світової Спадщини.

Львівська пл. Ринок — рідкісне явище в містобудуванні. Її вирізняють дві особливості. Перша з них полягає у тому, що від площі відходять вісім вулиць. Це трапляється дуже рідко — переважно від середньовічних площ, подібних до Ринку, відходить дві–чотири вулиці. Друга особливість — так звані середринкові кам'яниці. Так, на площі, на тому місці з північного і східного боків ратуші, де зараз знаходяться газони, стояло 11 кам'яниць, які утворювали три вулиці.

Упродовж сторіч Ринок був місцем, де селилася міська верхівка. Цілком зрозуміло, — визначальну роль у житті міста відігравали купці, котрим треба було мешкати якомога ближче до місця своїх торговельних інтересів. Крім цього, мешкати на Ринку вважалося престижно.

Вже в XIV ст. у Львові діяло правило, згідно з яким представники нешляхетських станів — купці, ремісники, лікарі — мали право споруджувати на Ринку будинки не більше ніж з трьома вікнами по фасаду. Кожне вікно могло бути використане під крамницю, майстерню або просто для реклами. Саме тому й дотримувались принципу рівних можливостей, щоб ніхто не мав переваги. Виняток робили лише для шляхти і духовенства, котрі не

Рис. 31. Площа Ринок: загальний вигляд північної сторони

мали права займатися ремеслом і торгівлею. Вони могли ставити будинки з шістьма вікнами.

На Ринку можна побачити кам'яниці в чотири і п'ять вікон — це пізніші (XVIII–XIX ст.) переробки, коли правило "рівних можливостей" втратило свій економічний сенс.

У другій половині XVI ст. до Львова прийшов новий архітектурний стиль — Відродження.

Львівські патриції замовляли проекти будинків іноземним зодчим, переважно італійцям. Кожен будинок споруджувався за індивідуальним проектом, відрізнявся від інших, що було своєрідною рекламою. Так, протягом XVI–XVII ст. утворився унікальний ансамбль житлових будинків пл. Ринок — єдиний в Україні. Ці будинки й досі використовуються за прямим призначенням, тобто для житла.

Кожен будинок Ринку не тільки мав неповторне архітектурне обличчя, а й власний колір. Ця львівська поліхромія була знищена за наказом австрійських властей у XIX ст. Усі будинки пофарбували в однаковий сірий колір і тільки на початку 80-х років XX ст. завдяки копіткій праці співробітників історико-архітектурного заповідника поліхромію вдалося відновити.

У XVIII–XX ст. усі будинки тією чи іншою мірою перебудували. Додавалися нові поверхи, змінювалися внутрішнє планування, розташування вікон і дверей, з'явилися зовнішні балкони. Але переважно будинки площі зберігають свій первісний вигляд.

Не секрет, що однією з найболючіших проблем сучасного Львова є водопостачання. І проблема ця існує для мешканців міста вже понад 600 років. Незважаючи на те що середмістя Львова "стоїть на воді" (у XV ст. на Ринку був ставок), уже в 1407 р. згадується перший водогін, яким надходила вода з джерел, розташованих за межами міста.

Спорудження водогону завжди було складною і дорогою справою. Мабуть, львів'яни мали всі підстави бути незадоволе-

ними водою середмістя, якщо вони вдалися до будівництва водогону. Річ у тім, що ця вода непридатна до вживання.

Кількість водогонів поступово зростала — наприкінці XVIII ст. їх було 16. Але й досі ми не знаємо всіх джерел, якими вони живилися. З міркувань військової безпеки місця знаходження джерел трималися у суворій таємниці.

На східному боці площі знаходився водорозподільчий пункт. Це була водойма "Мелюзіна" — від величезної бронзової статуї німфи Мелюзіни, котра прикрашала її. До водойми сходилися водогони, а звідти дерев'яними трубами вода подавалася в будинки.

Але місто росло, однієї водойми було замало. У 1697 р. на південно-західному розі площі спорудили ще одну. Її назвали "Нептун" — від дерев'яної статуї бога морів, якою вона була прикрашена.

Третя водойма була споруджена в 1744 р. на південно-східному розі площі (нині фонтан "Діана").

Не слід забувати, що цією водою в середньовічному Львові могли користуватися далеко не всі бажаючі, а лише ті, хто мав змогу заплатити за прокладення водогону до власного будинку. Таких будинків у другій половині XVIII ст. було тільки 86. Отже, більшість населення міста вживала воду з місцевих криниць, що часто ставало причиною епідемій.

Рис. 32. Дерев'яна труба львівського водогону. XVII ст. ЛІМ

У 1793 р. на Ринку було споруджено чотири фонтани — по одному на кожному розі площі. При будівництві двох з них (нині "Нептун" і "Діана") використали вже згадані водойми. Кожен фонтан має восьмигранну чашу, яка знаходиться в центрі зірки, викладеної червоним і чорним каменем. У центрі чаші — статуя персонажу античної міфології: бог морів Нептун, його дружина Амфітрита, богиня полювання Діана і герой Адоніс. Автором статуй був відомий львівський скульптор Ґартман Вітвер.

Фонтани Ринку не є фонтанами у прямому розумінні цього слова. Вода з них не б'є, а витікає двома струменями. Тому їх, швидше, можна називати криницями. Їхні чаші наповнювалися водою, якою торговки зеленню і фруктами відсвіжували свій товар.

Рис. 33. Фонтан "Діана". Скульптор Г.Вітвер. 1793 р.

З південного боку площі, біля будинку ратуші, знаходилася велика кам'яна скриня — міра зерна. Як відомо, до початку XIX ст. в усій Європі тільки Росія мала єдину для усієї країни систему мір і ваги. В усіх інших державах кожна область, а також багато міст мали власні одиниці виміру (довжини, обсягу і ваги). Те ж було і у Львові. За такої розбіжності надзвичайно важливо було мати певний еталон, за допомогою якого можна орієнтуватися у складній системі мір. Таким еталоном стали оці кам'яні ночви, поставлені на Ринку у 1598 р.

На західному боці площі, де зараз квітник, знаходилося місце страти. Тут ще з 1425 р. стояв так званий "стовп ганьби" — спершу дерев'яний, а потім — кам'яний. Це була чотиригранна колона заввишки 2,64 м, увінчана скульптурною групою — богиня правосуддя Феміда і кат, спиною до спини. До нижньої частини стовпа були прикріплені залізні кільця, до них приковували, виставляючи "на ганьбу", злочинців, котрі не підлягали кримінальному суду — дрібних злодюжок, п'яниць, хуліганів.

Для виконання смертних вироків біля стовпа споруджували ешафот. Смертю тут звичайно карали тільки дворян. На цьому місці були страчені молдавські господарі Томша (1564 р.) і Янкула (1582 р.), а 16 червня 1578 р. — національний герой українського і молдавського народів, один з керівників запорізького козацтва Іван Підкова.

Стовп дуже постраждав під час падіння вежі ратуші 1826 р. Нині рештки оригіналу, який зберігся, знаходяться у Львівському історичному музеї.

Рис. 34. Фонтан "Амфітрита". Скульптор Г.Вітвер. 1793 р.

"Стовп ганьби" не був єдиним місцем покарання. У 1594 р. до стіни однієї з середринкових кам'яниць прикріпили довгий ланцюг з обручем. У цей обруч заковували сварливих жінок.

Людей нешляхетського стану страчували за містом — на роздоріжжі поблизу собору св. Юра та на горі Страт (по вул. Клепарівській).

За твердженням відомого німецького мандрівника XVI ст. Груневега, на Ринку були найширші у всій Європі тротуари — ними могли йти навпроти одна одної аж... дві пари. Але сама площа не мала бруківки. Розповідають, що коли австрійський імператор Йосиф II приїхав до Львова, то його карета, запряжена шестіркою коней, на Ринку загрузла в багні. Імператора винесли на руках, а карету витягали волами.

Упорядковувати площу почали тільки наприкінці XVIII ст. — замостили, поставили фонтани.

Ринок, як і все середмістя, дуже слабо освітлювався вночі. У XVIII ст. з'явилися перші ліхтарі, і люди, що їх обслуговували, — ліхтарники. Ліхтарі мали тригранну форму і прикріплювалися до стін будинків. Горіла в них олія. Стояти під таким ліхтарем було небезпечно, бо краплі гарячої олії могли обпекти, пошкодити одяг.

У 1858 р. у Львові став до ладу газовий завод (зараз ВАТ "Львівський завод газової апаратури"). Його продукція — газ — вжива-

Рис. 35. "Стовп ганьби" (рештки оригіналу) 1596 або 1598 р. ЛІМ

лася для освітлення вулиць і будинків. Передусім газове освітлення було запроваджене на Ринку. Це видовище було напрочуд гарним — адже газ світився блакитним полум'ям, і коли ввечері загорялися ліхтарі, то здавалося, ніби місто купається у блакитному сяйві.

Газове освітлення замінили електричним у 1952 р. А в 1976 р. під час реконструкції Ринку газові ліхтарі, які не діяли майже 25 років, переробили на електричні.

У 1894 р. через Ринок пройшла перша колія електричного трамваю.

Ринок 21 вересня 1986 р. став центром великої святкової театралізованої вистави, присвяченої 730-й річниці міста. З того часу це свято стало традиційним.

Площа Ринок введена у систему історико-архітектурного заповідника. Для її збереження робиться чимало.

Будинок № 1. Львівська ратуша, будинок міськради, серце міста. Слово «ратуша» походить від німецького «Rathaus» — будинок ради.

Як уже згадувалось, у 1356 р. Львів дістав самоуправління за маґдебурзьким правом. Обов'язковою складовою частиною самоуправління була наявність виборних керівних органів — ради і суду, які об'єднувались у магістрат. Тому побудову першої ратуші, очевидно, слід датувати кінцем 50-х — початком 60-х

Рис. 36. "Стовп ганьби", відтворений 1973 р. ЛІМ

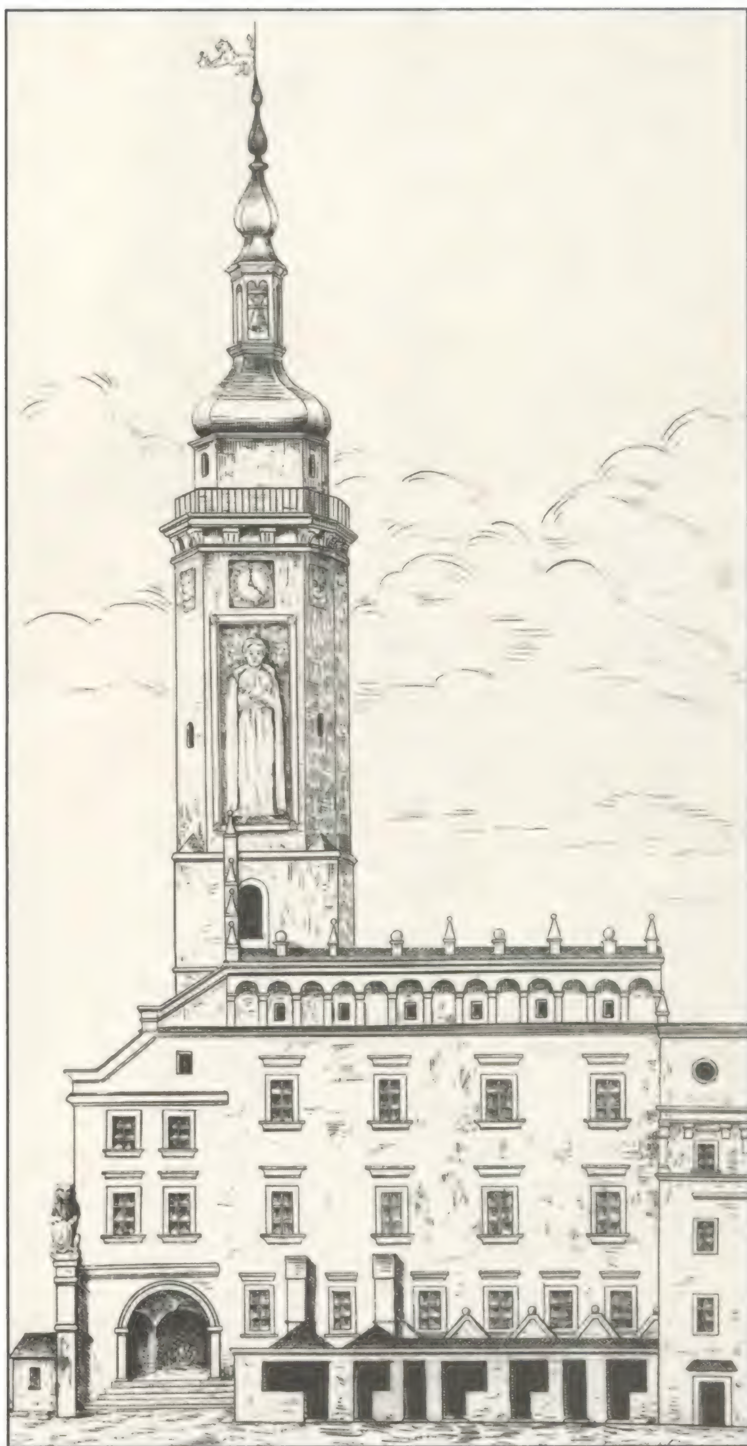

Рис. 37 Львівська ратуша. Мал. XVIII ст. На стіні зображення св. Станіслава Костки

років XIV ст. Все, що нам відомо про неї, це те, що вона була дерев'яною і згоріла у 1381 р. При цьому загинули всі міські документи — велика втрата для історії не тільки Львова.

За деякий час ратушу відновили. У 1404 р. на ній встановили годинник, що свідчило про багатство міста. У 1489–1491 рр. ратуша була реконструйована.

Значно більшу реставрацію провели у 1617–1619 рр. за розпорядженням бургомістра М. Кампіана і його коштом. Була вона настільки ґрунтовною, що наслідком її став третій варіант ратуші. Стару вежу частково знесли, її залишок утворив цоколь, на якому було встановлено нову вежу — восьмигранну, з чотирма циферблатами годинників. Вежа була обведена балконом, на якому постійно перебував сторож. Балкон спирався на 20 консолей, вісім з яких мали вигляд левів, причому в лапах у кожного — щит з гмерком (родинною емблемою) члена міської Ради.

Висота вежі дорівнювала 58 м. На її шпилі знаходився залізний флюгер у вигляді лева (герб Львова). Після того як місто у 1672 р. витримало облогу турків, лева позолотили. Над флюгером були закріплені металева куля і зображення орла — герба Польщі. Стіни оздоблювали кам'яні рельєфи. Біля входу на високому стовпі стояла кам'яна фігура лева.

Зала засідань Ради була завішана портретами королів і полководців у рамах з гербом міста. Інтер'єр прикрашали дорогі килими. Згідно з законом,

торгівля між іноземними купцями у Львові могла вестися тільки через перекладача, який водночас виконував (звичайно, таємно) функції розвідника і контррозвідника. Існував і інший закон, точніше, звичай, згідно з яким кожен перекладач повинен був щороку дарувати Раді один-два килими. Якість килима була своєрідним показником кваліфікації перекладача. Зі свого боку, купці, теж зацікавлені у підтриманні добрих стосунків з містом, намагалися дібрати якнайкращий подарунок для перекладача. Так поступово виникла уславлена львівська колекція килимів — індійських, перських, узбецьких. Вона належала Раді і називалася консулярною (консул — член Ради). До наших днів ця колекція не дійшла — мабуть, її захопили шведи в 1704 р. За іншими даними, у 1696 р. вона була заставлена і з застави не повернулася.

Поряд із залою засідань знаходилася скарбниця із найціннішим майном Львова — документами щодо його привілеїв. Були часи, коли тут зберігалися корона і скіпетр польських королів і державна казна.

Ратуша будувалася за проектом вроцлавського архітектора А. Бемера. За наказом бургомістра М. Кампіана на будівництві використовували в'язнів ратушних тюрем. У Львівському історичному музеї зберігається рельєф з вежі ратуші, який зображує гребців на галері. Точне значення його невідоме, але львів'яни твердили, що це символ каторжної праці львівської молоді на будівництві ратуші.

У самій вежі було дві тюрми: "Над скарбницею" та "За ґратою". Під вежею знаходилися три тюрми — "Доротка", "Під ангелом" і "Татарня". Це були ями, викопані у землі. Світла там практично не було, зате води — аж занадто. Ґрунтові води часто затоплювали в'язниці. Арештанти "підсолоджували" життя пияцтвом. Бургомістр М. Кампіан стверджував, що це не в'язниці, а шинки, де зранку повно горілки, а звечора — меду. Дотримання порядку у в'язницях покладалося на міську сторожу — ціпаків.

Господарі ратуші — члени міської Ради і суду — були представниками найбагатших верств населення міста і всю діяльність підпорядковували їх інтересам. Про це красномовно свідчить й факт, що в руках 1% населення міста було зосереджено 70% міських багатств. Зрозуміло, що простій людині домагатися справедливості в магістраті було марною справою.

З діяльністю міського суду пов'язана похмура легенда. Одного разу на смерть було засуджено невинну людину. І з того часу перед виконанням несправедливого вироку коридорами

Рис. 38. Шпиль львівської ратуші (1619–1826 рр.). Макет. ЛІМ

Рис. 39. Статуя т. зв. Лоренцовичівського лева. XVI ст. Стояла біля входу в ратушу. У 1874 р. перенесена на Високий Замок

ратуші літає чорна труна. Легенда, скажете ви. Але на першій сторінці книги судових вироків львівського суду є коротка фраза: "Пам'ятай про чорну труну". І хто скаже, як відокремити легенду від дійсного факту? Можливо, в її основу покладено дійсний випадок, коли в ратушу, на знак протесту проти несправедливого вироку, підкинули труну. Для марновірних людей середньовіччя це означало дуже багато. Смерть та її атрибутика були оточені забобонним жахом, і труна могла не на жарт налякати членів суду.

З часом до цоколя ратуші були зроблені численні прибудови господарського призначення. Їх стали розбирати, причому робили це з таким завзяттям, що пошкодили цоколь. У ньому утворилася тріщина. Це стало причиною того, що 14 липня 1826 р. вежа ратуші завалилася. При цьому загинуло восьмеро осіб. Цікаво те, що незважаючи на явний аварійний стан вежі, спеціальна комісія вирішила: з ремонтом можна почекати. За іронією долі, вежа завалилася якраз під час складання офіційного акта. Комісія ледь встигла вискочити, а акт, цей справжній пам'ятник бюрократизму, зараз зберігається у Центральному державному історичному архіві у Львові.

Рис. 40. Статуя т. зв. Лоренцовичівського лева (сучасний стан)

Рис. 41. Флюгер з львівської ратуші. XVII ст. ЛІМ

Закладення нового будинку ратуші відбулося через рік з великою урочистістю, в присутності губернатора і архієпископа. Будівництво тривало протягом 1830–1835 рр. Авторами проекту були архітектори Ю. Маркль, Ф. Третер, А. Вондрашка. Стиль — віденський класицизм.

Нова ратуша за розмірами значно перевищувала стару. Для її будівництва довелося не тільки розібрати руїни, а й знести усі середринкові кам'яниці.

Рис. 42. Півгріш львівський. 1404–1405 рр.

Деякі фрагменти старої будівлі вирішено було зберегти. У Львівському історичному музеї знаходяться флюгер і згаданий кам'яний рельєф із зображенням галери. У металевій кулі над флюгером були знайдені львівські монети XIV ст., про саме існування яких до того часу не було нічого відомо; вони також зберігаються в історичному музеї. Фігура лева, що стояла на стовпі біля входу, зараз знаходиться на Високому Замку. З восьми консолей балкону, що мали гмерків, збереглося п'ять. Дві з них стоять на вул. Коперника, дві — біля штучної печери на Високому Замку, а одна зберігається у Львівській картинній галереї.

Рис. 43. Консолі балкону львівської ратуші (1619–1826 рр.). Нині знаходяться на вул. Коперника

І от будівництво завершилось. Коштувало воно 500 тис. крон — сума на ті часи астрономічна. У 156 кімнатах і дев'яти залах розмістилися,

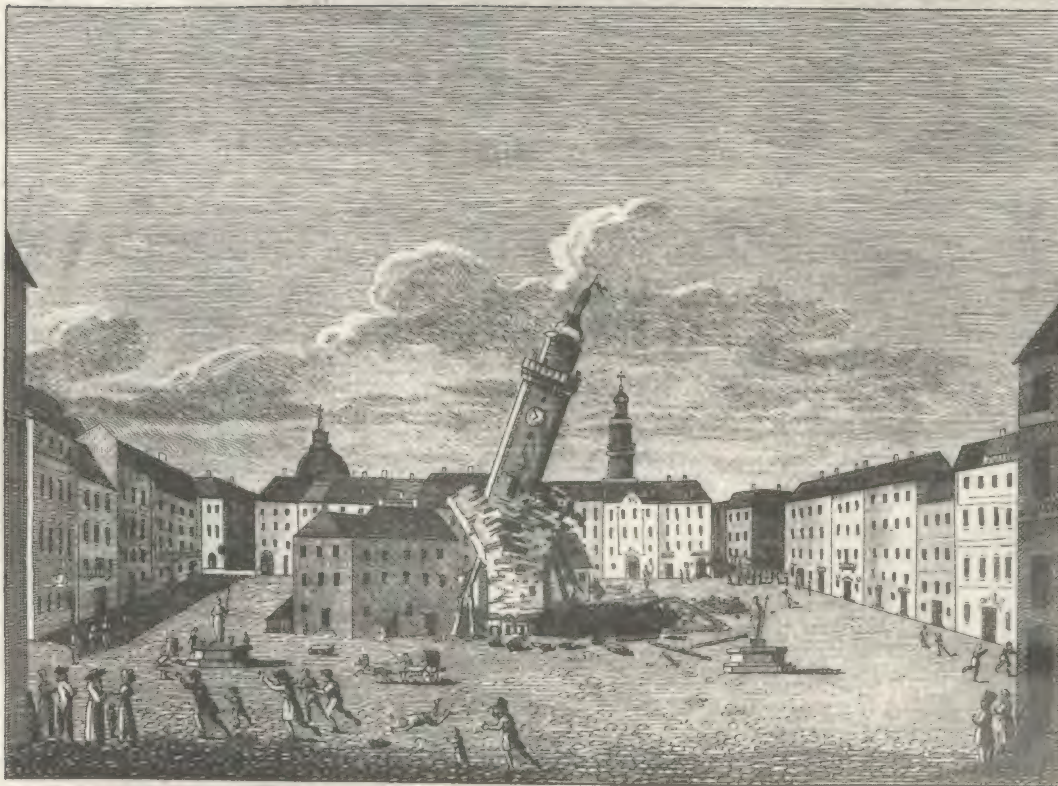

Рис. 44. Падіння вежі ратуші 14 липня 1826 р. Гравюра. Львів, 1826 р. ЛІМ

крім магістрату, школи, ощадна каса, міський архів та інші установи.

Вежа піднялася на висоту 65 м. У той час вона мала купольне завершення. Не забули і про годинник — його виготовили в майстерні Віденської політехніки.

Під час придушення повстання 2 листопада 1848 р. ратушу підпалили бойовою ракетою. Загорілася вежа, і через деякий час купол провалився всередину.

Будинок було відновлено у 1851 р. Ремонт верху коштував 100 тис. крон. Купольне завершення замінили зубчастим, подібним до завершення середньовічних веж. У 1852 р. на вежі встановили новий годинник. У 1883 р. ратушу з'єднали першим у Львові телефонним зв'язком з деякими установами і пожежною командою.

У ратуші засідав магістрат, тут жив президент міста.

1 листопада 1918 р. сотник Степан Паньківський підняв над ратушею синьо-жовтий прапор ЗУНР. З цього часу стало традицією вивішувати державний прапор на вежі ратуші. До цього такої традиції не існувало. На вежі встановлювалося зображення емблеми держави — одноголовий польський орел, потім двоголовий австрійський.

Під час боїв за звільнення міста від гітлерівських окупантів 23 липня 1944 р. танкіст Олександр Марченко встановив на вежі ратуші червоний прапор.

Синьо-жовтий прапор України знову замайорів над ратушею 3 квітня 1990 р. Як і раніше, тут розміщується міська Рада.

Рис. 45. Пожежа ратуші 2 листопада 1848 р. Гравюра. ЛІМ

Рис. 46. Будинок № 2. Деталь оформлення фасаду

Будинок № 2. До 1871 р. у Львові не було порядкової нумерації будинків. Вони мали номер земельної ділянки або називалися за прізвищем власника.

Будинок, який стояв на цьому місці у другій половині XVI ст., називався Мордохайовським. У 1589 р. аптекар Ярош Ведельський поставив той, що стоїть зараз. Цікава особливість — фасад кожного поверху має інший малюнок рустування, і за системою оформлення він єдиний на Ринку. Називався будинком Ведельського, а з 1634 р. перейшов у власність італійця Роберто Бандінеллі і ще у XVIII ст. називався Робертівським, або (рідше) Бандінеллі.

Р. Бандінеллі в 1629 р. удосконалив пошту, організовану італійцем Д. Монтелуппі. У будинку розмістилася його поштова контора. Декретом від 4 березня 1629 р. король Сигізмунд III Ваза надав Бандінеллі привілей на утримання регулярної королівської пошти і титул "королівського постмагістра". Щосуботи відправлялися поштові кур'єри на Гданськ через Замостя–Люблін–Варшаву–Торунь і на Краків через Ярослав–Ряшів–Тарнув. Кур'єрів спочатку було 21, пізніше — 12.

Ці послуги коштували дуже дорого. За перевезення півлота вантажу (тобто 6,3 г) до Замостя платили 1,5 гроша, до Любліна — 2, до Варшави і Кракова — 3, до Гданська — 6 грошів. Для порівняння зазначимо, що денна платня висококваліфікованого ремісника в той час становила трохи більше 5 грошів. А папір був тоді важким, аркуш важив чимало. Тому львівська Рада, бажаючи зекономити на поштових витратах, стала відправляти пошту з власними гінцями, що було порушенням угоди. Р. Бандінеллі вклав у справу 1500 злотих, і дії Ради розорили його — через кілька років контора закрилася.

Рис. 47 Будинок № 4 ("Чорна кам'яниця")

У 1737–1739 рр. будинок був реставрований, про що свідчить напис на бічному фасаді. То була навіть не реставрація, а перебудова, оскільки головний вхід перенесли на вул. Домініканську (нині Ставропігійська).

У XIX ст. тут містилася заснована 1796 р. книгарня К. Вільда, своєрідний клуб львівської інтелігенції. Тут же в цей час мешкав відомий польський поет К. Уейський.

Будинок № 3. Ділянка і будинок, який стояв на ній, уже в другій половині XVI ст. належали патриціям Вільчкам. Кам'яниця звалася Вільчківською.

У 1580 р. у Львові стався кривавий скандал, героїнею якого була 18-річна красуня Ганна Вільчек, єдина спадкоємиця майна родини. Претендентів на її руку (і посаг) не бракувало. Особливо ж її домагалися поляк П. Єльонек і флорентієць Урбан делла Ріпа Убальдіні. І якщо неодруженого італійця можна було зрозуміти, то одруженого поляка, який до того ж мав двійко дітей, зрозуміти важко. Так от, усі троє були на весіллі у будинку Ганни Лонцької. Коли почалися танці, обидва зальотники наввипередки кинулися запрошувати Вільчеківну. Хто збагне дівоче серце! Та віддала перевагу італійцеві. Єльонек образився і дав суперникові ляпаса. Суперник теж образився і відповів ударом кинджала, який виявився смертельним. Убивця був одразу заарештований, жертва в на-

явності, свідків повно, смертельний вирок гарантований, можна страчувати... Але здійснити вирок виявилося не так легко. Поперше, Убальдіні був родичем папи римського Григорія XIII, що відповідно вплинуло на суддів. По-друге, за нього заступилася дуже впливова італійська колонія Львова. По-третє... Оце "по-третє", мабуть, стало вирішальним фактором. У справу втрутилося львівське жіноцтво. Як згадували сучасники, дружини суддів не давали чоловікам спокою ні вдень, ні вночі. Ще б пак, таке кохання! Таке романтичне вбивство! Те, що загинула людина, якось випадало з поля зору. Та й Єльонек на смертному одрі визнав себе винним і просив не карати вбивцю. І не покарали!

Убальдіні одружився з Ганною, але мешкав на сусідній вулиці Божого Тіла (нині вул. Ставропігійській), а пізніше на вул. Краківській.

Рис. 48. Будинок № 4. Св. Мартин. XVII ст.

У 1713 р. кам'яниця перейшла до магната Станіслава Матіаса Жевуського. Це дуже симптоматично — 50 років до цього така купівля була практично неможлива, бо Львів дуже неохоче давав згоду на придбання земельних ділянок у місті шляхті та духовенству. Жевуські володіли кам'яницею до 1823 р. У цей час вона й набула сучасного вигляду. На замовлення Ф. Жевуської архітектор Петро Полейовський 1772 р. перебудував старий будинок, додавши третій поверх. Автором герм, що підтримують балкон, скульптурних груп "Слава" на аттику та "Генії" на балконі був скульптор Ф. Олендзький. В оформленні інтер'єру взяли участь найвидатніші львівські художники того часу, зокрема С. Строїнський. Кута решітка балкону — роботи львівських слюсарів П. Сенковацького та Я. Зайки.

Будинок № 4. Унікальна пам'ятка архітектури XVI—XVII ст., яка не має аналогів не тільки у Львові, а, мабуть, і у всій Європі. Будинок має своє ім'я — "Чорна кам'яниця".

Перший будинок на цій ділянці споруджений на початку 20-х років XVI ст. Власники ділянки часто мінялися, причому іноді вона водночас належала кільком особам. У 1588 р. одноосібним володарем став Томмазо ді Альберті. Цей рік вважається датою початку будівництва "Чорної кам'яниці". Питання про автора проекту до кінця не з'ясоване. Ним міг бути П. Красовський, а також Павло Римлянин і Петро з Барбони.

Томмазо ді Альберті помер у 1589 р., не докінчивши будівництва. У 1596 р. власником стає аптекар Ян Лоренцович, котрий відкрив тут аптеку. Його онука вийшла заміж за лікаря Мартина Никанора Анчевського. У 1645 р. будинок перейшов у власність останнього. У 1675–1677 рр. на його замовлення архітектор М. Градовський прикрасив будинок аттиком і скульптурою на фасаді.

У 1926 р. будинок був куплений містом, а через три роки у ньому відкрили музей історії Львова.

Нині тут міститься відділ нової та новітньої історії Львівського історичного музею.

Зауважимо, що старі назви зберігалися протягом десятків років. Так, описуваний будинок звався Лоренцовичівським ще в 1703 р.

Рис. 49. Будинок № 4. Св. Станіслав Костка. XVII ст.

Будинок спочатку мав три поверхи. У 1884 р. на четвертий поверх було перетворене горище. За традицією він збудований з трьома вікнами. Виразно простежується нерівномірний поділ по повздовжній осі, що пов'язане з внутрішнім плануванням. Весь фасад викладений "брильянтовим" рустом — невеликими кам'яними блоками, які мають форму брильянта, одного з варіантів гранення алмазу. Спочатку рустування було білим, але з часом почорніло. Адже русти зроблені з пісковику, пористого каменю, який активно поглинає пил і сажу. В ті часи у Львові палили печі дровами і вугіллям — сажі не бракувало. У середині XIX ст. будинок дістав сучасну назву, походження якої, як бачимо, не має нічого романтичного. Вхід обрамований майстерно вирізьбленим у камені рослинним орнаментом.

На фасаді — низка скульптурних зображень святих, покровителів медицини. Серед них вирізняється постать вершника, який відрізає і віддає жебракові полу свого плаща. Це зображення св. Мартина — патрона доктора Анчевського. Над дверима родинний міщанський знак — гмерк: на фортечній стіні лев з піднятим у лапі мечем. Навколо нього — напівстерті часом літери, котрі розшифровуються так: "Мартин Анчевський, секретар короля, доктор медицини, львівський радник".

Біля входу — невеликий кам'яний виступ, лавочка для сторожа. В інтер'єрі збереглися стелі з поперечними балками, коло-

Рис. 50. Будинок № 4. Лавочка сторожа

ни, вкриті рельєфно різьбленим орнаментом. Вікно має широке підвіконня, яке водночас служило зручною лавкою.

У глибині будинку збереглося обрамування входу в молільню, виконане з алебастру.

В оздобленні фасаду гармонійно поєднуються риси польського й італійського Відродження та український національний орнамент.

Будинок № 5. Збудований у 1571–1577 рр. Петром Красовським на замовлення патриціанки С. Ганль. Вважається, що це був перший триповерховий будинок на Ринку. У дворі він мав веранду. На жаль, численні перебудови змінили будинок до невпізнання. Збереглися лише фрагменти першого поверху.

У цьому будинку оселилися перші у Львові єзуїти. Саме тут було покладено початок тому, що сучасники назвали "єзуїтською неволею". Через 20–25 років після появи єзуїтів місто заборгувало їм 14 тис. червінців — величезну на той час суму. Росли відсотки, відсотки на відсотки, зростав борг, і місто так і не змогло його сплатити, аж поки 1773 р. єзуїти не були вигнані, а борг скасований.

Будинок № 6. Унікальна пам'ятка Відродження, одна з небагатьох у нашій країні.

До кінця 70-х років XVI ст. на ділянці, яку нині займає будинок, стояли дві кам'яниці.

У 1569 р. у Львові оселився виноторговець Костянтин Корнякт, за походженням грек з Кріту. Приїхав він з Молдавії, де був боярином і керівником митної служби, а також торгував вином. Причину його переїзду до Львова не

Рис. 51. Будинок № 6. Фрагмент оформлення входу

з'ясовано — можливо, нею стало внутрішньополітичне становище Молдавії. Хай там як було, але жаданого спокою Корнякт у Львові не знайшов.

У ті часи взаємовідносини з Туреччиною і Кримом були для Польщі питанням життя і смерті. К. Корнякт з його політичною і економічною ерудицією, знанням східних мов, зв'язками і знайомствами на Сході був просто необхідною людиною. Він став особистим секретарем короля Сигізмунда II Августа і на цьому посту настільки прислужився Польщі, що король у 1571 р. дарував йому дворянство. В 1576 р. інший король, Стефан Баторій, це дворянство підтвердив і спеціальним декретом дозволив Корнякту спорудити на Ринку будинок з шістьма вікнами.

Корнякт купив два вищезгаданих будинки, наказав знести їх і на цьому місці спорудити новий будинок. Це зробив архітектор Петро з Барбони у 1580 р.

Будинок вийшов гарний, з пишним багатоколонним порталом, який доходив до середини теперішнього тротуару. Справжньою окрасою будинку є чудове подвір'я, так зване Італійське, або Венеціанське, єдине у нашій країні. Будинок з подібним подвір'ям, але збудований у 1888 р. в Лівадії, в Криму, — це колишній царський палац.

Перше, що вражає у ньому, — сувора співрозмірність усіх деталей, як і на фасаді. Подвір'я замкнене по периметру трьома рядами лоджій. Можна стверджувати, що ця будівля є втіленням основної ідеї Відродження — в центрі світу стоїть людина. Подві-

Рис. 52. Будинок № 6. Італійське подвір'я (сучасний стан)

Рис. 53. Будинок № 6. Аттик. 1678 р.

р'я було місцем відпочинку. Гамір торгової площі сюди не долинав — тиша, спокій...

Але Корнякт, дарма що став шляхтичем і був одружений зі шляхтянкою Дзєдушицькою, торгівлі вином не кинув. Над вхідними дверима висіла гілка ялини, своєрідна вивіска винарні, яка розміщувалася у залах першого поверху. Пускали сюди тільки людей з товстими гаманцями. І приємно було в морозяний зимовий вечір посидіти біля палаючого каміна, у веселому товаристві за кухлем гарячого вина з цукром і прянощами.

Зал освітлювався олійними світильниками. І досі ще збереглися забиті в стелю кільця, на яких вони висіли. У просторих пивницях зберігалося вино. Нагору його подавали ліфтом.

Незважаючи на численні пізніші перебудови будинку, досі існують деякі фрагменти з XVI ст. Збереглася Ґотична зала — єдина у Львові пам'ятка світської готики, старша від будинку загалом. На третьому поверсі збереглися стелі з поперечними балками, характерні для львівського будівництва XVI ст.

Рис. 54. Ян III Собеський

К. Корнякт помер у 1603 р. Його нащадки досить швидко пустили багату спадщину за вітром. Будинок у 1623 р. був проданий монахам-кармелітам. У 1642 р. його купив магнат Якуб Собеський, після смерті якого в 1647 р. будинок успадкував його син Ян. У 1674 р. Ян Собеський став королем Польщі, а кам'яниця отримала назву Королівської. Її приміщення здавали в оренду ремісникам. У фліґелі мешкав особистий ювелір короля. Колишня винарня стала кордегардією — приміщенням караулу.

Уже тоді в архітектуру будинку почали вносити певні зміни. В 1678 р. було споруджено аттик зі статуями короля та шести лицарів.

У 1686 р. в будинку було підписано Вічний мир між Росією і Польщею. Згідно з його умовами, Польща відмовлялася від претензій на Лівобережжя, Київ, Чернігів і Смоленськ, дістаючи натомість військову допомогу в боротьбі проти Туреччини.

Треба пам'ятати, що в тогочасній Польщі підпис короля на будь-якому акті державного значення, а тим паче такому, як Вічний мир, мало що значив. Потрібна була його ратифікація сеймом, а шляхта не бажала відмовлятися від цих земель. Тому Вічний мир був ратифікований тільки через 24 роки, у 1710 р. Але ще довго після цього в державній номенклатурі Польщі зберігалися посади київського старости і т.п.

Після смерті Яна III Собеського будинок належав його синові. В 1723 р. він перейшов у власність магнатів Жевуських. За розпорядженням Ю. Жевуського, у 1793 р. була проведена часткова реставрація будинку. Зокрема, через кілька років (у 1797 р.) сходову клітку прикрасили чудовим поруччям з кутого заліза.

Друга реставрація була здійснена в 20-х роках XIX ст., коли будинок належав уже родині князів Понінських. Саме в цей час на другому поверсі, у так званих королівських залах, з'явилося ліплення на стелі та стінах. Було змінене планування кімнат. Круглий тронний зал переробили на прямокутний. Мабуть, у цей час частина галерей двору була знесена і замінена флігелем.

Рис. 55. Будинок № 6. Поруччя сходової клітки. 1797 р.

Рис. 56. Будинок № 6. Італійське подвір'я. Фото поч. XX ст.

Наприкінці XIX ст. будинок належав К. Понінському, який мешкав на третьому поверсі. Він ретельно стежив за станом королівських зал, абсолютно не звертаючи уваги на подвір'я. Як це видно на фотографії того часу, більша частина його була забудована безліччю різних комірчин, оренда яких давала чималий прибуток. Лоджії були частково замуровані, частково засклені. В оренду здавали також приміщення першого поверху. Так, у Ґотичній залі містився магазин посуду Р. Квеста.

Після смерті К. Понінського в 1906 р. будинок перейшов до князів Любомирських, у яких 1908 р. його викупило місто з метою влаштування тут музею. Але спочатку треба було впорядкувати подвір'я. При цьому вивезли 100 возів будівельного та іншого сміття. Остаточно двір було відреставровано в 30-х роках XX ст. архітектором Л. Гюрковичем.

Музей відкрився 12 вересня 1908 р., у 225-ту річницю розгрому Яном III Собеським турків під Віднем, і дістав назву "Національний музей імені Яна III". З самого початку музей мав чітко визначене політичне спрямування, чого ніхто не приховував.

Музей імені Яна III зібрав значні колекції зброї, живопису, нумізматики. Але, незважаючи на це, вів він жалюгідне існування. Весь штат музею — директор, охоронець фондів і сторож (він же опалювач і прибиральник). 5000 злотих — річний бюджет музею (господарські витрати, платня персоналові, закупівля експонатів та ін). Фонди поповнювались переважно за рахунок пожертв. Музей працював тричі на тиждень по чотири години на день.

У травні 1940 р. у цьому приміщенні відкрився Львівський історичний музей. Його роботу перервала війна. Під час окупації міста колекції музею були пограбовані гітлерівцями. Особливо постраждали збірки зброї та нумізматики.

З самого початку, з 1908 р., музейна експозиція була побудована за принципом кунстка-

мери, тобто не відображала історичний процес, а експонувала різного роду раритети. Зараз музей висвітлює історію західних областей України від найдавніших часів до сьогодення. Це другий за розміром музей такого типу в Україні.

Великою популярністю користується Італійське подвір'я. Тут знімалися кінофільми, в останні роки традиційними стали концерти, які проводить Львівська консерваторія, а також театральні вистави. Резонанс тут чудовий, і старовинна класична музика у поєднанні з середньовічною архітектурою створює у слухачів і глядачів неповторний настрій.

Будинок № 8. У XVII ст. належав вірменам Бернатовичам, одній з найбагатших львівських родин. У 1648 р. Аведик Бернатович заплатив Б. Хмельницькому викуп за Львів — 100 тис. червінців, частково грішми, частково товарами. У нагороду за це 1658 р. будинок було звільнено від військових постоїв. У XIX ст. будинок був капітально перебудований, і від первісного варіанту залишився лише цоколь. На фасаді рельєфи роботи уславленого скульптора Г. Красуцького.

З 1946 р. тут містився Львівський шаховий клуб, який виховав чемпіона світу Л. Штейна, відомих шахістів М.Шуль, О.Білявського, О.Романишина. Зараз шаховий клуб дістав нове приміщення, яке без перебільшення можна назвати Палацом шахів.

Будинок № 9. У 1376 р. Владислав Опольський, тодішній правитель галицьких земель, віддав ділянку, на якій стоїть будинок, католицьким архієпископам. З того часу аж до 1939 р. ділянка і будинки на ній належали церкві. Але не все йшло гладко. У XIV ст. Львів не дуже поспішав віддавати ділянку архієпископу Бернарду, котрий до того вимагав ще й церковну десятину. Тоді розлючений прелат наклав на Львів інтердикт — заборону виконання богослужінь і релігійних обрядів, а потім взагалі відлучив місто від церкви. Львів'яни поскаржили-

Рис. 57 Будинок № 8. Рельєф "Посейдон". Поч. XIX ст.

Рис. 58. Будинок № 10. На щиті — ініціали С.Любомирського. 50-ті рр. XVIII ст.

ся папі римському, і той, не домігшись нічого умовляннями, відлучив від церкви архієпископа Бернарда. Інтердикт і відлучення зняв зі Львова архієпископ Перемишльський Ерік.

У будинку, який був тоді споруджений, зупинялися польські королі та литовські князі. Зараз важко сказати, коли він припинив існування. В усякому разі після пожежі 1527 р. на цій ділянці був поставлений новий, знесений 1634 р. за розпорядженням архієпископа С. Гроховського, а на його місці поставлений той, що стоїть зараз. Автором проекту був відомий архітектор Ян Покорович. Будинок мав 68 кімнат. Особливою пишністю вирізнялися спальня архієпископа і зала, викладена золотавою цеглою і кахлями, спеціально замовленими в Гданську (так звана Фарфорова, або Золота, зала). Важко встановити, коли було знищене це оздоблення. Судячи з усього, це сталось у середині XIX ст. Під час останньої реставрації будинку в 1988 р. були виявлені залишки золотавого тинькування, яке, мабуть, було наслідуванням подібного у Золотій залі.

Протягом століть будинок служив помешканням польських королів. У 1673 р. в ньому помер король Міхал Корибут Вишневецький.

У серпні 1724 р. великий коронний гетьман А. Сенявський віддавав свою дочку Софію за С. Денгофа. Наречений влаштував у будинку великий прийом. На спеціальних щоглах горіло 600 смолоскипів і 400 ліхтарів. Дорога до будинку була позначена шістьма вишками, заквітчаними світильниками. З вікон виставили чотири дощові труби, з яких протягом години лилося угорське вино.

У 1844 р. будинок купив архієпископ Ф. Піштек і передав його католицькій семінарії. А семінарія здавала будинок в оренду. Було добудовано четвертий поверх, щоб винаймати його під помешкання. Але переважно будинок винаймали друкарні. У 1909—1914 рр. тут містилися Чиновницьке казино і водночас — клуб англійців, що мешкали у Львові — "Англійське коло". В 1912 р. тут відбулися перші збори Товариства українських есперантистів у Львові.

З 1957 р. у цьому будинку розміщується міська бібліотека для молоді та юнацтва.

Рис. 59. Будинок № 10. Орел з гербовим щитом. 50-ті рр. XVIII ст.

Будинок № 10. У сучасному вигляді споруджений на місці кам'яниць Шимоновичівської та Торосевичівської від Ринку, трьох будинків з боку вул. Руської і двох — вул. І. Федорова. На порталі з вул. І. Федорова збереглася дата "1695". Будував його архітектор Ян де Вітте у 50-х роках XVIII ст. Будівельні роботи вели Б. Меретин, М. Урбанік та С. Фесінгер.

Будинок має декоративний наріжник з військовою арматурою, який заважає перехожим. Але... це опора будинку. Оформлення його виконав за проектом С. Фесінгера скульптор С. Костецький. Будинок тоді належав князям Любомирським.

В одній із вже згаданих кам'яниць жив на початку XVII ст. видатний львівський поет Шимон Шимонович. У 1772–1821 рр. тут жили австрійські губернатори Галичини.

З 1895 р. будинок належав "Просвіті", яка розмістила тут низку своїх організацій. З 1899 р. тут знаходилася книгарня Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка, в якій продавалися видання НТШ, твори класиків української літератури, переклади українською мовою творів зарубіжних письменників.

Рис. 60. Будинок № 10. Наріжник. 50-ті рр. XVIII ст.

Будинок № 12. Власником кам'яниці в XVI ст. був міщанин Юст Гляц, або Гляч. Йому належала Юстгляцівка — фільварок, а пізніше хутір по Стрийській дорозі. Нині на його місці пролягла вулиця Хуторівка.

Будинок № 13. Цей номер будинок дістав лише в 40-х роках XX ст., а до того це був 12а (тринадцять — нещасливе число!). Будинок — пам'ятка Відродження, але має сліди перебудови. Його першим власником був Ян Алембек, автор першого опису Львова (1618 р.). Член Ради, він активно виступав проти патриціату, захищав інтереси міської бідноти, але після того, як йому натякнули на можливість санкцій, він швидко змінив свою позицію.

Рис. 61. Будинки південної сторони пл. Ринок. Фото кін. XX ст.

У другій половині XVIII ст. будинком володіли брати Сіньї (поіталійськи Signi). Їм належав маєток під Львовом, який дістав назву Сигнівки (нині вулиця з цією ж назвою). Брати Сіньї були дуже енергійними підприємцями і спеціалізувалися переважно на влаштуванні всіляких розваг. У 1775 р. вони зажадали виключного права на влаштування міських балів. Але губернатор взагалі заборонив їм влаштовувати бали, бо вони часто закінчувалися бійками. І якщо хтось з'являвся на вулиці з синцем під оком, то говорили, що він "oberwał od trzech Signiów[1]". Вони ж ввели у Львові в моду триногі столики, які теж називалися "сіньї".

Будинок № 14. Кам'яниця Массарівська, або Венеціанська. Назва пішла від першого власника, далматинця Антоніо Массарі. Він приїхав до Львова в другій половині XVI ст., у 1583 р. прийняв міське громадянство, одружився з найбагатшою нареченою Львова і спорудив оцей будинок (точніше, перебудував старий). Перебудову здійснював видатний львівський архітектор П. Римлянин за участю П. Щасливого. Массарі виконував функції консула Венеції у Львові. Тому над вхідними дверима — герб Венеції, крилатий лев. Дата "1600" на емблемі — дата реставрації

Рис. 62. Будинок № 14. Герб Венеції (лев св. Марка)

[1] Oberwał od trzech Signiów (*пол.*) — каламбур полягає у тому, що на слух цю фразу можна розуміти і як "його побили троє Сіньїв", і як "він дістав синці від трьох (осіб)"

Рис. 63. Західна сторона Ринку. Фото першої чверті XX ст.

будинку. В XIX ст. будинок внаслідок перебудови (додані четвертий поверх і одне вікно по фасаду) втратив первісний вигляд.

Будинок № 18. Кам'яниця Гутетерівська. Найстаріша на Ринку. Збудована в 1533 р. Характерна риса — наявність великих залів. Тому магістрат часто використовував цей будинок для різноманітних бенкетів і прийомів. Кам'яниця перебудована у XVIII ст.

В будинку знаходиться аптека. Вона існувала вже у першій половині XIX ст., називалася "Під золотим оленем" і належала відомій родині Зенткевичів, яка займалася аптекарською справою ще в XVI ст.

Будинок № 20. Кам'яниця Кайзерівська, або Кральовська. Збудована в XVI ст. У другій половині XVIII ст. вона належала рабштинському старості Більському. На замовлення його дружини Констанції П. Полейовський у 1776 р. створив проект перебудови, але закінчити її не встиг.

Будинок впорядкував у 1779 р. архітектор Ф. Кульчицький. Скульптурне оздоблення виконав Ф. Олендзький близько 1786 р.

У другій половині XIX ст. тут містилася крамниця М. Димета "Під надією", де продавалися церковні книги і одяг. У 1864 р. тут вперше у Львові було продано "Кобзар" Т.Г. Шевченка.

Будинок № 21. Кам'яниця збудована у першій половині XVII ст. З 1639 р. називалася кам'яницею Домбровського, від прізвища власника А. Самбір-Домбровського.

Рис. 64. Будинок № 23. Скульптурна група "Хрещення Христа". Бл. 1630 р.

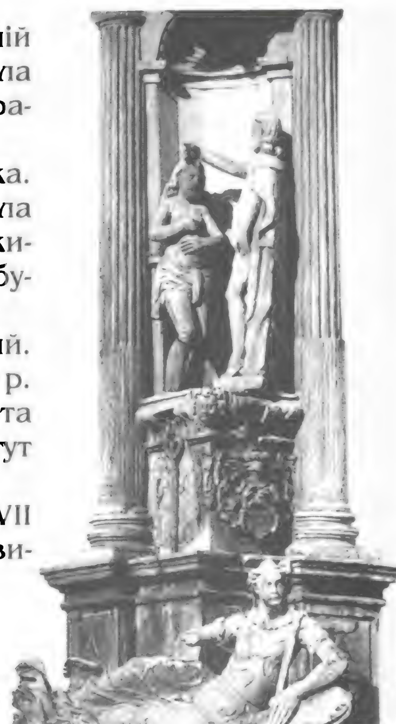

Рис. 65. Будинок № 21. XVII ст. Вікно над входом використовувалося як амбразура

Будинок № 23. Кам'яниця Шольц-Вольфовичів. Збудована в 70-х роках XVI ст. у стилі німецького Відродження. На розі — скульптурна група "Хрещення Ісуса Христа". Фасади прикрашені скульптурними масками, іноді шаржованими. На Ринок виходять три вікна — за законом, який не могло зламати навіть багатство купців Шольц-Вольфовичів, найзаможнішої родини Львова. Три вікна — це бічний фасад, а від пл. Катедральної будинок займає 2/3 довжини кварталу.

І було кому тут мешкати — Вольф Шольц мав 12 синів і 12 дочок (від однієї дружини); 25 тис. червінців у дзвінкій монеті залишив він їм у спадщину, не враховуючи земель, будинків, крамниць, товарів, рухомого майна.

Шольц-Вольфовичі — одна з гілок могутнього клану Шольців. Засновниками його були згаданий уже купець Вольф Шольц і його брати Якуб та Ян. На Ринку Шольцам належало кілька кам'яниць.

Будинок № 24. Споруджений у XVI ст. Належав Шольцам і називався Гібльовським, а потім, коли Антоніо Массарі одержав його у віно за дружиною, став зватися Массарівським. В пам'ять про А. Массарі в XX ст. на сходах було вміщено зображення крилатого лева. У другій половині XVII ст. будинок перейшов у власність радника Гордона, шотландця за походженням (прийняв міське право 1665 р.). У 1707 р. тут тричі зупинявся російський цар Петро І, коли приїжджав до Львова на переговори з польською шляхтою.

На початку XX ст. будинок був реконструйований: додали четвертий поверх, на аттику встановили барельєф (автор З. Курчинський). У 1946 р. будинок переданий Історичному музею. Нині тут розміщуються відділи археології та історії середньовіччя.

Перебудови змінили внутрішній вигляд будинку. Але за небагатьма фрагментами, які залишилися на першому поверсі, можна дійти висновку, що він був дуже гарним. У пивниці збереглися залишки гіпокауста.

Будинок № 25. Кам'яниця Якубшольцівська, споруджена у другій половині XVI ст., належала Якубу Шольцу. Двір мав арки, над якими нависали балкони (кам'яні консолі втрачені у 2000 р. під час перебудови). У 1759–1766 рр. будинок належав українському граверу і друкареві І. Филиповичу, авторові перших українських екслібрисів.

Будинок № 26. Кам'яниця Яншольцівська. Як і інші будинки, котрі належали Шольцам, збудована в другій половині XVI ст. Була власністю Яна Шольца.

Рис. 66. Будинок № 24. Рельєф "Меркурій". Бл. 1920 р.

Будинок № 27. Кам'яниця Фаурбахівська. Збудована вроцлав'янином А. Фаурбахом у другій половині XVI ст. Тут мешкав С. Кушевич, польський історик і політичний діяч XVII ст., автор "Листів зі Львова", важливої історичної пам'ятки 1648–1654 рр.

Будинок № 28. У другій половині XVI ст. належав аптекарю Павлові. Пізніше мав кілька назв: Докторівський, Домініковський, Гепнерівський. Ці назви пов'язані з тим, що на початку XVII ст. його власником став лікар Домінік Гепнер. До нас будинок, споруджений на початку XVII ст., дійшов у майже незміненому вигляді, тільки 1765 р. додали контрфорси. На фасаді вирізьблені латинські вислови моралізаторського змісту. У будинку, що стояв на цьому місці раніше, провів ніч перед стратою Іван Підкова, один з керівників запорізького козацтва, молдавський господар, національний герой українського і молдавського народів.

Іван Підкова одержав таке прізвисько на Січі за надзвичайну фізичну силу — він ламав руками підкови. Сучасники розповідали, що цей богатир натиском пальця заганяв цвях у дубову дошку. Але не лише сила була причиною його популярності. Іван Підкова був не тільки козацьким вождем, а й об'єднав сили Запорозької Січі та Молдавії у боротьбі проти турецької навали. Туреччина пред'явила польському королеві Стефану Баторію ультиматум: голова Підкови або війна. А Польща на той час перебувала у стані війни з Росією. І Стефан Баторій, відстоюючи інтереси польської шляхти, вирішив не загострювати відносин з Туреччиною. В Немирові Івана Підкову по-зрадницьки схопили, привезли до Львова і 16 червня 1578 р. стратили на пл. Ринок.

Очевидці розповідають, що ешафот був застелений соломою. Коли Підкова побачив це, він запитав: "Невже я не заслужив у Польщі більшого?". Солому замінили килимом. Другий килим був

Рис. 67. Іван Підкова

Рис. 68. Будинок № 28. Фото 30-х рр. XX ст.

Рис. 69. Будинок № 29. Фото 30-х рр. XX ст.

Рис. 70. Північна сторона пл. Ринок на початку XX ст.

простелений від дверей будинку до ешафоту, і по ньому Іван Підкова пішов у свою останню путь... Після страти львів'яни-українці забрали його тіло, засипали домовину білими трояндами і з великими почестями поховали у дворі Успенської церкви. За деякий час бойові товариші перевезли тіло Івана Підкови у Канів.

Польща дорого заплатила за смерть героя. Адже на півдні замість дружньої Молдавської держави тепер був ворог, васал Туреччини. Це були відкриті ворота для татарських набігів. А через кілька десятків років — у XVII ст. — Молдавія стала плацдармом для наступу Туреччини на Польщу й Україну.

Будинок № 29. Є будинки, перед якими мимоволі схиляєш голову, бо це пам'ятники історії України — нерідко трагічної, але завжди величної.

Ділянка, на якій стоїть будинок, склалася з двох ділянок. Одну з них займала кам'яниця патриціїв Кампіанів, другу — будинок С. Дибовицького. З 1765 р. обидві ділянки належали комендантові Львова Ф. Коритовському. Він купив землю, але на будівництво нової оселі не мав грошей. Прибутки коменданта Львова у зубожілій на той час Польщі були дуже малими.

У 1768 р. на Правобережжі спалахнув могутній народний рух — Коліївщина. Повстання було жорстоко придушене, 400 полонених гайдамаків прислали на страту до Львова. Страту повинен був провести Ф. Коритовський, який розсудив, що стратити 400 людей завжди можна встигнути. Таж 400 міцних чоловіків — це

безплатна робоча сила, хай працюють. І засуджені до страти звели чудовий будинок. Закінчений він був у 1770 р. Після цього гайдамаків стратили: частину — у Львові, на горі Страт, а частину — по містечках Галичини, після жорстоких катувань. Цікаво, що 1769 р. Ф. Коритовський очолив оборону міста від барських конфедератів[1], проти яких боролися за рік перед тим гайдамаки. Історичний парадокс!

У 1803 р. будинок став власністю швейцарця Д. Андріоллі. У 1825 р. він відкрив у дворі першу у Львові кондитерську. У 1850 р. тут, у крамниці А. Федоровського продавалися поштові марки, оскільки поштових відділень у місті ще не було. А поштові марки тоді були новиною.

Будинок має прохід з Ринку на вул. Театральну — пасаж. Тому і вживалася назва "Пасаж Андріоллі". Мабуть, він виник на місці проїзду між кам'яницями Дибовичівською і Цетнерівською (нині вул. Театральна, 10), який існував ще в 1718 р.

Будинок № 30. Споруджений у 1772 р. заступником судді А. Добруцьким на місці кам'яниці XVI ст. А та належала Якубу Регулі й називалася Регулінською. Пізніше власницями стали його дочки ("Якубусовята"), і кам'яниця стала називатися Якубусівською.

У другій чверті XVII ст. тут мешкала Ядвішка Лушковська, дочка збіднілого купця. У 1634 р. до Львова приїхав король Владислав IV Ваза. Проїжджаючи через Ринок, він побачив у вікні Ядвішку — і закохався на все життя. Король забрав красуню-львів'янку до Варшави і оселив у своєму палаці. Їхній син Костянтин дістав прізвище батька — Ваза.

Кохання короля викликало подив і обурення у вищих колах. Ніхто не міг припустити, що

Рис. 71. Будинок № 31. Балкон. Фото 30-х рр. XX ст.

[1] Барська конфедерація — військовий союз польської шляхти, утворений у 1768 р. у м. Барі на Поділлі, спрямований на боротьбу з російськими та частково королівськими військами

Рис. 72. Будинок № 32. Фото початку XX ст.

тут мають місце глибокі людські почуття. Ні, тут щось не те! Папський нунцій і архієпископ Гнезненський вважали, що Ядвішка Лушковська причарувала короля, і намагалися "вилікувати" кохання святою водою і аскетизмом. Але ці засоби не допомогли. І тоді було вирішено вдатися до більш рішучих заходів — одружити короля. І 1637 р. він змушений був одружитися з австрійською принцесою Цецилією Ренатою, особою дуже серйозною і побожною. Шлюб влаштовував усіх, крім Владислава.

Під час шлюбних урочистостей у Варшаві у дворі королівського замку було влаштовано цькування звірів, перегони. Покої Ядвішки знаходилися на другому поверсі, якраз над спальнею королеви. Ядвішка дивилася на змагання і весело сміялася. Королева поцікавилася, хто ця особа. Їй негайно пояснили — і з подробицями. На вимогу королеви Ядвішку переселили до Уяздовського палацу. Але оскільки цей захід нічого не дав, то королівську фаворитку вирішено було видати заміж. І видали — за шляхтича Яна Вимиського, який дістав Мерецьке староство у Литві, неподалік від Тракая. У цих місцях — чудове полювання, а король був пристрасним мисливцем і часто їздив у Мереч, де жив по кілька місяців...

Король овдовів, одружився вдруге, але своє кохання не зрадив. На руках у Ядвішки він і помер у Меречі в квітні 1648 р.

Вона залишилася на самоті, оточена загальною ненавистю, і подальша доля львівської красуні невідома.

В 1892–1900 рр. в будинку містилося Політехнічне товариство і редакція його журналу "Часопісмо технічне".

На початку XX ст. тут знаходився магазин рукавичок Яна Цірока. Вхід вказував лицар натуральної величини. Він стояв у скляній шафі, був одягнений у півобладунок, лосини, шолом з чорним пером, у руці тримав шпагу. Нічого не скажеш, у Львові вміли робити рекламу.

У 30-х роках XX ст. будинок належав А. Бачевському, горілчаному фабрикантові, одному з найбагатших людей Львова.

Будинок № 31. Кам'яниця Мазанчівська. Збудована в XVI ст. Наприкінці XIX ст. вона перейшла у власність Бачевських — найбільших у Львові виробників горілки. Будинок впадає у вічі своїм незвичним виглядом. А дістав він його після реставрації 1923 р., здійсненої архітектором Б. Віктором і скульптором З. Курчинським у стилі стилізовано-декоративного модерну.

Будинок № 32. На ділянці, яку займав будинок у XVII — першій половині XVIII ст., стояло сім кам'яниць — чотири від Ринку і три — від вул. Шевської. У другій половині XVIII — перших роках XIX ст. на їхньому місці спорудили два нових будинки (перший від Ринку, а другий від

Рис. 73. Будинок № 32. Фото 1912 р.

Рис. 74. Будинок № 36. Балкон з оригінальними консолями — обличчя людей визирають з левиних пащ

Рис. 75. Будинок № 36. В гратах вікна літери "НТ" ("Народна торгівля"), дата "1934"

сучасної вулиці Шевської), які наприкінці XIX ст. перейшли у власність родини Ціпперів. У будинку, зведеному на їхнє замовлення у 1912 р. (проект Є. Жиховича та М. Лужецького), розмістився перший у Львові універмаг — "будинок Ціпперів". У 70-х роках XX ст. будинок був ґрунтовно перероблений, але універмаг є тут і зараз.

Будинок № 33. Кам'яницею на початку 30-х років XVII ст. володів міщанин Лончич, а з 1637 р. — аптекар Ян Кільяніста, тому вона і називалася Кільяніщинською. Сучасного (або майже сучасного) вигляду будинок набув у першій половині XVIII ст., коли був перебудований за проектом уславленого архітектора Б. Меретина. Перебудовувався і пізніше, у XX ст. Наприклад, у 1910 р. вхідні двері були розташовані не там, де зараз, а майже на розі, на місці нинішнього вікна.

З давніх-давен перший поверх використовувався для кав'ярні. Після чергової реконструкції кав'ярня мала назву "На Ринку". Зараз тут ресторан "Ольмар" з входом із вул. Краківської. Але заклад має неофіційну назву — "Кентавр", оскільки бічну стіну, від вул. Краківської, прикрашає зображення кентавра з пивним кухлем у руці.

Будинок № 36. Споруджений у 1778–1781 рр. архітектором П.-Д. Гібо на місці кам'яниці XVII ст. Наприкінці XVIII ст. тут мешкав князь Юзеф Понятовський (1763–1813), видатний польський політичний і військовий діяч, маршал Наполеона I, національний герой Польщі. З початку XX ст.

тут містилася крамниця "Народної торгівлі", українського Крайового споживчого союзу, заснованого В. Нагірним у 1883 р.

Будинок № 38. Кам'яниця Вільчеківська, зведена у XVII ст. Кілька років тому будинок об'єднали з будинком № 37 і створили оглядовий зал Будинку моделей. Під час реставрації в підвалах були відкриті чудові розписи. Над дверима з'явилася емблема цеху кравців — ножиці.

Будинок № 39. Кам'яниця Толлочківська. Споруджена у XVII ст. У 1656–1657 та 1660–1663 рр. тут знаходився державний монетний двір. У 1783 р. у будинку мешкав видатний український художник С. Строїнський.

Будинок № 40. Кам'яниця Зухоровичівська, споруджена у XVII ст. У другій половині XVIII ст. належала монастирю св. Онуфрія. У 1773 р. на замовлення члена Ставропігії королівського поштмейстера Антона Дейми була перебудована і прикрашена фігурами атлантів.

Будинок № 41. Кам'яниця Гренцівська, або Карвівська. В XVII–XVIII ст. тут містилася господа одного з найбагатших у Львові цехів — ювелірів. Наприкінці XIX ст. будинок належав вірменській родині Барончів. Тут мешкав відомий львівський скульптор Т.Баронч.

Будинок № 45. Споруджений у 1803 р. шляхом з'єднання кам'яниць Кудличівської і "Під оленем", збудованих на початку

Рис. 76. Будинок № 34. Ліхтар над входом

Рис. 77 Будинок № 38. Емблема цеху кравців

XVII ст. Тому він і має шість вікон по фасаду, хоча шляхті не належав.

На початку XX ст. тут містилася фабрика фірми "Фредерік Шубут і К°" — єдина на той час у Галичині фабрика свічок та воскових виробів. Вона випускала воскову пасту для натирання підлоги (п'ять кольорів!). Фірма була заснована 1789 р. У 1851 р. її зобов'язали постачати місту свічки для освітлення вулиць. Торгувала вона також чаєм, кавою, какао, ромом, французьким та угорським коньяком. Своєрідною рекламою їй служила фігура китайця, який стояв у вітрині.

У 30-х роках XX ст. тут був ресторан М.Л.Атласа. Його рекламою служила книжечка з дружніми шаржами на основний контингент відвідувачів — художників і поетів, з додатком ущипливого чотиривірша, містила вона також досить цікаві правила для гостей (наприклад, "клієнт, який розплатиться готівкою, дістає 100 % знижки").

RYNOK SQUARE — THE HEART OF LVIV

The construction of Rynok Square, started by order of Kazimierz's III in 1349, was commissioned from German craftsmen, who followed the plan of a traditional German town: a central square surrounded with living quarters, followed in turn by defences. The name of the Square came from the word "ring": a circle or an enclosed space, which was later transformed into "rynok".

Throughout the centuries Rynok Square was the political, cultural and trade centre of the city. The Square witnessed celebrations and processions, uprisings, riots and executions. In 1944 it was a battlefield of World War II.

Here the city nobility (who called themselves patricians) and the rich lived. After the conflagration of 1527 the Square was rebuilt in the Renaissance style, which came to Lviv in the second half of the 16th century. Most of the buildings were designed by Italian architects; each of them had its unique architectural pattern and its own colour. They have largely preserved their original appearance despite later alterations and additions. In 1793 four fountains were constructed, one in each corner of the Square, which served as wells and pools.

In accordance with an old rule, merchants, craftsmen and doctors were allowed to construct buildings with no more than three windows on the façade; the right to have five or six windows was reserved for the aristocracy and the clergy.

House No 1. The Town Hall. Now the residence of the City Council. In 1356 the town was granted the right to self-government under Magdeburg Law, in accordance with which it was bound to have elected governing bodies: the Town Magistracy which consisted of the Council and the Court. Therefore, most likely, the first Town Hall was built in the late 1350s–early 1360s. All we know is that it was a wooden structure, destroyed by fire in 1381. The present building, designed by architects Juzef Markel, Frantishek Treter and Alois Wondrashka, was completed in 1835. Its 156 rooms and 9 halls accommodated, apart from the Magistracy, the schools, the savings bank, the city archive, and other institutions.

House No 2 dates from 1589. In 1634 it became the property of Roberto Bandinelli, who ran the first regular post office, set up by an Italian, D. Monteluppi. In 1629 the Polish King Sigismund III Vasa granted Bandinelli the title of Royal Postmaster.

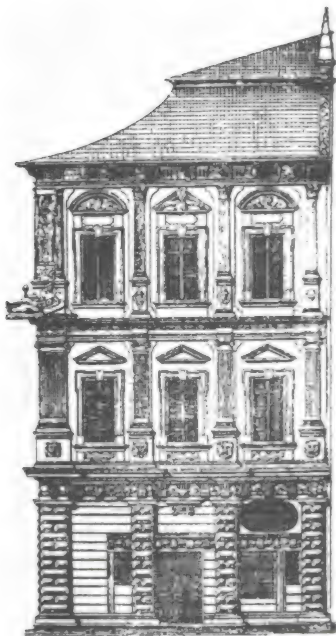

Рис. 78. Кам'яниця Шольц-Вольфовичів (пл. Ринок, 23)

House No 3 was the property of the Vilchkys, local patricians. In the late 16th century it became notorious because of a dramatic love story. A young Italian, Urban della Ripa Ubaldini, fell in love with Hanna Vilchek, killed his rival, was sentenced to death and was granted a pardon. As the old story would have us believe, the judges could not resist the appeals of their wives, who were fascinated by the young and handsome Italian. Besides, the fact that young Ubaldini was related to the Pope of Rome was also of some importance.

House No 4 construction of which was started in 1588, is famous for its intricate masonry: rough-hewn, diamond-shaped stones, grown dark with age. Hence the name of the House — "Black Stone House". It is not quite clear who designed the House: Petro Krasovskyj, Paul of Rome or Peter of Barbone. The attic and the sculptures of the façade were added in 1675–77 by architect M. Hradovskyj.

The portal is decorated with exquisite stone-carving. Among the saints on the façade there is a statue of St. Martin, the patron saint of one of the house owners, Doctor of Medicine Martin Anchevsky. In 1926 the House was purchased by the city; three years later Lviv History Museum was opened there.

House No 6, now Lviv History Museum, is one of the finest Renaissance monuments in Ukraine. It was commissioned from Peter of Barbone by a Greek merchant, Constantine Kornyakt, one of Lviv's richest and most educated men. Its construction was completed in 1588. After 1647 the House was the property of John Sobiesky, who in 1674 became the King of Poland. It was in this house that so-called Eternal Peace Treaty was signed between Russia and Poland in 1686, under which Poland gave up its claims to the left-bank Ukraine.

House No 8 was owned by one of the richest Lviv families, the Armenian Bernatovychys. It was Avedik Bernatovych who in 1648 paid to Bohdan Kchmelnitskyj the redemption price for Lviv in the sum of 100 thousand chervints.

House No 9 dates from 1634. It stands on a land plot which was the property of the Church from 1376 to 1939. However, the city was reluctant to assign it rights to the plot, and Archbishop Bernard excommunicated Lviv for such disobedience. The city, for its part, complained to the Pope of Rome, who excommunicated the Archbishop. The House served as a residence for kings and princes; from the second half of the 19th century it accommodated printing shops, a casino, and the English club.

House No 10 was designed by architect John de Vitte in the 1750s. From 1899 it housed the book shop of the Taras Shevchenko

Society, which sold books by Ukrainian writers and works by foreign authors, translated into Ukrainian.

House No 13 represents Renaissance architecture. Its first proprietor was John Alembek (see Introduction); in the second half of the 18th century it was owned by the Sygni brothers, infamous organisers of entertainments which most often ended in fights.

House No 14. Named Massarivska or Venetian after its first owner, Antonio Massari, a consul of Venice in Lviv. Hence the winged lion — coat of arms of Venice — above the door. In the 19th century the house went through substantial alteration and lost its 16th century appearance.

House No 18 was built in 1533. It is remarkable for the size of its rooms, often used by the Magistracy for receptions. The pharmacy, located in the House, dates back to the first half of the 19th century. It was set up by the Zentkevyts, the family having been in the pharmaceutical business since the 16th century.

House No 20 acquired its present appearance in 1779.

House No 21 dates from the first half of the 17th century.

House No 23, built in the 1570s in the German Renaissance style, was the property of the merchant family Sholts–Volfovich, the richest family in Lviv. But even their wealth could not break the rule: the façade facing the Rynok Square has only three windows.

House No 24 dates back to the 16th century. Firstly, the House was owned by the Sholts family; in the second half of the 18th century it became the property of Counsellor Gordon, a Scot by origin. In 1707 Peter the Great stayed here three times, when he came to Lviv for negotiations with the Polish nobility. Since 1946 the House belongs to Lviv History Museum.

House No 25 and House No 26, built in the second half of the 16th century, were the property of the Sholts family.

House No 27 dates back to the second half of the 16th century.

House No 28, built in the first half of the 17th century, has been preserved without any significant alterations. In the earlier building which stood on this site Ivan Pidkova spent his last night of 15–16 June, 1578 before execution. The leader of the Zaporizhsky Cossacks had managed to unite the forces of Zaporizhska Sitch and of Moldavia in the struggle against Turkey. The Polish King Stefan Batory had to face an ultimatum by Turkey: war or Ivan Pidkova's head; and he chose betrayal. The price Poland paid for Ivan Pidkova's death was high; in the south instead of a loyal Moldavian state was an enemy, vassal of Turkey. The way for Turkish attacks was open.

Рис. 79. Будинок № 3. Деталь оформлення фасаду

Рис. 80. Будинок № 6. Т.зв. Корняктівська зала (сучасний стан)

House No 29. In 1768 the Koliivshchyna uprising was brutally suppressed in the left-bank Ukraine. 400 haidamacks were imprisoned, and brought to Lviv for execution. But before they were sent to their death they had to build this beautiful building, which was completed in 1770. After that the haidamacks were executed.

House No 30 was built in 1772 on the site of the 16th century one. Here in the second half of the 17th century Jadwishka Lushkowska, the life-long love of the Polish King Wladyslaw IV Vasa, lived.

House No 31 dates back to the 16th century.

House No 32 stands on the site, occupied in the 17th – the first half of 18th centuries by seven buildings. In the late 18th – early 19th they were replaced by two buildings, which in the late 19th century became the property of the Tsippers family. The building commissioned by them in 1912 houses the first department store in Lviv (used to be called the House of the Tsippers). In the 1970s it underwent significant reconstruction.

Houses No 33–45 date from the 17th–18th centuries.

RYNEK — SERCE LWOWA

Po opanowaniu Lwowa przez Kazimierza III centrum miasta przesunęło się bardziej na południe.

Budownictwo nowych dzielnic mieszkaniowych król zlecił sprowadzonym z Niemiec rzemieślnikom, którzy budowali według zwykłego dla siebie schematu: w środku plac, dookoła którego są dzielnice mieszkaniowe, za nimi — system fortyfikacyjny. Plac otrzymał nazwę *Ring*, czyli kółko, która w miejscowej wymowie przekształciła się w *Rynek.*

W ciągu wielu stuleci Rynek był centrum całego życia Lwowa — gospodarczego, politycznego, kulturalnego. Targowisko na Rynku istniało do 1944 r., chociaż w XIX–XX wiekach sprzedawano tu wyłącznie artykuły rolne.

Każde wydarzenie w średniowiecznym Lwowie było związane z Rynkiem. W 1410 r. przywieziono tu 52 sztandary wojenne, zabrane jako trofeum w bitwie pod Grunwaldem. W 1944 r. na Rynku toczyły się zaciekłe walki z niemieckim najeźdźcą.

Dziś stary plac pozostaje centrum historycznym Lwowa. W grudniu 1998 r. śródmieście Lwowa wpisane zostało na listę zabytków dziedzictwa kulturowego pod patronatem UNESCO.

W XIV w. we Lwowie istniała reguła, że przedstawiciele stanów nieszlacheckich — kupcy, rzemieślnicy, lekarze mogli budować na Rynku domy, mające nie więcej niż trzy okna w fasadzie. W ten sposób przestrzegano zasady równych możliwości. Wyjątek stanowili przedstawiciele szlachty i duchowieństwa.

W XVI–XVII w. na Rynku powstał niepowtarzalny zespół kamienic. Patrycjusze lwowscy zamawiali projekty swoich domów u obcych, przeważnie włoskich architektów. Każda kamienica miała nie tylko swoją twarz, ale także własny, inny niż reszta, kolor. Ta lwowska polichromia została zniszczona na rozkaz władz austriackich w XIX w., przywrócono ją domom dopiero na początku lat 80. XX w.

W 1793 r. na Rynku zbudowano cztery fontanny. Dwie z nich, "Neptun" i "Diana", stoją na miejscu dawnych zbiorników wody. Fontanny Rynku dłuta rzeźbiarza Hartmana Witwera nie są fontannami w dosłownym znaczeniu, a raczej studniami. Woda nie tryska, a wycieka dwoma strumykami.

Bliżej do zachodniego rogu placu było miejsce egzekucji. Jeszcze w 1425 r. stał tutaj pręgierz, najpierw drewniany, następnie

Рис. 81. Лев біля входу в ратушу

kamienny. W 1826 r., kiedy zawaliła się wieża ratusza, został on poważnie uszkodzony. Obecnie znajduje się w Muzeum Historycznym razem ze swoją repliką. Do wykonywania wyroków śmierci obok pręgierza budowano szafot, na którym ścinano tylko szlachciców.

Znany niemiecki podróżnik XVI w. Gruneweg twierdził, że na Rynku lwowskim były najszersze w całej Europie chodniki. Idąc takim chodnikiem mogły minąć się aż dwie pary. Sam plac nie był brukowany. Wieść niesie, że kareta imperatora austriackiego Józefa II ugrzęzła tu w bagnie.

Dopiero pod koniec XVIII w. Rynek zaczęto porządkować. Wyłożono go kostką brukową, ozdobiono fontannami, dodano światła, mocując do ścian domów trójkątne lichtarze, w których paliła się oliwa.

W 1894 r. przez Rynek poprowadzono pierwszą linię tramwaju elektrycznego.

Kamienica nr 1. Ratusz lwowski, siedziba Rady Miejskiej, serce miasta.

W 1356 r. Lwów uzyskał prawo magdeburskie, na mocy którego obowiązkową częścią składową samorządu miejskiego był magistrat — połączenie Rady i sądu. Pierwszy ratusz, zbudowany w latach 50.–60. XIV w., był drewniany i spłonął w 1381 r. Wtedy spaliły się także wszystkie dokumenty miejskie. Po jakimś czasie ratusz odnowiono, w 1404 r. zainstalowano na nim zegar, co świadczyło o bogactwie miasta. Trzeci wariant ratusza powstał po renowacji, trwającej w latach 1617–1619, kiedy burmistrzem był M. Kampian. Nowa, z czterema tarczami zegarowymi, wieża ratuszowa była otoczona balkonem. Balkon miał 20 konsoli, osiem z których miały postacie lwów z tarczami w łapach, na każdej z których był gmerk członka Rady Miejskiej.

Wieża ratusza miała 58 m wysokości, uwieńczona była żelaznym wiatrowskazem w postaci lwa — herbu Lwowa. W 1672 r. miasto wytrzymało oblężenie Turków, dla upamiętnienia tego wydarzenia lwa pozłocono. Nad wiatrowskazem przymocowana była metalowa kula oraz orzeł — herb Polski.

Рис. 82. Лев, що знаходився на будинку № 12 по вул. Вірменській (див. фото на с. 146). Після знесення будинку перенесений в інтер'єр будинку № 4 на пл. Ринок

Wnętrze sali posiedzeń zdobiły portrety królów polskich i drogie dywany. We Lwowie był zwyczaj, zgodnie z którym każdy pracujący tutaj tłumacz co roku darował Radzie Miejskiej jeden dywan. Kupcy również starali się zjednać sobie miejscowe władze. Jako że ani jednych, ani drugich we Lwowie nie brakowało, powstała słynna kolekcja dywanów — indyjskich, perskich, uzbeckich. Była własnością Rady i nazywała się konsularną. Zginęła, czy to

bezpowrotnie zastawiona w 1696 r., czy to zabrana przez Szwedów w 1704 r.

Obok sali posiedzeń był skarbiec z najcenniejszym majątkiem Lwowa — dokumentami o jego przywilejach. Przez pewien okres tu przechowywano koronę i berło królów polskich oraz skarb państwa.

Pęknięcie w cokole ratusza spowodowało jego upadek w 1826 r. Założenie nowego budynku odbyło się po roku, a budownictwo trwało w ciągu lat 1830–1835. Nowy ratusz w stylu wiedeńskiego klasycyzmu był o wiele większy od poprzedniego. Wieża uniosła się na wysokość 65 m, a zdobił ją zegar zrobiony w pracowni Politechniki Wiedeńskiej.

W czasie wydarzeń rewolucyjnych 1848 r. ratusz podpalono rakietą bojową. Niedługo potem kopuła wieży zapadła się. Gmach odnowiono w 1851 r., rok później na wieży pojawił się nowy zegar. W 1883 r. ratusz uzyskał pierwsze we Lwowie połączenie telefoniczne ze strażą pożarną i niektórymi innymi instytucjami.

Kamienica nr 2. Przed 1871 r. domów we Lwowie nie numerowano. Miały one bądź numer działki ziemi, na której stały, bądź nazwę pochodzącą od imienia właściciela. Kamienica, która stała w tym miejscu, nazywała się Mordochajowska. W 1589 r. aptekarz J. Wedelski zbudował dom, który wznosi się tu obecnie. 4 marca 1629 r. król Zygmunt III Waza wydaje dekret, na mocy którego Włoch Roberto Bandinelli otrzymuje przywilej utrzymywania regularnej poczty królewskiej oraz tytuł "postmagistra królewskiego". W kamienicy Wedelskiego otwiera swój urząd pocztowy. W 1634 r. kamienica przechodzi na własność Bandinelliego oraz otrzymuje nazwę "kamienica Robertowska".

Kamienica po raz pierwszy była odnawiana w latach 1737–1739. W XIX w. mieszkał tu Kornel Ujejski.

Kamienica nr 3. Działka oraz kamienica, na niej stojąca, już w XVI w. były własnością patrycjuszy Wilczków.

W 1580 r. we Lwowie miał miejsce głośny skandal, bohaterką którego była 18-letnia piękność Anna Wilczkówna. Chętnych zdobyć jej rękę (i posag) nie brakowało. Polak P. Jelonek oraz Włoch Ubaldini domagali się jej najbardziej. Można zrozumieć kawalera Ubaldini, ale żonatego, z dwojgiem dzieci Jelonka... Cała trójka spotkała się na weselu w domu A. Łąckiej. Kiedy zaczęły się tańce, obaj zalotnicy rzucili się zapraszać pannę. Ona wybrała Włocha. Obrażony Jelonek wymierzył rywalowi policzek. Tamten też się obraził i odwzajemnił się ciosem sztyletu. Mordercę schwytano na miejscu. Świadków nie brakowało, nie było więc wątpliwości, że czeka go kara śmierci. Ale do wyroku nie doszło. Morderca był krewnym papieża

Рис. 83. Будинок № 24. Скульптурна група "Путті з левом"

Grzegorza XIII. Poza tym w jego obronie stanęła potężna i wpływowa kolonia włoska we Lwowie. Oprócz tego w obronie Ubaldiniego wystąpiły kobiety. Małżonki sędziów nie dawały im spokoju ani w dzień, ani w nocy. Taka miłość, takie romantyczne zabójstwo! Jelonek na łożu śmierci uznał siebie za winnego i prosił nie karać mordercy. Włoch nie został ukarany!

W 1713 r. kamienicę nabył magnat S. M. Rzewuski. Rzewuscy byli w jej posiadaniu do 1823 r.

Kamienica nr 4. "Czarna kamienica", unikatowa pamiątka architektoniczna XVI–XVII w., jedyna nie tylko we Lwowie, ale może w całej Europie.

Rok 1588, kiedy jednoosobowym właścicielem kamienicy staje się T. di Alberti, uważany jest za rok jej założenia. Autorstwo projektu nie jest do końca ustalone. Mógł to być Piotr Krasowski, Paweł Rzymianin lub Piotr z Barbony. W latach 1675–1677 na zlecenie ostatniego właściciela, lekarza Anczewskiego architekt M. Gradowski zdobi ją attyką oraz rzeźbami na fasadzie.

W 1926 r. kamienicę kupiło miasto, a po trzech latach otwarto tu Muzeum Historii Lwowa. Obecnie znajduje się tutaj dział historii nowej i najnowszej Muzeum Historycznego.

Fasada kamienicy wyłożona jest grubo ciosanym kamieniem, tzw. diamentowym rustem, który z początku był biały. Z czasem stał się czarny, ponieważ zrobiony był z piaskowca, dobrze wchłaniającego proch i sadzę. Na fasadzie widać szereg rzeźb, wśród których najbardziej wyrazista przedstawia św. Marcina, patrona doktora Anczewskiego. Nad drzwiami widnieje prawie zatarty napis: "Marcin Anczewski, sekretarz króla, doktor medycyny, radca miejski"

Kamienica nr 5. Zbudowana pod koniec XVI w. Zamieszkali ją pierwsi we Lwowie jezuici. Po 20–25 latach ich obecności miasto zadłużyło się jezuitom o kwotę 14 tys. dukatów.

Kamienica nr 6. Do końca lat 70. XVI w. na tym miejscu stały dwie kamienice. W 1569 zamieszkał tu kupiec K. Korniakt, Grek z Krety. Znajomość języków orientalnych, osobiste kontakty na Wschodzie w czasach, kiedy stosunki Polski z Turcją i Krymem wiele znaczyły, uczyniły zeń człowieka niezastąpionego. Był on osobistym sekretarzem Zygmunta II Augusta, który darował mu w 1571 r. tytuł szlachecki. Stefan Batory ten tytuł potwierdził i pozwolił Korniaktowi zbudować na Rynku dom z sześcioma oknami na fasadzie. Prawdziwą ozdobą kamienicy jest Podwórko Włoskie.

Po śmierci Korniakta w 1603 r. stale zmieniali się właściciele kamienicy, aż w 1642 r. kupił ją Jakub Sobieski. Po jego śmierci

dom odziedziczył jego syn Jan. Kiedy Jan Sobieski stał się królem Polski, kamienica otrzymała miano Królewskiej.

W tym domu w 1686 r. podpisano Pokój Wieczysty między Polską a Rosją.

W 1908 r. kamienicę kupiło miasto w celu otwarcia tu muzeum. Otwarto je 12 września 1908 r., w 225. rocznicę zwycięstwa pod Wiedniem i nazwano "Muzeum Narodowe imienia Jana III"

Kamienica nr 9. Od 1376 do 1939 r. działka oraz kamienice na niej były własnością arcybiskupów katolickich. Lwów jednak nie spieszył się oddawać działkę arcybiskupowi Bernardowi, który na dodatek żądał dziesięciny. Rozzłoszczony prałat nałożył na Lwów interdykt, a następnie wyklął miasto. Lwów zaskarżył arcybiskupa przed papieżem, który zmuszony był odłączyć arcybiskupa od kościoła, gdyż ten nie chciał usłuchać żadnych próśb. Dopiero arcybiskup Eryk Przemyski zdjął ze Lwowa interdykt i przyłączył miasto do kościoła.

Teraźniejszy dom wzniesiono w 1634 r.

Przez wiele stuleci dom był rezydencją królów polskich. Tutaj w 1673 r. zmarł Michał Korybut Wiśniowiecki.

Kamienica nr 13. Numer ten kamienica otrzymała dopiero w latach 40. XX w. Do tego czasu był to nr 12a (trzynaście — liczba pechowa!). Jej pierwszym właścicielem był Jan Alnpek, autor pierwszego opisu Lwowa (1618 r.).

Kamienica nr 14. Kamienica Massarowska, czyli Wenecjańska. Massari pełnił funkcje konsula Wenecji we Lwowie, dlatego nad wejściem jest herb Wenecji, skrzydlaty lew.

Kamienica nr 23. Kamienica Szolc-Wolfowiczów. Na Rynek wychodzą trzy okna, prawa tego nie mogło złamać nawet to, że Szolc-Wolfowicze byli najbogatszą rodziną we Lwowie. Ze strony Placu Katedralnego kamienica zajmuje 2/3 długości kwartału.

Kamienica nr 27. Kamienica Faurbachowska. Tutaj w XVII w. mieszkał S. Kuszewicz, historyk i polityk, autor *Listów ze Lwowa*, ważnego dzieła historycznego z okresu lat 1648–1654.

Kamienica nr 30. Zbudowana w 1772 r. na miejscu kamienicy z XVI w. W drugim ćwierćwieczu XVII w. mieszkała tu Jadwiga Łuszkowska, córka zubożałego kupca. W 1634 r. do Lwowa przybył król Władysław IV Waza. Przejeżdżając przez Rynek, zobaczył w oknie Jadwiszkę i zakochał się w niej na zabój. Zabrał piękną lwowiankę do swej rezydencji warszawskiej. Ta miłość była jednak źle widziana w kręgach dworskich. I znalazło się wyjście — w 1637 r. króla ożeniono z księżniczką austriacką Cecylią Renatą, osobą bardzo pobożną.

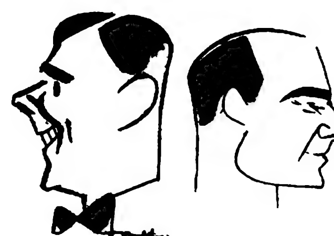

Рис. 84. Шарж на Щепка (Казімєж Вайда) і Тонька (Хенрик Фогельфангер) — ведучих довоєнної радіопередачі "Весела львівська хвиля"

Pokoje Jadwiszki znajdowały tuż nad apartamentami królowej. Podczas uroczystości ślubnych na podwórku zamku urządzono szczucie dzikich zwierząt. Jadwiszka obserwowała je z okna i śmiała się wesoło. Ten śmiech usłyszała królowa i zapytała, kto to. Odpowiedź otrzymała natychmiast i ze szczegółami. Na żądanie królowej Jadwiszkę przeniesiono do Pałacu Ujazdowskiego. Następnie wydano za mąż i wysłano na Litwę, do Merecza koło Trok. A że były tam piękne miejsca na polowanie, król spędzał w tych okolicach sporo czasu.

Po śmierci żony Władysław IV ożenił się po raz drugi, ale nie zdradził swej pierwszej miłości. W kwietniu 1648 r. zmarł w Mereczu na rękach Jadwiszki. Ona została sama, otoczona nienawiścią, a jej dalsze losy nie są znane.

W latach 30. XX w. kamienica należała do producenta likierów i wódek A. Baczewskiego.

Kamienica nr 33. Zbudowana w latach 1778–1781. Pod koniec XVIII w. mieszkał tutaj książę Józef Poniatowski.

Kamienica nr 45. Zbudowana w roku 1803 przez połączenie dwóch domów. W latach 30. XX w. tutaj była słynna restauracja M.L.Atlasa. Jej reklamą był zeszyt z wesołymi karykaturami na plastyków i poetów oraz dowcipnymi, a poniekąd zjadliwymi tekstami. Zawierał również żartobliwy regulamin dla gości, głoszący np.: “klient, który zapłaci gotówką, dostanie 100% rabatu”.

НАВКОЛО РИНКУ

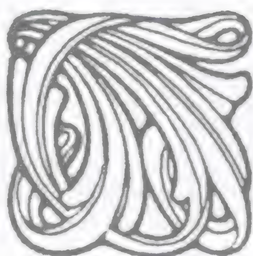

Рис. 85. Новий театр у Львові (нині театр ім.М.Заньковецької). Гравюра. Худ.невідомий. XIX ст. ЛІМ

Навколо Ринку

Вісім вулиць, які відходять від Ринку, метрів через 50 перетинаються з чотирма вулицями, що утворюють квадрат, у центрі якого знаходиться пл. Ринок. Характерна їх особливість (за винятком вул. І. Федорова) полягає в тому, що один їх бік прилягав до міського муру. Будинки, збудовані під ним (причому майже завжди мур служив задньою стіною), були своєрідним додатком до системи фортифікацій міста.

Якщо Ринок був серцем міста, то вулиці, які від нього відходили, були, образно кажучи, тими судинами, що живили його. Бо тут мешкали ремісники, середні та дрібні купці, які створювали основну частину багатств міста, хоча і не володіли ними.

Близько 150 виробничих спеціальностей налічувалось у середньовічному Львові. Тут були майстри обробки чорних, кольорових і дорогоцінних металів. Шкіряники, котрі виготовляли сап'ян і уславлений на цілу Європу львівський курдибан — по-особливому оброблену і розфарбовану шкіру, секрет виготовлення якої нині втрачений. Шевці та кравці, вироби яких могли задовольнити найвибагливішу замовницю. Пекарі чорного і білого хліба, медовари і пивовари, паштетники... Щоб тільки перелічити їхні вироби, потрібна була б не одна сторінка.

Звичайно, умови їхнього життя суттєво різнилися від умов життя мешканців Ринку. Правило трьох вікон тут не діяло. Більшість будинків були довгими і густо населеними робочим людом. Використовувався кожен сантиметр площі, у тому числі підвали. Не мали вони і пишного оздоблення фасадів, більше нагадували фортеці. Не було тут і поліхромії Ринку — не ті мешканці, не ті гроші.

Будинків XVI–XVII ст. на прилеглих до Ринку вулицях залишилось небагато. Частину їх знесли, частину перебудували. І все ж

Шевченка
Замарстинівська
Б. Хмельницького
Городоцька
Кульпарківська
пр. Свободи
Лесі Українки
пл. Ринок
Підвальна
бр. Рогатинців
пл. Міцкевича
Личаківська
Стрийська
Зелена

таки уцілілий рельєф, контрфорс, незвичної форми двері нагадують про ті далекі часи, коли ці деталі були не пам'ятками старовини, а повсякденням.

Вулиця РУСЬКА

Після завоювання Львова польським королем Казимиром III більша частина корінного населення — українців, або русинів, як їх тоді називали у Галичині, — залишилася на території старого міста, яка увійшла до складу Краківського передмістя. Менша частина переселилася у новостворене середмістя. Тут українці зайняли його східну частину, створивши власний квартал. Його центральною віссю стала вулиця Руська. Але ця вулиця охоплювала не тільки ту Руську, яку знаємо нині, а й увесь простір між нинішніми вулицями Староєврейською, Підвальною та Ставропігійською. Тоді не було чіткої системи житлових кварталів — забудовувалися вільні ділянки. Тому вул. Руська у середні віки була позбавлена правильного планування, яке з'явилося лише наприкінці XVIII ст. Аж до початку XX ст. вулиця була забудована одно- та двоповерховими будинками, за винятком початкової частини. Сучасна забудова зроблена в першому десятиріччі XX ст.

Найраніша документальна згадка назви "Руська" сягає 1472 р. Але ще у 1414 р. зустрічається назва "Соляників", що свідчить про заняття мешканців вулиці.

Рис. 86. Успенська церква. Вид з вул. Підвальної

Поступово український квартал перетворився у своєрідне гетто. Ні, звичайно, його не можна порівнювати з єврейським. Українці мали більше прав. Але... Згідно з постановою Пйотрковського сейму 1525 р. в середмісті Львова українці мали право володіти нерухомістю лише в межах вул. Руської. Щоправда, юридично це положення було введене порівняно пізно — на початку XVII ст., але фактично воно діяло вже у XV ст.

З давніх-давен основою економічного життя вул. Руської була торгівля і значно меншою мірою — ремесло. Причиною цього були обмеження, запроваджені властями. Однак не слід думати, що українці могли вільно займатися торгівлею. Обмеження існували і тут, хоча не такі значні, як для ремесла.

Українці були позбавлені права участі в міському самоврядуванні. Вони могли захищати місто, сплачувати податки. Політичні рішення, фінанси — все це було не для

Рис. 87. Будинок № 4. Фрагмент подвір'я

них. І ця дискримінація, тільки в інших формах, зберігалася аж до 1939 р.

Вулиця Руська була осередком гострої ідеологічної, політичної боротьби і в цій якості мала всеукраїнське значення.

Пам'яток середньовіччя тут збереглося порівняно небагато. Лише на початку вулиці стоять будинки, які датуються XVI – першою половиною XVIII ст. Цікаво заглянути в браму такого будинку. Незвичне планування, піварки, вузькі коридори — все це надає будинкам романтичного вигляду, дуже рідкісного в наші дні.

Будинок № 2. Кам'яниця Войнарівська. Збудована у XVI ст. На першому поверсі збереглися сліди готики. У цьому будинку в XVII ст. деякий час мешкав відомий друкар та видавець Михайло Сльозка, білорус за походженням.

Будинок № 4. Збудований у XVI ст. В 1610 р. перейшов у володіння вірмен Вартановичів і від них дістав назву. З цим, очевидно, пов'язані написи грабаром (старовірменською мовою), зроблені під вікнами. Неодноразово перебудовувався, тому від первісного вигляду збереглися лише ренесансний портал і готичні хрестові склепіння на першому поверсі. У дворі над замурованою аркою — кам'яна голова лева з гроном винограду в зубах. Лев приязно посміхається, ніби запрошуючи відвідати шинок, який містився тут.

Будинок № 7. Знаменитий ансамбль Успенської церкви, ство-

рений у 1572–1629 рр., чудовий зразок архітектури Відродження. Він складається з церкви, дзвіниці, або вежі Корнякта, і каплиці Трьох святителів.

Успенська церква існувала ще на початку другої половини XIV ст. Деякі дослідники вважають, що вона постала раніше і була спалена у 1340 р. під час нападу на Львів військ Казимира III. Тривалий час вона була дерев'яною, на початку XV ст. завалилася, і на її місці 1421 р. поставили кам'яну, яка загинула під час пожежі 1527 р.

У 1547–1569 рр. уславлений архітектор Петро Італієць збудував нову церкву. Значну суму на її спорудження дали молдавський господар Олександр Лопушняну та його дружина Роксана, тому церкву іноді називали Волоською. Але вона проіснувала недовго, згорівши в 1571 р. з усією Руською вулицею.

У 1591 р. почалося будівництво нової, четвертої церкви. Його вело Ставропігійське братство, хоча значну допомогу надавали молдавські господарі, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний. У 1592 р. велику суму пожертвував російський цар Федір Іванович. В подяку за це будівничі розмістили в куполі церкви герби Росії та Молдавії і зробили напис: "Пресветлый царь й великий князь Москво-России бысть благодетель сего храма".

Авторoм проекту був Павло Римлянин. Йому допомагали також В.Капінос та А.Прихильний. Останній і закінчив будівництво у 1629 р.

Вежа Корнякта була збудована в

Рис. 88. Будинок № 4. Подвір'я. Голова лева — емблема шинку. XVII ст.

Рис. 89. Каплиця Трьох святителів. Вхід

1572–1578 рр. за проектом Петра з Барбони. Фінансував будівництво Костянтин Корнякт, тому вежа і названа його іменем. На його ж замовлення був відлитий дзвін "Кирило" діаметром у два метри і вагою близько 4 т. Це був найбільший дзвін у всій Галичині. Його звук заглушував дзвони костьолів, що викликало невдоволення католицького духовенства.

Спершу вежа була триярусною, з наметовим дахом. 1689 р. архітектор П.Бебер додав ще один ярус (після чого її висота становила 65,8 м), барочний шолом і чотири піраміди.

У 1779 р. удар блискавки розтопив дзвін і пошкодив вежу. Її відреставрували, а дзвін відлив заново у 1783 р. львівський майстер Ф.Полянський.

У подвір'ї церкви стоїть збудована у 1578–1590 рр. каплиця Трьох святителів — перлина української архітектури епохи Відродження. Щодо авторства проекту, то тут думки спеціалістів розходяться. Одні вважають автором П.Красовського, інші — Петра з Барбони, треті — львів'янина А.Підлісного.

Деякий час каплиця служила церквою. В 1671 р. згоріла і була реставрована на кошти грека О.Балабана, тому її іноді називають Балабанівською. Про це розповідає напис на кам'яній дошці, вмурованій над входом.

У 1697 р. художник О.Ляницький виконав для каплиці іконостас.

Рис. 90. Каплиця Трьох святителів. Ікона "Апостол Павло"

Каплиця залишає незабутнє враження. Якщо зазирнути у ліхтар її купола, то створюється враження величезної висоти споруди, хоч насправді вона не вища за двоповерховий будинок.

Підземелля церкви в XVI–XVII ст. служили місцем поховання. Тут були поховані Іван Підкова, Костянтин Корнякт та ін.

При церкві з XVI ст. існувало Успенське братство — організація українських ремісників і купців. У 1586 р. воно домоглося ставропігії — незалежності від влади місцевих єпископів і тому стало зватися Ставропігійським. Слово "ставропігія" походить від грецьких слів "ставрос" — хрест і "пігнімі" — стояти прямо, незалежно, тобто "право незалежного хреста". Тому на ознаменування акта братство прийняло герб — хрест, встановлений на горбку. Воно було найбільшим з усіх львівських братств і вважалося "материнським" стосовно них.

Не слід забувати, що право рівного вступу в братство для всіх православних було лише формальністю. Високий вступний внесок закривав туди дорогу міським низам. Тому діяльність братства керувалася потребами заможного прошарку українського населення Львова.

І все ж львівські братства під керівництвом Успенського відіграли значну роль у боротьбі проти національного гноблення. Вони не ставили широких політичних завдань — для цього просто не було змоги. Але Успенське братство постійно вимагало від уряду урівняння православних у правах з католиками, скасування обмежень у заняттях торгівлею і ремеслом. Особливо воно славилося своєю культурно-освітньою діяльністю. При братстві існувала школа з програмою, наближеною до навчальних програм університетів того часу. Тут викладали видатні українські вчені, зокрема, брати Лаврентій і Стефан Зизанії, Кирило-Транквіліон Ставровецький, Іван Борецький. Викладач школи Йоаникій Волкович був видатним поетом, творцем одних з перших зразків української віршованої літератури. Випускник школи Памва Беринда написав "Лексикон словеноросский имен толкование" — перший український енциклопедичний словник.

Статут школи, створений у 1586 р., — один з перших у Європі, визначна пам'ятка педагогічної думки. В ньому були сформульовані завдання школи не тільки в наданні учням знань, а й у вихованні громадян-патріотів.

Значення школи виходило далеко за межі Галичини. Розуміючи це, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний заповів їй 1500 злотих, відсотки з яких призначалися на оплату викладачів грецької мови.

Рис. 91. Петро Конашевич-Сагайдачний

Рис. 92. Будинок № 20. Вид з вул. Підвальної

Величезне значення мала друкарня братства. В ній друкувалися різні твори і підручники, якими користувалися і в Росії, Білорусі та Молдавії.

У 1788 р. австрійські власті закрили братство. В 1791 р. був створений Ставропігійський інститут, який існував до 1939 р.

Будинок № 8. Споруджений у 1740 р. на місці більш раннього. Фасад був у цей же час оздоблений рельєфами зі зображеннями символів торгівлі. На першому поверсі зберігся портал XVI ст.

Будинок № 10. Зведений у XVII ст. на місці двох кам'яниць XVI ст. Збереглися білокам'яний портал і деякі деталі інтер'єру.

Будинок № 12. Збудований у XVIII ст. у стилі бароко, чим відрізняється від своїх сусідів. Як і інші будинки вулиці, він зберіг первісний вигляд лише частково.

У 1767–1777 рр. тут мешкав відомий архітектор М.Полейовський.

Будинок № 18. Зведений у 1912 р. за проектом Т.Мостовського.

Будинок № 20. У XVII ст. на цьому місці стояв будинок грецького купця Ізаровича. В 1708 р. його купила католицька церква під духовне училище для вірменської та української молоді. З середини XVIII ст. належав єзуїтам, потім євреям Баллабанам та

Рис. 93. Будинок № 20. Декоративна решітка

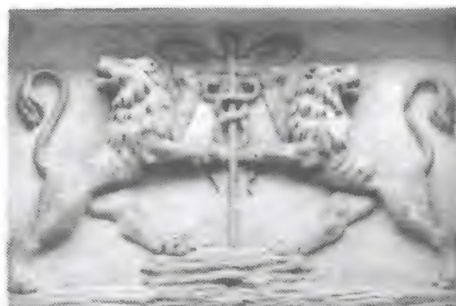

Рис. 94. Будинок № 8. XVII ст., перебудований у 1740 р.

Рис. 95. Будинок № 8. Символи торгівлі на фасаді: "Дельфіни", "Діжки і ріг достатку", "Вітрильник", "Леви, що тримають кадуцей — жезл бога торгівлі Меркурія"

їхнім нащадкам. На середину XIX ст. був значно перебудований, і поглинув, мабуть, сусідні кам'яниці. У 1851 р. він мав чотири поверхи, п'ять вікон по фасаду, заходив далеко у ділянку. На першому поверсі містилися крамнички, склади, шинки. А на інших поверхах мешкало 73 єврейські родини — 314 постійних мешканців, не беручи до уваги тимчасових.

Сучасний будинок вирізняється своєю оригінальною архітектурою. Як свідчить напис кириличними літерами на фронтоні, закладений він у 1905 р. (будівництво закінчено у 1906 р.). Авторами проекту були І.Левинський, О.Лушпинський, Т.Обмінський. Будівництво здійснене в стилі сецесії, з широким використанням елементів українського народного орнаменту та кольорових керамічних вставок. Збудований для страхового товариства "Дністер".

Рис. 96. Будинок № 20. Меморіальна дошка на честь Леся Курбаса

У 1907 р. С.Чарнецький поставив тут "Украдене щастя" І.Франка у первинному варіанті. Але на вимогу цензури у постановці довелось чимало змінити. Вистава була відновлена лише через 40 років.

У 1908 р. тут дебютував уславлений режисер і актор Лесь Курбас. Він поставив п'єсу Є.Чиркова "Євреї" і виконав у ній головну роль. У 1987 р. на честь Л.Курбаса була відкрита меморіальна дошка.

Уже перед 1914 р. тут містилося спортивне товариство студентів вищих шкіл "Україна". Саме при ньому була організована перша в Україні хокейна команда "СТ Україна" (йдеться про хокей з шайбою — канадський хокей). Виступи почалися 1929 р. Рік грали в класі "Б", потім перейшли до класу "А". Команда проіснувала до 1943 р. В її складі був воротар М.Скрипій на прізвисько "Тигрис" (тигр). Він першим у світі застосував захисну маску, зробивши її з польської солдатської каски і дротяної сітки.

Нині в будинку містяться поліклініка і спортивний зал.

Вулиця СЕРБСЬКА

Найдавніша її назва — Fori pecorum platea, тобто Скотне торговище (дослівно: місце, де торгують худобою), у документах з'являється уже 1491 р. Тут, як і на сусідній Зарванській, торгували худобою, причому в той час цим переважно займалися євреї. Вони були досить серйозними конкурентами львівських м'ясників — у 1554–1555 рр. їхня частка становила 32,5% загальної суми вартості проданих волів.

У 1523 р. фіксується нова назва — вул. Шкоцька. Тривалий час вважалося, що походила вона від кількох шотландських ("шкоцьких") родин, що жили на ній. Але це твердження документаль-

Рис. 97. Перспектива вул. Сербської

Рис. 98. Будинок № 13. Знак вічної оренди. 1633 р.

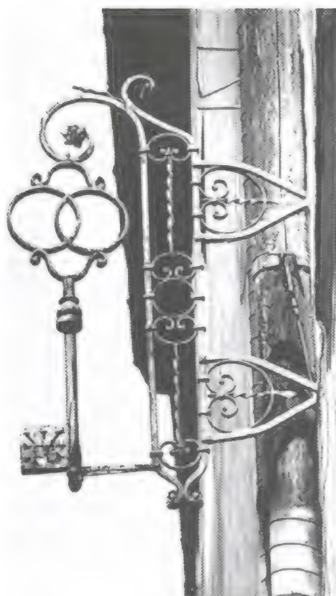

Рис. 99. Будинок № 3. Реклама слюсарської майстерні. XIX ст.

но не підтверджене. А ось те, що це перекручена назва "Скотська", переконливо доведено.

Проте в даному разі йдеться тільки про найстарішу частину вулиці — від Ринку до вул. Староєврейської, яка слугувала західним кордоном єврейського кварталу. Друга частина — між вул. Староєврейською і Братів Рогатинців — виникла пізно, а в самостійну вулицю виділилася лише в другій половині XIX ст. Називалася вона Ружаньцовою ("ружанєц" — чотки) і Трояндовою. Третя частина вулиці, від вул. Братів Рогатинців до пл. Соборної, виникла після знесення міських мурів наприкінці XVIII – початку XIX ст. Це сталось у 1811 р., коли через сад бернардинців була прокладена дорога, котра з'єднала вул. Сербську з Галицьким передмістям. Ця вулиця називалася Бернардинською нижчою.

У 1871 р. всі три вулиці були об'єднані в одну — Сербську. Назва надана довільно, оскільки вважалося, що на вулиці у XVIII ст. мешкало кілька сербських родин, що, однак, не підтверджується документами.

Гітлерівці перейменували її у Кроатенштрассе (Хорватську), оскільки серби вели з ними запеклу боротьбу і згадувати їх зайвий раз було б політичною нетактовністю.

Будинки XVI–XVII ст. збереглися лише у верхній частині вулиці, на непарному боці.

Будинок № 1. Пам'ятка архітектури XVI ст.

Будинок № 3. Споруджений у 1714 р. Войцехом Зичливим, Блажієм Прихильним і Яном Вигідним. На рівні другого поверху висить величезний залізний ключ — вивіска слюсарної майстерні, яка була тут на початку XIX ст.

Будинок № 13. На наріжнику — герб Львова, дата "1633" і напис, який свідчить, що власник будинку мав право емфітевзису (вічної оренди). Це право надавалося за заслуги перед містом. Тож знак знаходився на Клопотівській кам'яниці, котра стояла на місці сучасного будинку № 10. Її знесли наприкінці XIX ст., а знак перенесли на новий будинок.

Вулиця ГАЛИЦЬКА

У документах згадується 1382 р., але вулиця існувала вже років за 20–25 до цієї дати. Назва походить від м.Галича, бо вулиця перетворювалась в дорогу, котра вела до нього, коли ще не було системи укріплень, що почала споруджуватися приблизно наприкінці 60-х років XIV ст. Уже в 1382 р. існувала Галицька брама — до неї і виводила вулиця. Брама була подвійною — зовнішня і внутрішня. Обидві частини з'єднувалися кам'яним мостом. Іззовні через рів був перекинутий звідний міст. На початку XV ст. над брамою почали будувати вежу Кравців (закінчена в 1431 р.). Пожежа 1527 р. повністю знищила браму з усім озброєнням, але вже через кілька років вона була відновлена.

На початку XVIII ст. Галицька брама становила складну фортифікаційну систему, до складу якої входили кілька веж і збудований наприкінці XV ст. барбакан (кругла оборонна споруда, діаметр якої перевищує висоту, ставилася перед входом до фортеці). Від брами до монастиря бернардинців тяглася навкісна куртина[1]. До неї було прибудоване приміщення для допитів і тортур; тут же мешкав міський кат з родиною і помічниками.

[1] Куртина — фортечна стіна з приміщеннями всередині, яка сполучає дві оборонні споруди

Рис. 100. Вул.Сербська. Будинок № 3. XVII ст. Вхід

Рис. 101. Вул. Галицька. Будинок № 10. Рельєф на фасаді. Поч. XX ст.

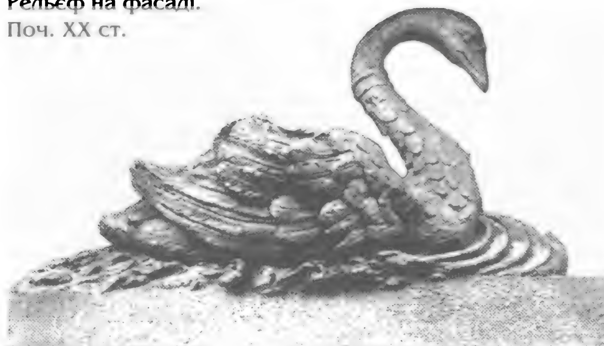

Рис. 102. Частина вул. Галицької. Фото поч. XX ст.

Рис. 103. Будинок № 11. Лева з двома тулубами і однією головою не часто можна побачити

Рис. 104. Будинок № 11. Кам'яниця Огожалківська. Контрфорс, увінчаний фігурою лева. XVII ст. Фото поч. XX ст.

Рис. 105. Вежа Кравців на Галицькій брамі

Брама стояла на схрещенні сучасних вулиць Галицької і Братів Рогатинців. Розібрана у 1784 р.

Залишків середньовічної забудови на вулиці майже не збереглося. На самому її початку стоїть каплиця Боїмів, розповідь про яку буде далі. На вулицю виходить її глуха стіна, прикрашена портретами Георгія (по-угорськи Дьєрдя) Боїма, фундатора каплиці, та його дружини Ядвіги.

На наріжнику будинку, який стоїть на розі Галицької і Староєврейської, на рівні другого поверху — постать лева з одною головою і двома тулубами — пам'ятка XVII ст.

Будинок № 4. Споруджений у 1780 р. за проектом А.Косинського.

Будинок № 6. У листопаді 1879 – березні 1880 р. тут мешкав І.Франко, знімаючи разом зі студентами юридичного факультету університету за 6 гульденів кут у власниці квартири.

Будинок № 7. Збудований у 1785 р. для члена Ставропігії і радника І.Бачинського за проектом А.Косинського.

Будинок № 9. Сучасний вигляд дістав 1786 р. У 1640–1653 рр. тут мешкав український художник І.Корунка, а з 1774 р. — архітектор К.Фесінгер.

Будинок № 15. Спочатку — кам'яниця Оброцьких. У теперішньому вигляді збудований 1789 р.

Рис. 106. Будинок № 15. Маска — елемент оформлення фасаду. XVIII ст.

Будинок № 19. Як і сусідній будинок № 21, збудований на початку XX ст. на тому місці, де до 1784 р. стояли укріплення Галицької брами.

У першій чверті XX ст. в будинку розміщалася аптека "Під золотим орлом". Є вона тут і зараз (тільки без старої назви). Над дверима аптеки в середині 90-х років XX ст. встановили барельєф із зображенням богині здоров'я Гігієї.

Будинок № 21. Місце, де стоїть будинок, до 1784 р. займали укріплення Галицької брами. Після її знесення ділянку забудували. Будинок, який стояв тут до початку XX ст., належав родині Штроменгерів, а пізніше — Баллабанів. Баллабанам же належав і сусідній, № 23. У цьому, останньому, був магазин горілчаних виробів, який торгував, зокрема, "баллабанівською старою житньою". Як і № 21, був знесений у 1908 р.

Теперішній будинок № 21 — бічний фасад великого будинку (вул. Валова, № 7–9), збудованого у 1909–1913 рр. для фінансових установ за проектом О.Сосновського і А.Захаревича. Але місця вистачило і для магазинів, які традиційно були тут. Ще недавно на першому поверсі містився славнозвісний магазин іграшок "Лис Микита". А на останньому з 1999 р. знаходиться Державне спеціалізоване видавництво "Світ".

Рис. 107 Будинок № 21.
Рельєфи — символи торгівлі і праці. Поч. XX ст.

Площа КАТЕДРАЛЬНА

Кожне середньовічне місто мало дві найголовніші споруди: ратушу і собор. Останній завжди був духовним серцем міста, предметом особливої гордості кожного городянина. Зі східців собору проголошувалися найважливіші державні укази. Тут, у храмі, зберігали воєнні трофеї. На собор ніколи не шкодували коштів — його краса і велич були своєрідним виявом місцевого патріотизму.

Кафедральний собор у Львові був заснований, за одними даними, 1360 р., за іншими — на десять років пізніше. Деякі дослідники стверджують, що він був збудований з дерева в 1344 р. в ім'я Найсвятішої Трійці і згорів 1350 р. під час нападу литовців на Львів. Будівництво ж мурованого храму розпочалося через десять років.

У 70-х роках XIV ст. була змінена назва храму — він став собором Успення Богородиці. Будували його довго, понад 100 років, але так і не завершили. За первісним проектом собор повинен був мати дві вежі. Одну з них закінчили наприкінці XIV ст., інша так і залишилася незавершеною.

Як виглядав собор спочатку, сказати важко. З певністю можна стверджувати, що він був збудований з червоної нетинькованої цегли, подекуди поливаної.

Досі викликає суперечки авторство проекту. Називають прізвища Дорінга і П.Штехера, а за іншими даними, ним був львів'янин Ничко.

У 1760–1778 рр. за наказом архієпископа Сераковського була проведена реставрація собору, здійснена в стилі модного тоді бароко. Готична вежа дістала барокове завершення. Знесено більшу частину каплиць, що оточували собор. Численні готичні та ренесансові вівтарі були знищені або замінені бароковими. І все ж основна частина конструкції залишилася старою. Нині це єдина пам'ятка церковної готики у Львові.

Рис. 108. Кафедральний собор. Фото поч. XX ст.

Після облоги Львова турками у 1672 р. львів'яни повісили на стіни собору турецькі ядра. У 1772 р. мешканці міста на знак протесту проти окупації Львова австрійцями замурували парадні входи в собор. Стрільчасті арки, закладені червоною цеглою, видно і зараз.

Реставраційні роботи велися упродовж усього XIX ст. Було встановлено ряд надгробків, собор прикрасився картинами А.Рейхана і Ю.Хойніцького.

На західній стіні в 1910 р. було встановлено меморіальну дошку на честь 500-річчя Ґрюнвальдської битви, в якій об'єднані сили слов'янських народів та литовців завдали нищівної поразки Тевтонському ордену. Дошка була знищена гітлерівцями в період окупації міста.

Аж до кінця XVIII ст. навколо собору існувало кладовище. Точну дату його виникнення встановити неможливо, але найімовірніше, це сталося після освячення собору в 1405 р., оскільки ховати можна було тільки в освяченій землі. Подібні кладовища існували при кожному храмі, але це, звичайно, було найпишнішим.

Кладовище знаходилося значно нижче рівня пл.Ринок і до нього треба було спускатися східцями. Якщо зазирнути за ґрати,

Рис. 109. Скульптурний комплекс "Христос на смертному ложі". Знаходився при вході на кладовище Кафедрального собору

Рис. 110. Кафедральний собор. Статуя святого. XVIII ст. Перенесена з кладовища при соборі

Рис. 111. Кафедральний собор. Турецьке ядро — пам'ятка облоги міста у 1672 р.

якими обнесене заглиблення біля стіни собору, то можна навіч пересвідчитись у тому, яким був рівень кладовища наприкінці 70-х років XVIII ст.

Цвинтар займав майже всю територію сучасної Катедральної площі, був обнесений стіною з трьома входами. Місце поховання залежало від суспільного і майнового статусу покійника. Тих, хто був достойніший (себто багатший), ховали в криптах собору. Тут же було місце поховання архієпископів.

У 1783 р. імператор Йосиф II видав розпорядження про знесення у Львові церковних кладовищ і заснування чотирьох загальних цвинтарів за межею міста. Тоді й був знесений стародавній цвинтар біля собору. Знесли і мури, які його оточували. На місці кладовища утворилася площа, котра дістала назву Капітульної. Капітулу, тобто колегії духовних отців собору, належали будинки № 5–8, звідси й назва.

Від кладовища залишилося небагато — кілька надгробних статуй святих, які і зараз стоять біля собору, і каплиця Боїмів, єдина з шести, що стояли окремо на кладовищі. Збереглося також кілька каплиць, прибудованих безпосередньо до собору. Деякі з них призначені не тільки для моління, а й для фамільних поховань. Мертві лежали в крипті, а в каплиці молилися живі, її прикрашали, вдовольняючи тим самим сімейну пиху, вихваляючись багатством. Не слід забувати і те, що каплиця давала собору прибуток — від пожертв, свічок, церковних служб, які тут правили.

Окрасою площі є каплиця Боїмів, або, як її ще називали, Огруйцова каплиця. Назва походить від польського слова "ogrójec" — сад і пов'язана з тим, що на куполі каплиці знаходиться статуя, яка зображає Христа в Гефсиманському саду. Тема ця широко представлена в живописі, а от у скульптурі вона рідкісна, просто унікальна.

Заклав каплицю у 1609 р. Георгій Боїм. За походженням він був угорцем, навчався у Боннському університеті. Розбагатівши на торгівлі вином, він отримав львівське громадянство, одружився. Каплиця повинна була відповідати його становищу, бо він певний час був бургомістром Львова.

Автор проекту невідомий. Припускають, що ним був Я.Пфістер або А.Бемер.

Фасад каплиці від площі суцільно вкритий різьбленням по білому каменю, яке зображає історію життя Христа. Різьблення

Рис. 112. Каплиця Боїмів. Статуя "Христос у Гефсиманському саду"

Рис. 113. Каплиця Боїмів. Апостоли Петро і Павло

Рис. 114. Каплиця Боїмів. 1609–1615 рр.

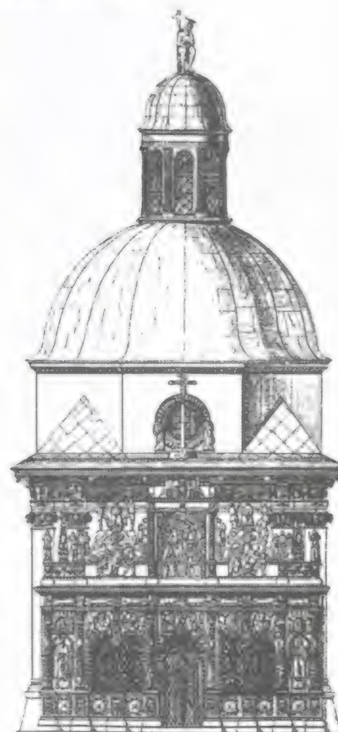

Рис. 115. Надгробний пам'ятник родини Боїмів

відбиває есхатологічний зміст основного ідейного задуму цієї пам'ятки як усипальні. При створенні багатофігурних композицій за моделі служили звичайні люди, отож, ми бачимо перед собою людей XVII ст. Тому зображення мають не лише мистецьку, а й історичну та етнографічну цінність.

На другому фасаді, від вул. Галицької — оригінальні портрети Георгія (Дьєрдя) та Ядвіги Боїмів. Третій фасад має вікно і чудовий рельєф, що зображає Георгія Змієборця.

Гідною суперницею каплиці Боїмів є каплиця Кампіанів, збудована 1629 р. "на зло Боїмам". У первісному вигляді вона не збереглася — була перебудована в 1660 р. Вміщені іззовні великі мармурові дошки прикрашені чудовими рельєфами на євангельські сюжети. Всередині знаходяться розфарбовані погруддя Павла і Мартина Кампіанів.

На східному фасаді собору привертає увагу напівстерта фреска, яка зображає Богородицю з Христом. Видно зразу, що її писав непрофесіонал. Це копія ікони, написаної у 1598 р. львівським міщанином Юзефом Вольфом на спомин про улюблену онуку і на спокуту її дитячих гріхів. Ікона спершу знаходилась на зовнішній стіні храму, а у 1644 р. перенесена до спеціально збудованої Яном Домагалічем каплиці. Під час реставрації каплиця була знесена, а на зовнішній стіні со-

Рис. 116. Будинок № 2. Фрагмент оформлення фасаду

бору на її місці вмістили копію ікони і портрет фундатора каплиці. У 1946 р. ікона була вивезена до Польщі (м. Любачів).

Нижче ікони знаходиться рельєф "Воскресіння". У другій половині XVI ст. на кладовищі був збудований мавзолей-каплиця С.Дибовицького. Вдова продала мавзолей Яну Шольц-Вольфовичу, він став родинною усипальнею. У 1765 р. мавзолей знесли. Все, що зосталося від нього, — оцей рельєф.

Вулиця ШЕВСЬКА

Ця невелика вулиця, що відходить від Ринку, не набагато молодша від самої площі — перша згадка про неї сягає 1442 р. Тоді вона називалася Шевською, бо на ній знаходилася господа цеху шевців. У 1597 р. зустрічається назва "До хвіртки", бо вона виходила до міської хвіртки, згодом названої Єзуїтською.

Уже в 1621 р. вулиця називалася Єзуїтською, бо виводила до будинку єзуїтської колегії.

Після захоплення Львова австрійцями єзуїти були вигнані з міста, і в будинку колегії розмістилися адміністративні органи. Будинок з цієї причини став називатися дикастеріальним (урядовим). Відповідно і вулиця дістала назву Дикастеріальної. У 1871 р. її назвали Трибунальською, бо в будинку колегії у цей час розміщувався трибунал (суд). У 1957 р., на честь підпільної організації, яка діяла у Львові в роки гітлерівської окупації міста, вулиця дістала назву "Народної гвардії ім. Івана Франка". В 1990 р. їй була повернена первісна назва.

Рис. 117. Кафедральний собор. Каплиця Кампіанів. 1629 р.

Будинок № 4. У Львові всі знають каплицю Боїмів — сімейний гробівець цієї родини. Значно менше людей знає, де Боїми мешкали. Жили вони в цьому будинку, який у ті часи називали кам'яницею Дзюрдзьовського.

Внутрішнє планування будинку неодноразово змінювалось. У 1893 р. будинок реконструював архітектор М.Фехтер. Очевидно, тоді зроблено розпис стелі у залі на 3-му поверсі.

У 1891–1927 рр. тут був готель "Ванда". 26 січня 1904 р. у ньому відбулося весілля Василя Стефаника й Ольги Гаморак. На весіллі були присутні Іван Франко, Лесь Мартович, Марко Черемшина, Володимир Шухевич.

Будинок № 6. Тут у 1902 р. розпочало свою діяльність Музичне товариство ім. М.Лисенка.

Будинок № 10. Пам'ятка архітектури епохи класицизму з пізнішими додатками в стилі ампір. Збудований у 1787 р. за проектом архітектора Я.Петровського для Ю.Гординської. Фасад оздоблений рельєфами на міфологічні сюжети, автором яких був Гартман Вітвер. У 1888–1939 рр. тут містилися готель "Під трьома коронами" і ресторан "Кольонський".

Будинок № 12. Як і будинок № 10 — зразок архітектури класицизму, з пізнішими додатками в стилі ампір. Автор оформлення — Гартман Вітвер.

З початку XX ст. тут містився ресторан Нафтули Тепфера, або

Рис. 118. Будинок № 6. Кам'яниця Мосціцьких (XVII ст.), реконструкція другої пол. XVIII ст.

Рис. 119. Будинок № 12. Кам'яниця Замбжицького. Перебудова в стилі класицизму — кін. XVIII ст.

Рис. 120. Будинок № 10. Фото поч. XX ст.

Рис. 121. Пл. С.Яворського (між вул. Шевською і вул. Театральною). Фото кін. XIX ст.

просто Нафтули. У Нафтули був син, який успадкував ресторан. Син колекціонував картини. Купував він їх і у молодого тоді початківця Івана Труша, до якого ставився дуже приязно, навіть пропонував гроші для поїздки в Мюнхен, на навчання в Академії мистецтв.

Нині будинок використовується тільки як житловий.

Вулиця КРАКІВСЬКА

Під назвою Татарська згадується у документах уже в 1382 р., але виникла, мабуть, років на 20 раніше, водночас з пл. Ринок. Назва пов'язана з тим, що на цій вулиці жили татари. Мала вона й інші назви того ж походження — Поганська ("язичницька"), Сарацинська. Сучасна назва вперше зустрічається у 1441 р. і походить від того, що вулиця була початком великого шляху на Краків, що проходив сучасною вул. Городоцькою. Звідси ж і назва брами, котра завершувала вулицю. Краківська брама, одна з

Рис. 122. Вигляд вул. Краківської на початку XX ст.

двох брам міста, була збудована 1386 р. і стояла на місці схрещення Краківської з сучасною вул. Лесі Українки. Тоді вона називалася Татарською (назва мінялася разом з назвою вулиці). У 1404 р. на ній була збудована вежа, яка дістала назву Кушнірської.

Краківська брама була складною фортифікаційною спорудою. Вона складалася з двох воріт, кількох веж і так званої вилазки — вузького зигзагоподібного проходу між двома стінами. Обороняв її цех кушнірів, який у більшості своїй складався з українців. Під час облоги міста шведами в 1704 р. гарнізон вежі (15 осіб) загинув повністю, воліючи смерть, ніж полон. Брама була знесена 1776 р.

Краківська вулиця — вулиця ремісників, зокрема уславлених львівських мечників.

Будинок № 1. Кам'яниця Арпковська, або Абрковська. Збудована в середині XVI ст. німцями Абреками.

Наприкінці XVI ст. віконниці бічного фасаду будинку (від вул. Шевської) були місцем своєрідної стінгазети — на них писали епіграми, малювали карикатури. І ті, й інші іноді мали політичний зміст, а найчастіше це було висміювання особистих ворогів, часто — досить непристойне. Подібне явище перед тим мало місце в Римі. Там з цією метою використовувалася статуя біля майстерні шевця Пасквіно, звідки і пішов загальноприйнятий термін "пасквіль". У Львові йому відповідав вислів "потрапити до старої", бо будинок належав пані Абрековій. "Що каже пані Абрекова?" — цими словами львів'яни часто віталися вранці. Першою жертвою стала сама власниця, а потім взялися за інших. Особливо діставалося магістратові — керівному органові міста. Нововведення набуло міжнародного характеру, бо під час ярмарку цією творчістю займалися і приїжджі з інших країн. У 1601 р. магістрат змушений був видати спеціальну постанову, яка забороняла подібні вправи, і поставити біля будинку сторожу.

Рис. 123. Будинок № 1. Перебудова XVIII ст. Деталь оформлення "Всевидяче око"

У 1613 р. під Львовом з'явилися рештки польської армії, розгромленої в Росії. Становище солдатів було дуже тяжким. Військової здобичі, основи фінансування тогочасних армій, немає — з Росії довелося відступати в такому темпі, що про здобич годі було й думати. Про виплату заборгованості з порожньої державної скарбниці не могло бути й мови. Грошей нема, харчів нема. Тоді військо повстало, відмовившись коритись королю, і утворило чергову конфедерацію. До Львова солдатів не пускали, тому вони грабували околиці, зокрема королівські маєтки. В липні конфедерати все ж таки проникли до Львова. Їх штаб-квартира розмістилася в Арпковській кам'яниці.

Рис. 124. Будинок № 4. XIX ст. Рельєф "Амур і Психея"

Конфедерати просиділи у Львові майже рік — до весни 1614 р. Нарешті була досягнута угода з королівськими комісарами про сплату грошей. Розплатився за це Львів. На задоволення вимог щодо платні він мав дати 10 тис. злотих, а мабуть, дав би й більше, тільки б позбутися "захисників". Під час цих подій кам'яниця була дуже зруйнована.

Будинок № 4. Будинок зведений у середині XIX ст. На фронтоні рельєф із зображеннями Амура і Психеї роботи відомого львівського скульптора П.Ойтеле.

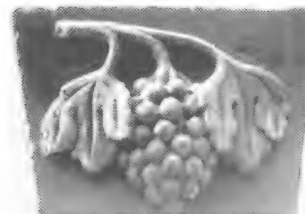

Рис. 125. Будинок № 7. Гроно винограду — емблема ресторану

За будинком знаходиться дитячий майданчик. Будинки № 6, 8, 10 і 12, які стояли на цьому місці, були знесені на початку XX ст. У будинку № 6, котрий називався тоді Кулганківською кам'яницею, в 1573–1574 рр. мешкав друкар Іван Федоров. Є всі підстави припускати, що саме тут розміщалася його друкарня, в якій побачила світ перша друкована книга України — львівський "Апостол".

Будинок № 7. Споруджений у XVIII ст. Увагу привертає глибока ніша — символічне зображення печери. В ніші стоїть статуя св. Онуфрія.

Будинок № 11. Під назвою кам'яниця Педианівська відомий ще з XVII ст. Сучасного вигляду набув у другій половині XIX ст.

Будинок № 20. У ньому 1895–1908 рр. жив видатний український художник Теофіл Копистинський.

Будинок № 22. Над ренесансним входом — рельєф, на жаль, наполовину розбитий. Це

Рис. 126. Будинок № 7. Крилатий лев — деталь оформлення дверей. Перша пол. XIX ст.

Рис. 127 Будинок № 7. XVIII ст.

Рис. 128. Будинок № 7. Статуя "Св. Онуфрій". XVIII ст.

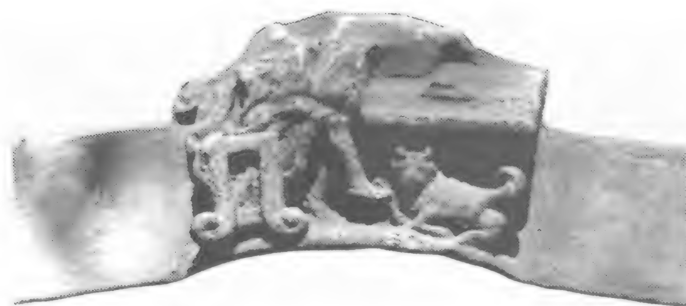

Рис. 129. Будинок № 22. Рельєф "Апостол Лука" — емблема цеху живописців. XVII ст.

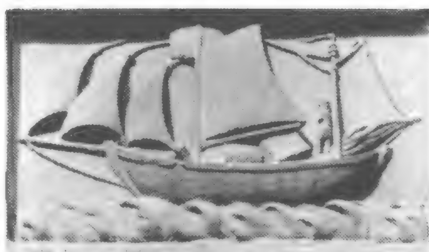

Рис. 131. Будинок № 11. Рельєфи — символи морської торгівлі. Деталі оформлення фасаду: "Меркурій", "Вітрильник", "Дельфін"

Рис. 130. Будинок № 11. Кам'яниця Педианівська (XVII ст.), перебудова XIX ст.

Рис. 132. Будинок № 34. Фото кін. XIX – поч. XX ст.

Рис. 133. Будинок № 34.
Деталі оформлення фасаду:
"Сфінкс", "Леви", "Ваза"

Рис. 134. Преображенська церква. 1898–1906 рр. Вид з вул. Театральної

зображення євангеліста Луки, покровителя художників. За припущенням дослідників, в будинку у XVII ст. знаходилась господа цеху живописців.

У XVII ст. поряд з Краківською брамою був збудований монастир тринітаріїв. У 1784 р. його закрили (див. с. 143).

У 1898 р. за проектом архітектора С.Гавришкевича на фундаменті костьолу тринітаріїв була збудована Преображенська церква, найбільша у Львові. В церкві знаходяться дві роботи відомого українського художника Корнила Устияновича.

Будинок № 34. Має він дивну властивість, зрештою, притаманну багатьом кам'яницям Львова: перший поверх нічим особливим не вирізняється, але варто подивитися вгору — і сам себе питаєш, чому раніше не бачив цієї краси? Будинок був зведений на початку XIX ст. у стилі ампір. Його фасад милує око тонко виконаними зображеннями грифонів, ваз і путті.

Вулиця ДРУКАРСЬКА

Уже наприкінці XVI ст. називалася "Дорогою за оленем". Назва пов'язана з тим, що на місці нинішнього будинку № 45 по пл. Ринок стояв будинок, що називався "Під оленем". Вулиця закінчувалася тупиком. Сучасну протяжність дістала у 1861 р., коли було знесено будинок вірменської родини Августиновичів. Частина будинків вулиці увійшла до складу вул. Вірменської.

Рис. 135. Перспектива вул. Друкарської

Рис. 136. Будинок № 11. Статуя архангела Михаїла

Називалася також Вірменською бічною і Вірменською поперечницею. З 1871 р. називалася вул. Гродзіцьких — на честь двох братів, польських військових діячів XVII ст. У грудні 1949 р. з нагоди 375-річчя українського книгодрукування дістала сучасну назву.

Будинок № 3. Споруджений близько 1543 р., належав Штанцелю Шольцу. Раніше на фасаді стояла статуя Богородиці, чому він і називався "Під Богородицею". Перебудований наприкінці

XVIII ст. У 50-х роках XIX ст. належав Е. Бознанській, яка заповіла його у 1858 р. закладові незрячих. Ця установа володіла будинком, здаючи його приміщення в оренду, до 1940 р.

Будинок № 4. У 1888–1894 рр. тут містилося товариство співаків "Лютня", засноване 1881 р.

Вулиця СТАВРОПІГІЙСЬКА

Коротенька стежка, що вела від Ринку до монастиря домініканців, дістала не пізніше 1405 р. назву "Божого тіла" — від назви монастирського костьолу. В XVII ст. вулиця називалася Дорогою до домініканців, у XVIII ст. — Домініканською. У грудні 1944 р. перейменована на вул. Максима Залізняка, але вже через рік була відновлена стара назва. А сучас-

Рис. 137. Будинок № 3. XVI ст., перебудова XVIII ст.

Рис. 138. Будинок № 11. Флюгер у вигляді півня — символу чуйності

на назва — на честь Ставропігійського братства, що містилося на сусідній вулиці, — надана в 1946 р.

Будинок № 1. Найстаріша з існуючих аптек Львова, заснована у 1735 р. Спочатку називалася "Під чорним орлом". Наприкінці XIX ст. стала циркулярною, тобто державною, й обслуговувала "циркель" (округ), постачаючи ліки військовим частинам, установам і т.п.

У 1964 р. за ініціативою фармацевта Л.Крилова почалося створення музею (розпочав роботу в 1966 р.). Зібрані тут речові матеріали та документи висвітлюють історію аптечної справи — і не тільки у Львові. Аптека діє не тільки як музей, а й як звичайний фармацевтичний заклад. Зокрема, великою популярністю користується "залізне вино" — смачний тонізуючий напій, який продається тільки тут.

Будинок № 4. Споруджений у XIX ст. Фасад прикрашений рельєфами на міфологічну тематику.

Рис. 139. Будинок № 1. Кам'яниця Котонівська, пізніше Туркулівська. XVII ст., перебудова 1751 р. Нині тут знаходиться музей-аптека

Рис. 140. Будинок № 1. Фрагмент двору з Фонтаном відьом (скульптор Р.Петрук). Реставрація 1985 р.

Рис. 141. **Будинок № 2. Реставрація 1737–1739 рр.**

Рис. 142. **Будинок № 4. Рельєф "Леда". Поч. XX ст.**

Рис. 143. Вид на вул. Кілінського (нині П.Беринди), Театральну і пл. св. Духа (нині пл. І.Підкови). Фото 1895–1898 рр.

Вулиця ТЕАТРАЛЬНА

Мало в якої з львівських вулиць було стільки назв, скільки у вул. Театральної. Вона склалася з кількох частин. Так, від сучасної пл.Міцкевича і приблизно до трамвайної колії тяглася вулиця За ятками (пізніше — Різницька). Далі починалася Пекарська, котра доходила до міського муру на трасі сучасної вул. Лесі Українки. Вперше вона згадується у документах під 1421 р., а звалася так тому, що на ній знаходилася господа цеху пекарів. Її відрізок приблизно від трамвайної колії до костьолу єзуїтів називався Шпитальною св. Духа. Відрізок від костьолу до Вірменської — вул. Францисканською, а від Вірменської до муру — вул. Гродською. Крім того, до Пекарської входила частина сучасної вул. Вірменської (відрізок між Театральною і Вірменською). Треба враховувати, що ці назви існували в різний час. Так, наприкінці XVII ст. існували вулиці За ятками і Пекарська.

Рис. 144. Будинок № 1 по вул. Рутовського (нині № 8 на пл. Міцкевича). Морські потвори — деталі оформлення фасаду в стилі модерн. Поч. XX ст.

У 1780 р. вулиця існувала майже в сучасних межах, куди належала вул. Різницька, впираючись своїми кінцями в міські мури. В цей час вулиця звалася Довгою, бо була і залишається досі найдовшою вулицею середмістя.

Сучасна назва вулиці надана в 1871 р. і пов'язана з театром Скарбека (нині театр ім. М.Заньковецької). У 1916 р. вона була названа вул. Рутовського на честь президента міста. Назву Театральна повернуто у грудні 1944 р.

У середні віки вулиця не мала правильної забудови, як і всі інші вулиці міста, — це було досить-таки безладне скупчення будинків. Не вирізнялася вона впорядкованістю, а особливо та її частина, яка в той час називалася Різницькою. Під стіною кладовища при кафедральному соборі стояли ятки м'ясників, звідки і походила назва За ятками. Всього їх було 40. Тут не тільки торгували м'ясом, а й різали худобу. Спроба перенести торгівлю м'ясом за межі середмістя виявилася безуспішною. Її розцінили як порушення права приватної власності, оскільки місця м'ясників були спадковими. Це вдалося зробити тільки наприкінці XVIII ст.

Вулицю впорядкували лише в останній чверті XIX ст. Зараз це коротка, але важлива транспортна магістраль. Цікавий той факт, що для її освітлення вперше в Україні були використані люмінесцентні лампи.

Будинок № 1. У XV–XVIII ст. на цьому місці стояла вежа Бондарів, Столярів і Теслярів. Міський мур робив тут вигин, і вежа стояла під кутом до траси вулиці.

Рис. 145. Будинок № 9. 1892 р. Книгарня Губриновичів, нині магазин "Школярик"

Будинок № 9. Споруджений в 1892 р. і до 30-х років XX ст. належав родині видавців та книготорговців Губриновичів, які мали тут магазин. Зараз магазин називається "Школярик". Фасад будинку прикрашений бюстами класиків польської літератури А.Асника, Ю.Крашевського, Ю.Словацького, З.Красінського, А.Міцкевича, Я. Кохановського (автор П.Гарасимович).

Будинок № 10. Споруджений у 1774 р. для генерала Роха Венявського. На фасаді — статуї Марса і Венери, виконані в середині XIX ст. Статуя Марса належить різцеві відомого львівського скульптора П.Ойтеле.

Будинок № 13. Костьол єзуїтів. Збудований на честь святих Петра і Павла у 1610–1630 рр. за зразком церкви Іль Джезу в Римі. Будівництво очолив спочатку монах Ламхіус, а закінчив архітектор Джіакомо Бріано. Довжина костьолу 41 м, ширина 21 м, висота центрального нефа 26 м. Може водночас вмістити 3500 осіб і ще 1500 — на галереях.

Рис. 146. Будинки № 6–10

Рис. 147. Будинок № 10. Статуя "Венера", або "Мир". XVIII ст. Статуя "Марс", або "Війна". Скульптор П.Ойтеле. 1850 р.

Рис. 148. Будинок № 9. Сова — емблема мудрості

Як відомо, кожний чернечий орден має свого покровителя серед святих, іменем якого і називається. У єзуїтів таким покровителем був Ісус Христос. Вони вважали, що оскільки Христос — вищий від усіх святих, то і дзвіниця храму його ордену має бути найвищою. Вона і була найвищою будівлею у Львові, маючи 100 метрів. Автором проекту був В.Годний. Внаслідок складної політичної обстановки — безперервні війни — дзвіницю закінчили тільки в 1702 р. Мала вона оригінальну форму, за яку Йосиф II назвав її кеглею, — у вигляді пірамідального стовпа. В 1709 р. на ній повісили три дзвони. Для їх виготовлення переплавили дзвони, привезені в XVII ст. з Лівобережної України. В 1754 р. на ній було вміщено годинник. Зараз дзвіниця не існує. Її конструкція виявилася ненадійною, будівля хиталася, і в 1830 р. дзвіницю з міркувань безпеки розібрали. У XVIII ст. костьол перебудовува-

Рис. 149. Костьол єзуїтів і Єзуїтська хвіртка. Мал. І.Качора

ли. В 1740 р. склепіння розписали Ф. і С.Екштейни, художники з Брна (Чехія). Сучасного інтер'єру костьол набув у 1760 р.

Будівництво зіткнулося зі значними труднощами. Передусім виникла проблема з місцем розташування. Земля у Львові була дуже дорога, оскільки її було мало — мури не давали місту рости. Буквально кожний сантиметр ґрунту обкладався високим податком, що давало Львову значний прибуток. А землі церкви цим податком не обкладалися, тому спорудження костьолу, яке вилучало землю з податкової системи, — прямий збиток. З цієї причини місто всіляко опиралося будівництву і гальмувало його. Угода була досягнута під тиском короля Сигізмунда III, який сам був єзуїтом. Внаслідок складних комбінацій збитки місту компенсувала єврейська громада.

Будівництво костьолу фінансувала Єлизавета Сенявська. Він став фамільним костьолом родин Сенявських, Яблоновських і Дзєдушицьких. Тут знаходяться надгробки знаменитого польського полководця XVII ст. С.Яблоновського та родини Дзєдушицьких.

Єзуїти надавали величезного значення освіті. Тому всюди, куди б вони не приходили, засновувалися колегії — школи. Основний контингент учнів — діти шляхти, передусім магнатів. Закінчивши школу і повернувшись додому, вони ставали провідниками і виконавцями ідей ордену.

Рис. 150. Будинок № 13. Колишня єзуїтська колегія. 1723 р. Фото поч. XX ст.

Колегія єзуїтів у Львові була заснована 1608 р. Вчився тут майбутній гетьман Ярема Вишневецький, а за припущеннями деяких вчених, в колегії навчався також Богдан Хмельницький.

Згідно з умовами Гадяцької угоди 1658 р., в Україні відкрилися два православних університети (академії). Один з них розміщувався у Києві, а другий повинен був розпочати діяльність у Львові. В цих містах уже не могло бути вищих навчальних закладів іншого віросповідання і, отже, єзуїтська колегія мала бути закрита.

Рис. 152. Костьол єзуїтів. Статуя "Св. Антоній" на фасаді

Рис. 151. Костьол єзуїтів — перший зразок стилю бароко у Львові. 1610–1630 рр.

Чудово розуміючи політичні наслідки такого рішення, єзуїти домоглися перетворення колегії в університет. Указ про це був підписаний королем Яном Казимиром 20 січня 1661 р. Ця дата вважається днем заснування Львівського університету.

Передбачалося відкрити факультети: теологічний, філософський, математичний, юридичний, вільних мистецтв. Але в силу політичних обставин відкриття університету у Львові затяглося.

В Польщі державні акти подібного значення вимагали затвердження сейму. А сейм указ не затвердив. Причиною був опір Краківського університету, який не бажав мати суперника. Та й єзуїти на цей час викликали ненависть своєю політикою. В результаті школа єзуїтів університетом не стала, але залишилась школою університетського рівня. Її ректор не мав титулу "magnificus", не було деканів. Діяли теологічний та філософський факультети. Іноді школа надавала ступінь доктора теології.

Новий будинок колегії був закінчений у 1723 р. Він впритул прилягає до костьолу.

Єзуїти вели боротьбу з ворогами католицької віри не тільки ідейними засобами. У 1959 р. в підземеллях костьолу була знайдена шибениця (зараз знаходиться у музеї історії релігії) та вмуровані в стіну кільця, до яких ланцюгами приковували людей.

У 1773 р. орден був закритий, а єзуїти вигнані з Австрії. Вигнали їх і зі Львова. На цей час вартість їхнього майна оцінювалася більше ніж у 1 млн злотих.

Костьол став гарнізонним. У 1836 р. єзуїти повернулись, в 1848 р. їх знову вигнали, у 1853 р. — повернули. У 1879 р. костьол був відреставрований. У реставрації взяли участь львівські художники А.Рейхан, Ю.Макаревич та ін.

Нині в єзуїтському костьолі містяться фонди бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України, а будинок колегії зайнятий школою.

Будинок № 15. Зараз тут міститься школа. На місці шкільного двору в середині XIV ст. стояла православна церква Чесного Хреста. У 1370 р. Владислав Опольський передав її монахам-францисканцям. Церква була перетворена на костьол Св. Хреста, а на місці теперішньої школи збудували їхній монастир. Тому частина вулиці називалася Францисканською.

У 1785 р. монастир був закритий, і в ньому розмістилася школа. Костьол деякий час стояв пусткою, а в 1792 р. був куплений підприємцем Г.Буллою. У 1795 р. у ньому відкрився перший стаціонарний театр у Львові. Він мав на двох ярусах 36 лож, 114 крісел і по 200 місць в партері та на гальорці. Як свідчить малю-

Рис. 153. Вистава "Медея" П.Корнеля. Гуаш Ф.Ґерстенберґера. Поч. XIX ст. ЛІМ

нок того часу, в партері стояли (принаймні з початку діяльності театру). Сидячі місця з'явилися згодом. Приміщення освітлювали підвішені світильники, з яких скапувала олія. Вхід у театр був з боку нинішнього пр. Свободи.

Вистави грали по черзі польською і німецькою мовами. У 1798–1799 рр. тут виступав знаменитий польський актор, "батько польського театру" В.Богуславський. Театр діяв до 1842 р. (остання вистава — 18 березня 1842 р.). Після відкриття театру Скарбека Старий театр, як він тоді називався, був перетворений на концертний зал.

Рис. 154. Контракти у Львові. Гуаш Ф.Ґерстенберґера. Поч. XIX ст. ЛІМ

У листопаді 1844 р. Р.Духонський і Ю.Вислобоцький показували тут "туманні картини". Йдеться про так званий оптичний театр, попередник сучасного кінематографу.

У 1848 р. під час бомбардування повсталого Львова австрійською артилерією костьол згорів. У перебудованому монастирі розмістилася школа, яка згодом дістала ім'я А.Міцкевича (зараз середня школа № 62).

Будинок № 16. У другій половині XVII ст. на цьому місці стояла кам'яниця Пробощівська. Назва походила від того, що кам'яниця була власністю католицького капітулу, і тут мешкали "пробощі" (священики). У 1779–1780 рр. будинок був ґрунтовно перероблений будівничим А.Косинським. У 1850 р. добудовано четвертий поверх. У 1874 р. фасад отримав сучасне оформлення.

Будинок № 17. На початку XIX ст. на цьому місці було збудовано зал, в якому відбувалися "редути" — бали, тому і сам зал дістав назву редутного. Бали по-німецьки називалися "Tanzübungen" ("танцювальні вправи"). Деколи тут бувало до 3000 осіб. Особливо великою популярністю вони користувалися у студентів, які ходили сюди групами. А оскільки бали були костюмованими, то спеціально підбиралися костюми, щоб легше було впіз-

нати одне одного. Але редутний зал використовувався не тільки для балів. Щороку тут відбувалися "контракти" — зустрічі поміщиків з купцями, де укладалися угоди на постачання сільськогосподарської продукції.

У 1889 р. після відповідної перебудови тут відкрилася Промислова школа — навчальний заклад на зразок сучасних технікумів. У 1911 р. вона дістала нове приміщення, а в цьому розмістилися фінансові установи. В 1941 р. будинок згорів. У 50-х роках відновлений. Нині тут розміщується Львівське відділення Інституту економіки НАН України.

Будинок № 18. Саме тут був бровар, з якого 3 червня 1527 р. почалася пожежа, що знищила весь Львів. Будинок, який пізніше стояв на цьому місці, протягом тривалого часу переходив до різних власників. У 1797–1804 рр. на замовлення магната Й. Щепанського було побудовано триповерховий будинок у стилі класицизму. Ймовірно, що автором проекту був П.-Д. Гібо. Під час повстання у Львові 2 листопада 1848 р. будинок згорів. У 1852 р. його придбав банкір Ф. Гауснер. Цілком можливо, що будинок відновлено за проектом В. Равського-старшого. У 1868 р. його придбав граф Дзєдушицький, вчений і пристрасний колекціонер. Він зібрав великі колекції нумізматики, фауни (переважно птахів) та етнографічних матеріалів. У 1855 р. на їх основі був створений музей, який розмістився в будинку. В 1880 р. В.Дзєдушицький подарував його місту разом з величезною фамільною бібліотекою. Тут зберігалися цілі тіла мамонта і волохатого носорога — перші такі знахідки в усій Європі. Тут же зберігався й уславлений Михалківський скарб — збірка золотих ритуальних речей VII ст. до н.е., знайдена на Тернопільщині. Добре знаючи навколишнє середовище, фундатор подбав про майбутнє свого дітища. Музей існував на при-

Рис. 155. Будинок № 18. Природознавчий музей. 30-ті рр. XIX ст. Архітектор В.Равський-старший. Стиль класицизм

Рис. 156. Будинок № 17. Промислова школа, нині Інститут економіки

Рис. 157 Будинок № 22. Народний дім. Фото поч. XX ст.

бутки від ординації[1] Дзєдушицьких (24 тис. крон на рік). Згодом нумізматична й етнографічна колекції були передані в інші музеї Львова, а природознавча отримала назву музею ім. Дзєдушицьких. Він послужив базою для Науково-природничого музею НАН України, який знаходиться тут і зараз.

Будинок № 20. На цьому місці стояв споруджений наприкінці XVIII ст. будинок М.Даровського. У 1817 р. в ньому почало діяти трикласне реальне училище — "підготовче до технічних наук і торгівлі", зародок уславленого Львівського політехнічного інституту. В 1835 р. училище було перейменоване у Реально-торгову академію. У 1841 р. в академії відкрився технічний факуль-

[1] Ординація, або майорат — маєток або земля, яка передається у спадок старшому синові або старшому у роді

тет. У 1846 р. Реально-торгова академія була перейменована в Технічну.

Будинок згорів під час бомбардування Львова 2 листопада 1848 р., але був відновлений. У ньому аж до побудови головного корпусу Політехніки містилася Технічна академія.

Будинок № 22. У XVII–XVIII ст. на цьому місці стояв монастир тринітаріїв. Він включав у себе територію, на якій нині стоїть Преображенська церква, тобто частину вул. Краківської.

Орден тринітаріїв був затверджений папою Інокентієм III у 1198 р. Основне його завдання — викуп бранців з турецької неволі. Члени ордену носили білий одяг з червоним і блакитним хрестом на грудях. Їх називали "ослячими братами", бо за статутом вони повинні були їздити на ослах.

Орден не мав такої політичної ваги, як, наприклад, домініканці або єзуїти. Ініціатором їх появи у Польщі був Ян III Собеський. У 1685 р. тринітарії прибули до Львова. Але зустріли їх тут непривітно, місце для побудови монастиря було виділене тільки під тиском короля. Спочатку будинок був дерев'яним, а 1745 р. збудований кам'яний. У зв'язку із секуляризаційною реформою, яка проводилась в Австрії протягом 1782–1784 рр., у 1783 р. орден був розпущений, а монастир закритий.

Секуляризаційна реформа полягала у конфіскації власності церков, костьолів і монастирів та передачі її державі. Тільки у Львові тоді було закрито 28 храмів і монастирів.

Після захоплення Галичини Австрією у 1772 р. постало питання про відкриття у Львові університету. Австрійській державі потрібні були кваліфіковані кадри чиновників. Цим питанням займався імператор Йосиф II. Він особисто обрав приміщення — колишній монастир тринітаріїв.

Диплом про заснування університету був підписаний 21 жовтня 1784 р. Урочисте відкриття відбулося 16 листопада 1784 р. з великою пишністю. Оскільки актового залу не було, церемонія відбулася в університетській бібліотеці, яку розмістили в монастирському костьолі. Стіни прикрашали адамашкові завіси. Під балдахіном висів портрет Йосифа II (позичений у губернському управлінні). Навпроти портрета на підвищенні стояло крісло для імператорського комісара. Зліва від нього стіл, на якому лежали чотири срібних жезли деканів, диплом, печатка і ключі від університету. Поряд стояло крісло ректора, навпроти — лавки для публіки. Перші ряди, де сиділи декани, єпископи, генерали, губернські радники і вищі чини суду, були оббиті червоним сукном. Дами розміщувалися на галереї. Губернатор виголосив промову.

Рис. 158. Микола Лєсков

Рис. 159. Василь Стефаник

Губернський радник Кортум зачитав фундаційний акт. Було дано артилерійський салют. Ввечері в місті була влаштована ілюмінація, у губернатора відбувся бенкет.

Університет був названий Йозефинським. Першим ректором став перемишльський єпископ В.Бетанський.

Під час бомбардування міста австрійською артилерією 2 листопада 1848 р. будинок згорів. З 51082 томів бібліотеки вдалося врятувати лише 13000. Загинули рідкісні видання і документи.

У 1849 р. руїни будинку були передані культурно-освітній українській організації — "Галицькій руській матиці". У 1851 р. на їхньому місці відбулося урочисте закладення, а в 1862 р. закінчилось спорудження головного будинку Народного дому. Автором проекту був В.Шмідт, взяв участь С.Гавришкевич.

Народний дім — культурний центр українців. При ньому діяла чоловіча гімназія, створена на базі школи, заснованої ще в XIV ст. Він мав бібліотеку в 50 тис. томів, колекції рукописів, стародруків, живопису, народного мистецтва.

У 1862 р. тут побував російський письменник М.Лєсков, у 1863 р. — український мовознавець О.Потебня. В 1879 р. у Народному домі дав концерт відомий російський композитор і піаніст А.Рубінштейн. У 1880 р. перед виїздом до Мілана тут виступав видатний український співак О.Мишуга. В 1926 р. у Народному домі відзначався 30-річний ювілей літературної діяльності В.Стефаника, вступне слово на урочистості виголосив М.Черемшина.

Австрійські власті ставилися до Народного дому неприхильно, підозрюючи його в діяльності, спрямованій на посилення впливу Росії в Галичині. Тому на початку Першої світової війни в будинку був здійснений обшук, документи Народного дому опечатані, а його діяльність заборонена.

У Народному домі 1 листопада 1918 р. було проголошено створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). З цієї нагоди у 1990 р. відкрита меморіальна дошка.

Під час листопадових боїв 1918 р. тут містився штаб Галицької армії.

У 1939 р. в Народному домі деякий час працював Український драматичний театр. З 1940 р. — це будинок Червоної армії, реорганізований згодом у Будинок офіцерів. Зараз — Будинок офіцерів Західного оперативного командування.

Вулиця ПАМВИ БЕРИНДИ

Вона маловідома в місті, хоча знаходиться у самому його центрі. Вражає її невелика ширина. Колись вона так і називалася — Ву-

зька. Вуличка була маленька, тупикова, але для економіки Львова мала величезне значення. Впиралася вона у міський мур. Тут, притулившись до муру, стояла воскобійня. Не слід забувати, що торгівля воском була постійним і солідним джерелом прибутків Львова. Яке значення їй надавалося, можна судити хоча б із того, що віск ішов на експорт і штампувався з гербом Львова. Клеймо означало, що місто гарантує якість і вагу. Це був своєрідний знак якості. Як уже зазначалося, ним, крім воску, мітили тільки діжки з солоною рибою — настільки високими були тоді вимоги до якості товарів!

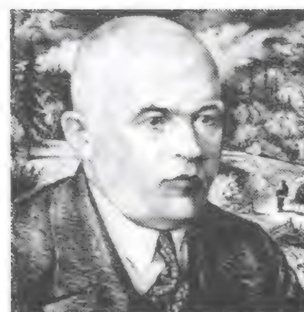

Рис. 160. Марко Черемшина

Наприкінці XVIII ст. мури міста були знесені. Знесли і стару воскобійню. Вулиця Вузька стала наскрізною, але не ширшою. Відомий майже анекдотичний випадок, коли один львівський громадянин, проходячи вулицею, зачепився за цвях, який стирчав з паркану, і подер вбрання. Громадянин подав у суд на власника паркану і цвяха, мотивуючи позов тим, що цвях неможливо було обійти. Експертиза підтвердила справедливість твердження, позов було задоволено. І тут не знаєш, чому більше дивуватися — чи то довжині цвяха, чи то ширині вулиці.

У 70-х роках XIX ст. одна львівська газета писала, що вулиця Кілінського (так вона звалась у 1871–1992 рр.) "значно розширена". Твердження цілком справедливе, хоча і зараз ширина тротуару не перевищує метра.

Права сторона вулиці зайнята будинком, де знаходилася кав'ярня "Віденська" — перша у Львові. У 1999 р. вона відкрилась знову. У битві під Віднем 1683 р. турки зазнали нищівної поразки від об'єднаних польсько-австрійських військ. У битві брали участь 5 тисяч козаків. У розробці плану битви вирішальну роль відіграли розвідувальні дані, які здобув Ю.Кульчицький, уродженець с. Кульчиці на Львівщині. Після перемоги вдячні віденці подарували Ю.Кульчицькому три мішки кави, взятої серед багатющої військової здобичі. Використовуючи подарунок, Ю.Кульчицький відкрив кав'ярню — першу в Відні. Цей історичний факт згадали, коли 1829 р. відкривали першу львівську кав'ярню. На пам'ять про подвиг розвідника кав'ярню назвали "Віденською".

Рис. 161. Олександр Мишуга

Площа Івана ПІДКОВИ

У XIV–XVIII ст. на місці площі стояв міський шпиталь Св.Духа. Фронтоном він виходив на вул. Шпитальну. Шпиталь давав притулок вдовам, сиротам, бездомним волоцюгам. Існував він спочатку на приватні пожертви, але з часом став заможною установою, якій належали земельні ділянки, прибутки від 50 кам'яниць у місті тощо.

Рис. 162. Вул. Вірменська. Будинок № 12 (не існує). Фото поч. XX ст.

Між будинком шпиталю і костьолом єзуїтів проходила вузька вуличка, котра виводила до Єзуїтської хвіртки — одного з виходів з міста. Наприкінці XVIII ст. будинок знаходився в аварійному стані. У 1780 р. частина його завалилась, і тому було віддано розпорядження про знесення шпиталю. Новоутворена площа дістала назву Св. Духа. У 1829 р. на ній поставили будинок гауптвахти, який призначався для розміщення міської сторожі. Про колишнє призначення будинку нагадують військові атрибути на його фронтоні.

Декілька років тому площа була капітально відреставрована. Візерунок, викладений червоною цеглою, показує контур фундаментів старого шпиталю. А посередині площі — пам'ятний знак Івану Підкові, виготовлений скульптором П.Куликом і подарований місту. Про те, що знак припав до душі львів'янам і гостям нашого міста, найкраще засвідчує факт, що біля нього завжди лежать живі квіти.

Вулиця ВІРМЕНСЬКА

Перше вірменське поселення в Україні виникло в Кафі (нині Феодосія) 1047 р. У 1062 р. на Русь прибуло 20 тис. вірмен. Захищаючи нову батьківщину, вони завзято билися з половцями. Вірмени оселилися в Києві, трохи пізніше — у Кам'янці-Подільському. Причиною еміграції були грабіжницькі напади тур-

ків-сельджуків. Масові переселення вірмен до України здійснювалися й пізніше. Так було після завоювання Вірменії монголо-татарами у 1220–1243 рр., після занепаду на Передньому Сході Кілікійської вірменської держави у 1375 р., після взяття турками Кафи у 1475 р.

У Львові вірмени з'явились у другій половині XIII ст., за часів Данила Галицького. Часи були тяжкі. Монголо-татарська навала змушувала людей, зокрема вірмен, зніматися з обжитих місць. А Галицько-Волинське князівство давало захист, житло, роботу. І тому вірмени охоче переселялися сюди, зокрема до новозаснованого Львова. Вони везли зі собою капітали і — що набагато цінніше — творчий пошук, знання і вміння ювелірів, шкіряників, гаптувальників.

У давньоруському Львові вірмени мешкали в районі сучасного Підзамче. У XIV ст., після завоювання міста Казимиром III і перенесення центру південніше, вони переселилися у середмістя, зайнявши квартал між міськими мурами, пл. Ринок і вул. Краківською. Центральною віссю кварталу стала вул. Ормянська (по-польськи вірменин — Ormianin). Ця назва вперше фіксується у документах під 1441 р.

Рис. 163. Кінець вулиці — т.зв. Домініканський завулок

У той час вул. Вірменська, хоча й проходила сучасною трасою, мала іншу структуру. Частина вулиці між сучасними вулицями Театральною і Краківською входила до складу Пекарської. Наприкінці XVIII ст. її стали називати Академічною, або Університетською — від будинку університету.

Друга частина вулиці була відокремлена від Краківської стіною з хвірткою. Наприкінці XVI – початку XIX ст. частини вулиці мали різні назви: Ормянська, Ормянська стара, Ормянська велика. Офіційна назва "Ормянська" була надана в 1871 р., коли окремі частини вулиці були об'єднані в одне ціле.

Вірменська колонія відігравала значну роль у житті Львова. Відомо, що основою економіки міста була торгівля, в якій провідне місце займали зносини зі Сходом — Туреччиною, Іраном, Єгиптом. Східна торгівля майже повністю зосереджувалась у руках вірмен. Вони не тільки торгували самі, а й постійно обіймали посади торгових перекладачів, через яких здійснювалися контакти між іноземними купцями у Львові. Славилися і вірменсь-

Рис. 164. Вірменський собор. Брама південного подвір'я

Рис. 165. Вірменський собор. Рельєф у подвір'ї

кі ремісники, насамперед ювеліри і шкіряники. Вони виготовляли сап'ян і курдибан — по-особливому вироблену і розфарбовану шкіру, прикрашену тисненими візерунками.

Міцні економічні позиції тривалий час давали вірменській колонії змогу протистояти тискові міської Ради і католицького духовенства.

Міська Рада, яку становили переважно багаті купці, не бажала миритися з конкуренцією вірмен, заздрила їхньому багатству, зв'язкам на Сході. Тому вірмени, як і українці, зазнавали обмежень у заняттях ремеслом і торгівлею, не допускалися до участі в міському управлінні.

Католицьке духовенство прагнуло покінчити зі самостійною вірменською церквою.

Однак, незважаючи на утиски, вірмени зберегли свій суд, школи, шпиталі, бібліотеку. Колонія була значним культурним осередком. Тут діяла перша вірменська друкарня на території колишнього СРСР. У ній 1616 р. Ованес Карматенанц видав "Псалтир", єдиний відомий примірник якого зберігається зараз у Венеції. Тут працювали історик Симеон Дпір Лехаці, відомий автор антикатолицьких памфлетів, і філософ Степанос Львівський. У 1668–1669 рр. учні вірменської колегії давали театральні вистави. Тут переписувалися і оздоблювалися мініатюрами книжки, працювали відомі вірменські живописці Павло та Симеон Богуші.

У 1630 р. вірменський архієпископ М.Торосович перейшов у католицизм і почав вводити унію вірменської і католицької церков. Унія вводилася насильно. Нерідко суперечки прихильників і ворогів унії переходили у збройні сутички. Користуючись підтримкою держави і католицької церкви, унія перемогла. Але на користь вірменам це не пішло — унія сприяла їхній асиміляції і полонізації. Якщо в першій половині XVII ст. у Львові мешкало понад 2000 вірмен, то на 1783 р. їх залишилося всього 212. На початок XX ст. вірмен у Львові практично не було — залишились поляки з полонізованими вірменськими прізвищами.

Будинок № 2. Зведений у другій половині XIX ст. У різний час тут діяли різні організації. Так, на початку XX ст. розміщалися українські музичні товариства "Львівський Боян", Вищий музичний інститут, яким керував відомий композитор і громадський діяч А.Вахнянин. З другої половини XIX ст. тут містилася культурно-просвітницька організація "Руська бесіда" (пізніше — "Українська бесіда").

До 1939 р. цей будинок належав профспілці трамвайників і

металістів, робітничому спортивному клубу. В 1936 р. у ньому працював гурток просвітницької спілки "Вільна думка".

Будинок № 7. Ансамбль Вірменського собору складається із собору, приміщення колишнього жіночого монастиря та палацу вірменських архієпископів.

Найдавніша частина собору — східна, зведена в 1368–1370 рр. у традиціях давньовірменського будівництва архітектором Дорінгом. У 1437 р. дороблено аркаду, в 1630 р. — середню частину. Дзвіниця збудована у 1571 р. відомим львівським архітектором А.Красовським. Розбудова західної частини, з виходом на вул. Краківську, почалася 1908 р. і не була завершена.

У південному дворику, розташованому між вулицею і собором, збереглися рештки старовинного кладовища — намогильні плити, перенесені з інших кладовищ, які датуються XIV–XVIII ст. До стіни сусіднього будинку прибудована дерев'яна каплиця у вигляді грота. В каплиці міститься вівтар, що зображає Голгофу. З вулиці у двір ведуть ворота, над ними стоїть статуя Богородиці (автор — Мельхіор Ерлемберг). Біля її ніг — гербовий лев і дата "1664". Це все, що залишилося від грізної Краківської брами. Коли її зносили, вірмени забрали статую і встановили над ворітьми кладовища.

У східному дворі стоїть колона св. Христофора, поставлена 1726 р. Тут же будинок колишнього вірменського банку, найстарішого у Львові ломбарду.

Зі сходу двір замикається палацом вірменських архієпископів, спорудженим у XVII ст., а після пожежі 1778 р. відбудованим і розширеним. Від первісної споруди зберігся портал з кам'яним обрамленням.

6 січня 2001 р. відбулося перше після довгої перерви богослужіння у Вірменському соборі.

На розі вулиць Ормянської і Краківської стояв будинок № 12. Його знесли ще в 1911 р., але ділянка не забудовувалася. Уже в наш час на пустирі влаштували спортивний майданчик, кілька років тому його переобладнали в дитячий. Граються діти — і ця мирна картина не нагадує страшних днів 1943 р., коли тут гітлерівці розстрілювали людей.

Будинок № 13. На цьому місці у XVII – другій половині XVIII ст. стояли кам'яниці Убалівська та Муратовичів-

Рис. 166. Вірменський собор. Східне подвір'я

Рис. 167. Будинок № 21. Деталь декоративного пояса

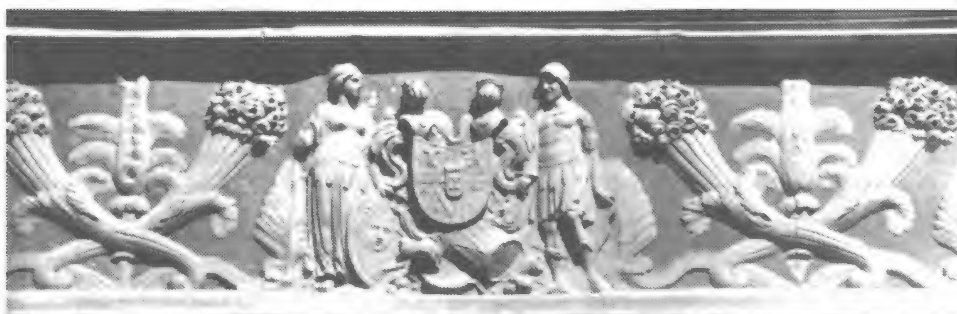

Рис. 168. Будинок № 20. Портал XVI ст., архітектор Петро Італієць. Реставрація 1898 р.

Рис. 169. Денис Зубрицький

ська. В останній мешкав згаданий вірменський першодрукар О.Карматенанц. Сучасний будинок зведений у 1781–1783 рр. для графів Мірів архітектором П.-Д.Гібо в стилі рококо. Пізніше в ньому містилася австрійська фінансова прокуратура. Автор скульптурного оздоблення фасаду — скульптор М.Полейовський.

Будинок № 14. Пам'ятка житлової архітектури XVI–XVII ст. Перебудований у першій половині XIX ст. в стилі ампір. З 1840 р. — власність відомого львівського історика Дениса Зубрицького, автора "Хроніки міста Львова" (мешкав тут у 1840–1862 рр.).

Будинок № 16. Споруджений наприкінці XVIII ст. на місці трьох кам'яниць XVI ст. В одній з них у XVII ст. мешкав відомий вірменський живописець Павло Богуш, пізніше — його сини Симеон та Ованес.

Будинок № 20. Вважається найціннішою пам'яткою житлової архітектури вулиці. Зведений у XVI ст. італійським архітектором Петром з Лугано (Петром Італійцем) в стилі Відродження. Особливо цікавим є портал, при-

Рис. 170. Будинок № 23. Рельєфи на фасаді: "Сатурн", "Весна", "Літо"

крашений своєрідними колонами. Неодноразово перебудовувався. У 1898 р. реставрований І.Левинським зі збереженням елементів старої архітектури.

Будинок № 21. Один з небагатьох збережених у Львові будинків у стилі ампір (перша половина XIX ст.). Автор горельєфів на другому поверсі — відомий львівський скульптор Гартман Вітвер.

Будинок № 23. Споруджений у XVIII ст. об'єднанням у одне ціле двох будинків XVII ст. У 60-х роках XIX ст. його перебудували за проектом українського скульптора Гавриїла Красуцького. Фасад має скульптурний декор, за який будинок віддавна називають "домом пір року". Між третім і четвертим поверхами розташовані символи знаків Зодіаку. На другому поверсі — рельєфи, де зображені сцени праці та розваги селян у різні пори року. Класичних традицій тут немає. В основі зображень — народні типи і костюми. Це єдина у Львові пам'ятка архітектури, де в оформленні втілена тема життя і побуту селян.

У 1882 р. будинок був куплений містом. У ньому розмістилася школа ім. Г.Пірамовича (вхід з вул. Вірменської) та школа ім. М.Шашкевича (від сучасної вул. Лесі Українки).

Будинок № 25. Зведений у XVII ст., один з найстаріших на вулиці. Належав вірменському художникові Христофору Захно-

Рис. 171. Будинок № 23. Рельєфи на фасаді: "Осінь", "Зима"

Рис. 172. Будинок № 28. Портал

Рис. 173. Будинок № 35. Герб з датою "1741" над дверима

вичу. У другій половині XVIII ст. перебудований. Над вікнами — різьблений рослинний орнамент. У первісному вигляді збереглися сіни, які ведуть на подвір'я.

Будинок № 31. Споруджений наприкінці XVIII ст. у стилі французького класицизму. На жаль, пізніші перебудови значно змінили його первісний вигляд.

Будинок № 35. Зведений у XVII ст., перебудований у XVIII ст. Від початкової конструкції збереглося обрамлення вікон. Над входом — плита з вирізьбленим геральдичним знаком (фігура зайця) і датою 1741 р. У вестибюлі — кам'яні склепіння з розетками посередині.

Вулиця ІВАНА ФЕДОРОВА

Якщо ми підемо від Ринку Руською, то через кілька десятків кроків вийдемо до невеличкої вулиці, яка носить ім'я українського першодрукаря. Руська розділяє її на дві частини — так поділяється багато вулиць. Але тут мав місце розподіл не тільки суто топографічний, а й національний, економічний, політичний, культурний. Руська — вулиця неширока — десяток-другий метрів. Але ця мала відстань у багатовіковій історії цього району часто виявлялася неподоланною.

Ліва частина належала до української дільниці і на початку XIX ст. складалася з двох вулиць. Від Ормянської до сучасної Ставропігійської ішла Домініканська бічна, а від Ставропігійської до Руської — Руська бічна.

Права частина ще з XIV ст. входила до складу єврейської дільниці та називалася Жидівською.

У 1871 р. обидві частини були об'єднані в одну вулицю, яка дістала назву Бляхарської — від кількох бляхарських майстерень, що були на ній. Сучасна назва надана їй у 1949 р., на честь 375-річчя українського книгодрукування.

Як уже зазначалося, у середньовічному Львові українці мали право володіти нерухомістю лише в межах вул. Руської. Тому вул. І.Федорова, а власне Руська бічна, була оплотом "Русі", і її історія не відрізняється від історії Руської.

Значно складніша історія єврейської частини вулиці. Як свідчать документи, євреї з'явились у Львові ще в давньоруські часи. Після завоювання міста Казимиром III і утворення у XIV ст. нової території з центром на Ринку в єврейській громаді стався розкол. Заможніші євреї переселилися після 1350 р. до південно-східної частини чотирикутника укріплень. Бідніші залишились у старій частині міста, яка увійшла до складу Краківського передмістя. Так утворилося дві єврейські громади, одна з яких — місь-

ка — підлягала магістратові, а інша — передміська — королівському старості. Громади ворогували, причому навіть до початку XX ст. Шлюби між їхніми представниками були практично виключені. Єврей з передмістя не пішов би жити у середмістя, і навпаки.

Передміська громада мала дещо краще економічне становище. Старости були зацікавлені у збільшенні прибутків короля, а отже, і власних. Тому вони всіляко опікувалися євреями, надавали їм привілеї.

Не те було у середмісті. Тут євреї були конкурентами купців і ремісників. Звідси обмеження в заняттях торгівлею і ремеслом. Не слід забувати, що в середні віки євреї по всій Європі мали право займатися тільки торгівлею та фінансовими справами і значно рідше — ремеслом. А в магістраті провідну роль відігравали купці. І зрозуміло, що вони пускали в хід усі засоби, аби знищити конкурентів. Велике значення тут мали релігійні забобони.

Здавалося б, життя передміської громади мало бути кращим, ніж міської. Але не слід забувати, що в цей час напади зовнішніх ворогів та й польської шляхти були повсякденним явищем. Тому міська громада, поступаючись передміській в економічному відношенні, вигравала, маючи надійний захист від нападів.

Більшість львів'ян знає, що у Львові було гетто, хоча мало хто

Рис. 174. Перспектива вул. І.Федорова

може сказати, де саме. Його існування пов'язується тільки з часами гітлерівської окупації. І неприхований подив викликає той факт, що гетто було ще в середньовічному Львові.

Назва "гетто" походить з Венеції — так там називали єврейську дільницю. Ця назва розійшлась по всій Європі, а в наш час її значення значно ширше від первісного — це замкнута територія, де живуть люди однієї національності, раси. Жахливого значення це слово набуло у роки гітлерівської окупації Європи, особливо в Польщі.

Міська єврейська дільниця у Львові становила справжнє гетто. Євреї середмістя мали право мешкати лише в його межах. Гетто мало дві вулиці: описану і частину сучасної вул. Староєврейської. Зі східного боку його межею стала стіна Міського арсеналу, з південного — міський мур. Західний кордон утворювався стіною, яка відгороджувала дільницю від вул. Скотської (нині Сербська). На півночі єврейські будинки прилягали до задніх фасадів будинків вул. Руської. Єдиний вихід з гетто — на Руську, через Жидівську брамку (хвіртку). Вона була меншою від Галицької і Краківської брам, але більшою від Босацької та Єзуїтської хвірток. На ніч брамку замикали ззовні та зсередини.

Гетто було містом у місті. Тут діяли свої закони, правові норми, тут були власна адміністрація, суд, школа, лазня. Свої багаті та свої бідні. Тут була своя організація виробництва, свої соціальні та економічні проблеми.

Життям єврейської громади керував кагал. Формально це була виборна організація, причому у виборах могли брати участь усі чоловіки, які сплачували податки (участь жінок, звичайно, виключалася). А насправді — це організація багатої верхівки громади, що забезпечувалось системою виборів. Вони відбувалися щорічно в третій день свята Пасхи. Спочатку обиралися кандидати. Робилося це так. У синагозі встановлювалися три урни. В першій лежали папірці з іменами членів кагалу, в другій — з іменами суддів, кагальних чиновників, керівників синагоги і лікарні тощо. У третій урні — папірці з іменами всіх інших виборців, тобто бідноти. З першої урни витягали два папірці, а решту кидали в другу урну, звідки тим же порядком витягали ще два папірці. Всі інші кидали в третю урну, звідки витягали ще один. Неважко зрозуміти, хто мав першість у цій колегії претендентів. Вибрані особи оголошували, хто повинен зайняти яку посаду. Так утворювався новий кагал — приблизно 40 осіб.

Рис. 175. Львівські євреї. Мал. Ю.Коссака. Кін. XIX ст.

Вищою владою в кагалі був бургомістр. Він був найвищим суддею у суперечках між євреями. Бургомістр самостійно роз-

в'язував питання оподаткування. Магістрат у цю справу не втручався — він лише оголошував суму, яку повинна сплатити громада. А бургомістр встановлював, хто скільки мусить заплатити. Про якусь справедливість тут говорити годі. Протестувати було не те що марно — небезпечно. Адже бургомістр володів страшним засобом боротьби з непокірними — прокляттям. І той, на кого воно впало, був практично приречений на смерть. Ніхто, під загрозою прокляття, не міг дати нещасному ані шматка хліба, ані краплі води. Його виганяли з міста, поставивши поза громадою, і він уже ніде не міг знайти притулку. Його долю поділяла родина.

Але бургомістр оперував не тільки прокляттям. Це могло викликати зайві балачки про несправедливість. Був більш тонкий засіб. Щороку бургомістр подавав міській раді список членів громади. І горе тому, хто до цього списку не потрапляв! Конфіскація майна і вигнання з міста — єдиний наслідок. Ціпаки — міська сторожа — люб'язно допомагали нещасному покинути Львів, не шкодуючи стусанів. Бургомістр же був чистий — випадково забув записати; трапляється ж таке...

Основою економічного життя єврейської громади була торгівля. Щоправда, зиски від неї були не такі вже й великі. Величезні податки "з'їдали" значну частину прибутків — не у багатих, звичайно. Треба враховувати і те, що торгівля Польщі значно поступалася за обсягом торгівлі Західної Європи. Євреї Польщі рівнятися багатством з одновірцями з Заходу не могли.

Було, звичайно, і ремесло — ювелірне, шкіряне. Але знову-таки слабкість цієї галузі в загальнодержавному масштабі, жорстока конкуренція з боку львівських цехів, численні обмеження, які накладалися на євреїв, — все це не сприяло піднесенню виробництва.

Тіснота в гетто була неймовірна. І це зрозуміло. Населення зростає, а площа під забудову — ні. Ціни на землю на території гетто зросли в XV–XVI ст. в 100 разів. Тому будинки, по-перше, робили високими, а по-друге, дерев'яними — так легше прибудовувати. А це збільшувало пожежну небезпеку, і переважна частина пожеж у Львові починалася саме з гетто. Велика скупченість населення призводила до епідемій.

Частими були єврейські погроми. Вчиняла їх шляхта, солдати, студенти єзуїтської колегії — всіх не перелічиш. Погроми відбулись у 1572, 1592, 1613, 1618, 1638 рр. Найстрашнішим був погром 1664 р., коли тільки в середмісті було вбито 129 осіб. Тривали вони й у XVIII ст.

Рис. 176. Вбрання львівських єврейок. Мал. Ю.Коссака. Кін. XIX ст.

Причини погромів треба шукати насамперед у соціально-економічних умовах того часу. В Польщі, як і у всій Європі, євреям було дозволено займатися ремеслом, торгівлею і лихварством, але вони не мали права володіти землею і обробляти її. Євреї виступали торговими конкурентами купців і ремісників — і це викликало ненависть.

Багаті євреї орендували у феодалів їхні маєтності, а також право пропінації — торгівлі спиртними напоями. Феодальні повинності стягалися з великою жорстокістю, що викликало протест селян. Але цілком справедлива ненависть до *одного* визискувача автоматично переносилася на *всіх* євреїв.

Не слід забувати також, що в ті часи людей змалечку виховували в дусі ненависті до всіх іновірців загалом, а до євреїв, як до винуватців смерті Христа, особливо. Відокремленість життя євреїв, їх небажання спілкуватися на побутовому рівні з представниками інших релігій підсилювали цю неприязнь, породжували найфантастичніші чутки щодо їхніх звичаїв, релігійного ритуалу і багатств.

Погроми були тим руслом, в яке світська та церковна влада відводила соціальне напруження. Євреїв оголошували винуватцями всіх нещасть: війни, неврожаю, пошесті, голоду. І тоді неприязнь, підсилена релігійним фанатизмом, а у величезній більшості випадків — просто бажанням пограбувати, — призводила до погромів.

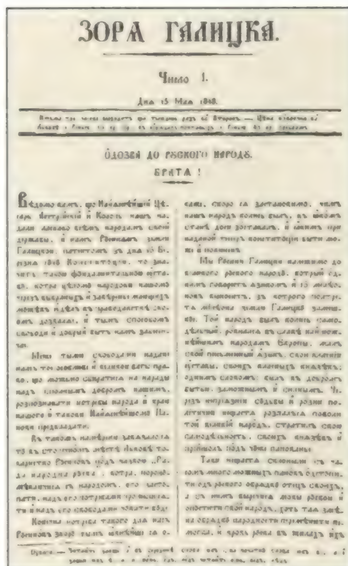
Після окупації Львова Австрією становище на краще не змінилося. Єврейська громада заборгувала 0,5 млн злотих. Зрозуміло, сплачувала борг переважно біднота.

Хоча в 1789 р. євреї були формально зрівняні в правах з християнами, цей закон залишився на папері. Був введений високий поголівний податок, а також податок на шлюб. Як і раніше, євреї мали право мешкати тільки в гетто. Це становище зберігалося до 1868 р. Після скасування заборони повторилася стара історія: багаті покинули гетто, залишилася біднота.

Зараз вул. І.Федорова зберігає майже той вигляд, який мала в XIX ст. Звичайно, дещо змінилося — забруковано проїжджу частину, збудовані деякі будинки.

Будинок № 1. На першому поверсі старовинна кладка з тесаного каменю, потужні кам'яні контрфорси. У XVII ст. він належав Тарафацьким, потім Бернатовичам, для яких був перебудований архітектором Я.Боні. Друга перебудова відбулася на початку XIX ст. (автор проекту Ф.Пахман).

По лівій стороні вулиці невеликий сквер виводить до вул. Під-

ЗОРА ГАЛИЦКА.

Число 1.

Дня 15 Мая 1848.

Ôдозва до Руского народу.

Братя!

Рис. 177 Перший номер газети "Зоря Галицька"

вальної. Зараз важко уявити собі, що на цьому місці знаходилися дві вулиці. І тут же стояв будинок № 7, в котрому містилася друкарня Ставропігії, основою якої послужила друкарня І.Федорова. У 1848–1850 рр. тут друкувалася "Зоря Галицька", перша українська газета в Галичині, а пізніше журнал "Житє і слово", котрий редагував І.Франко. Будинок був знесений у 1911 р.

Будинок № 8. У XVII ст. на цьому місці стояли дві кам'яниці. Одна з них називалася Лискевичівською, вона ж "На Кривім колі". Ця дещо гумористична назва походила, на думку деяких дослідників, від форми двору кам'яниці. Пізніше назва "Криве коло" поширилася на вулицю, що проходила під костьолом домініканців і біля Королівського арсеналу завертала праворуч, проходила під Високим муром і зливалася з вулицею Руською. Належала кам'яниця вірменам.

Рис. 178. Будинок № 9. Портал з гербом Ставропігійського братства над входом

Друга кам'яниця, збудована 1642 р., називалася Юстковичівською. Належала вона українцеві Стефану Нестеровичу Красовському, одному з найбагатших людей Львова. Він був впливовим членом Ставропігійського братства, провадив непримиренну боротьбу з унією. На тих же позиціях стояв і його син Микола, писар Ставропігії, а в 1682–1687 рр. — старший українськької громади. Будинок був центром антиуніатської боротьби.

Під кінець XVII ст. у віконних нішах сходової клітки були зроблені фрескові розписи у медальйонах. У 80-х роках XX ст. вони були виявлені під час реставрації будинку.

Будинок № 9. Зведений у 1903–1904 рр. на місці частково розібраного будинку XVI ст., від якого збереглися контрфорси і частково стіни. Вхід має красиве мармурове обрамлення з грецьким написом. Тут знаходилися друкарня і гуртожиток учнів ремісничої школи Ставропігійського інституту. Нині — це поліграфічне училище № 58.

Будинок № 11. Споруджений у XVI ст., неодноразово перебудовувався. Належав Успенському братству, пізніше — Ставропігійському інституту. Тут знаходилася школа Ставропігійсько-

го братства. Тривалий час розміщалася і палітурня Ставропігійської друкарні. У залі засідань братства 27 серпня 1599 р. зібралися делегації усіх братств Львова. На зборах було вирішено обкласти всіх українців спеціальним податком. На ці гроші повинен був вестися процес проти міста за рівноправність українців з поляками. Хто не буде платити — вважати зрадником. Процес тривав до 1745 р. і закінчився перемогою українців, але користі з неї було небагато.

У листопаді 1918 р. тут відбувалися засідання Української Національної Ради.

Нині в цьому будинку знаходиться поліграфічне училище.

Тут же було приміщення колишнього музею Ставропігії, заснованого у 1893 р. головою Ставропігійського інституту І.Шараневичем, відомим істориком. В основному тут зберігалися речі церковного вжитку, рідкісні рукописні та друковані книги, колекція надгробних портретів, археологічні матеріали. У музеї зберігалися також речі в'язнів Талергофського концтабору. Нині ці експонати знаходяться в Історичному музеї.

Будинок № 17. Будинком, який стояв на цьому місці, починалася вулиця Жидівська. Перший з них був зведений ще в XV ст. Після пожежі 1527 р. тут спорудили новий. Як і той, що стоїть навпроти (№ 20), він мав контрфорси, до них кріпилися стулки воріт Жидівської брамки. Знесли його в 1907 р., побудувавши той, що стоїть зараз.

Будинок № 19. На цьому місці стояла кам'яниця Докторівська, споруджена в другій половині XVII ст. Вона мала чотири поверхи, вважалася однією з найгарніших у Львові. Належала Сімхе Менахему, особистому лікареві турецького султана, а пізніше — короля Яна III Собеського. Звідси і походила її назва. Сучасний будинок зведений після 1909 р.

Рис. 179. Будинок № 20. Кам'яниця Нахмановичів (згодом Коркесів) XVII ст. Реконструкція XX ст.

Будинок № 24. Зараз він не існує. Але історія його (точніше, його власників) дуже цікава. То була кам'яниця Нахманівська. Належала вона Нахманові Ісааковичу, синові засновника синагоги "Золота Роза". Після його смерті у 1617 р. дружина Роза, прозвана Золотою, не занепавши духом, стала займатися орендою старостинського мита у Львові, причому стягала його з допомогою гайдуків старости і особистого загону. Про те, як це робилося, свідчить факт, що одного разу її люди побилися з ціпаками — міською сторожею. І Рада була безсила, бо Роза мала величезні зв'язки при королівському дворі.

Роза померла 1637 р. Будинок перейшов до її сина Ісаака Нахмановича, орендаря сіл, немилосердного гнобителя селян. У 1635 р., не витримавши знущань, повстали мешканці с. Лівчичі (біля Комарного). Повстання було придушене особистим загоном Ісаака.

Але врешті-решт Ісаак розорився і як безнадійний боржник (і мабуть, ще за віщось) був засуджений до смерті, яку, однак, замінили вигнанням. Його схопив вірменин З.Мілковський на ярмарку в Підгайцях і привіз до Львова. Ісаак був кинутий до єврейської в'язниці, пізніше кагал організував його втечу — Ісаак зник без сліду. Будинок був зруйнований у 1942 р.

Будинок № 27. Вперше будинок на цій ділянці зафіксований у першій половині XV ст. У 1441 р. він став власністю короля Владислава III, який подарував його магнатові Сенявському. Після смерті останнього будинок відійшов його синові Яну, власникові Олеська, і дістав назву Олеського. Забудова в той час ще була досить рідкою. Пустир біля будинку стали називати Олеською площею. На ній стояв "кінський млин" (тобто такий, який приводився в рух кіньми).

У глибині площі знаходився будинок розпусти, який належав якомусь італійцеві. З 1524 р. будинок належав Раді, яка здавала його в оренду, аж поки він не згорів у 1571 р.

Населення міста збільшувалось, зростали і ціни на землю. Будинок і ґрунт в 1474 р. оцінювалися в 159 злотих, а в 1580 р. — в 1500 злотих.

Власники будинку часто змінювалися. Був час, коли він належав представникові духовенства Д.Сенявському. Дещо пізніше ця обставина відіграла свою роль.

У 1580 р. ділянку купив єврейський бургомістр Ісаак Нахманович. На його замовлення уславлений архітектор Павло Римлянин (за іншими даними, Павло Щасливий) у 1582 р. збудував тут синагогу в готичному стилі, з елементами Відродження. Вона

Рис. 180. Будинок № 27. Брама, 1912–1913 рр.

Рис. 181. Деталь інтер'єру синагоги "Золота Роза"

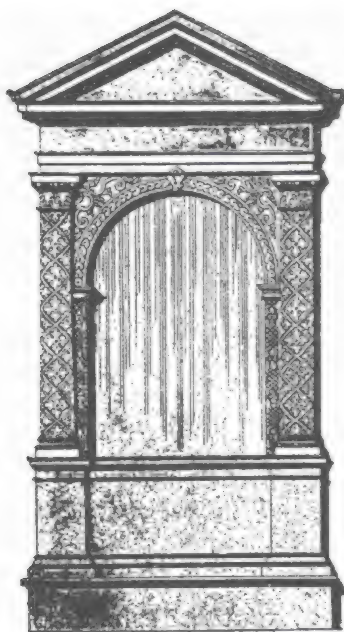

Рис. 182. Будинок № 27. Руїни синагоги "Золота Роза" (1582 р.). Вид з вул. Староєврейської

мала майже квадратну форму (площа 16х18 ліктів), з кожного боку — два високих вікна. Кагал переніс сюди клейноди, і синагога стала "Великою міською". Але львівський архієпископ Д.Соліковський не давав дозволу на її використання. Тому деякий час вона служила чимсь на зразок родинної каплиці.

На фронтовій частині ділянки Павло Римлянин збудував для Ісаака Нахмановича красивий житловий будинок. Увійти до синагоги можна було тільки через двері його будинку.

Наприкінці XVI ст. у Львові з'явилися єзуїти. Їм треба було будувати костьол і школу, а місця не було. І тоді (це сталось у 1600 р.) згадали, що ділянка колись належала католицькому священику Д. Сенявському. Почалося розслідування, як земля потрапила до євреїв. А тим часом король Сигізмунд III подарував ділянку єзуїтам. Євреї почали судовий процес — і програли його. Синагога відійшла єзуїтам, а житлові будинки місто повинно було викупити у євреїв. Єзуїти вже святкували перемогу. Але справа зірвалася через дрібницю — власник будинку Марк Ісаакович не дозволяв ходити до синагоги через свій будинок. І нічого не вдієш — приватна власність.

А в цей час у Польщі розгорнулася антиєзуїтська кампанія, що й використала єврейська громада. В 1609 р. було досягнуто уго-

ди. Єзуїти купували у міста землю в іншому місці, але заплатити за неї повинні були євреї. І чимало — близько 21 тис. злотих.

У цей період синагога дістала назву "Золота Роза". З цією справою пов'язана легенда про те, що синагогу викупила вже згадувана Роза Нахманова ціною своєї честі, після чого покінчила життя самогубством. Однак все було набагато прозаїчніше. Назва "Золота Роза", так би мовити, фольклорна, а справжня — "Турей Захав" ("Золоті ворота"). Це назва основного твору Давида Галеві, коментар до роботи Йосифа Каро, філософа XI ст., "Шурхан Арух" ("Накритий стіл"). Давид же був автором ритуального кодексу. А оскільки він часто тут молився, то й синагогу назвали на честь його твору. З часом значення назви забулось, і її стали вимовляти як "Турей Рейзл" ("Золота роза").

Рис. 183. Будинок № 31. Маска на фасаді. XVIII ст.

"Золота Роза" була знищена гітлерівцями у 1941 р. Те, що це унікальна пам'ятка архітектури, фашистських варварів не зупинило. Від будівлі залишилася лише одна стіна.

Але не слід забувати і про будинок. Творіння П.Римлянина уже немає, і той будинок, що стоїть зараз, збудований у 1912–1913 рр. за проектом Л. Райса. На початку XX ст. тут містився кагал (у 1938 р. — міський рабинат). Тут знаходилась його канцелярія і каса. На воротах тривалий час була шестикутна зірка — "щит Давида". І зняли її десь у 70-х роках XX ст. Над дверима — меморіальна дошка на честь вже згаданого Давида Галеві.

Двір був розділений стіною надвоє. В ньому відбувались шлюбні церемонії, люди відпочивали після молитви. У 1664 р. під час погрому тут загинули учні синагоги, які мужньо захищали святиню.

В 1704 р., коли місто було захоплене шведами, у дворі будинку сталася жахлива трагедія. Загарбники встановили тут шибеницю, прибили до неї за руки старших громади. Нещасні висіли доти, аж поки кошики, поставлені під шибеницею, не наповнилися золотом і сріблом.

Будинок № 31. В середині XVIII ст. належав Хаїму Чоповнику. Прізвище власника пішло від того, що він орендував у міста збір "чопового" (податку на спиртні напої). На будинку знаходиться кам'яна маска, яка свідчить про те, що тут був шинок. Входили до нього з сучасної вул. Староєврейської.

Рис. 184. Костьол домініканців. Гравюра К.Ауера. Перша пол. XIX ст.

Рис. 185. Костьол домініканців. Герб ордену на фасаді

Площа МУЗЕЙНА

Конфігурація площі дещо незвична — це не площа в повному розумінні цього слова, а трохи розширена вулиця.

У середні віки це була територія українського кварталу — вул. Руської. Сквер, що прилягає до площі, був у ті часи вулицею "Криве коло". Наприкінці XVIII ст. тут було вже дві вулиці. Вулиця Криве коло тепер звалася Арсенальською і доходила до Підвальної. Паралельно до неї ішла вулиця Зацерковна. Їх остаточно знесли наприкінці 20-х років XX ст., а на їхньому місці розбили сквер.

Сама площа утворилася, мабуть, у середині XVIII ст. після побудови нового костьолу, і тоді ж дістала свою першу назву — Домініканська.

Будинок № 1. Костьол домініканського монастиря. Сам монастир своїм заснуванням сягає ще другої половини XIII ст., коли Констанція, дружина Лева І, запросила в Галичину домініканців. Для них був поставлений невеликий дерев'яний монастир, а в 1405 р. — костьол Божого тіла. Але вже у 1408 р. монастир згорів. Його відбудували з каменю і цегли, в готичному стилі.

З монастирем пов'язані деякі історичні події, зокрема драматична історія Гальшки Острозької.

Гальшка, зовсім молоденька дівчина, в середині 50-х років XVI ст. була єдиною спадкоємицею частини величезних маєтно-

стей роду Острозьких, які дісталися їй після смерті батька. Звичайно, бажаючих поправити свої фінансові справи за рахунок посагу Гальшки було багато. І хоча вона не збиралася заміж, на це ніхто не звертав уваги. Першим зробив спробу князь Д.Сангушко, який викрав дівчину. Але скористатися цим він не встиг — його наздогнав і вбив у поєдинку далекий родич Острозьких М.Зборовський. Більшого успіху домігся магнат Лукаш Гурка, улюбленець короля. Гальшка була повінчана з ним силою. Але мати Гальшки, Беата, користуючись покровительством матері короля Бони, три роки не допускала до дочки небажаного зятя. У 1559 р. Бона виїхала в Італію. Гальшка, рятуючись від законного чоловіка, втекла до Львова і заховалась у монастирі домініканців. Одного дня львів'яни прокинулися від звуків пострілів. Не домігшись нічого умовляннями, Гурка почав справжню облогу монастиря. Волиняни з особистої охорони Гальшки вперто захищалися. А король наказав львівському старості сприяти Гурці. Після того як за розпорядженням старости був перерізаний водогін, монастир здався. Але за час облоги Гальшка встигла обвінчатися з князем Семеном Слуцьким. Князь пробрався у монастир, переодягненим у жебрака. Проте захистити дружину він не зміг. Гальшку спочатку тримали у Високому замку, а після того як король визнав її чоловіком Гурку, той відвіз нещасну в свій замок Шамотули (Польща). Але Гальшка так і не визнала його своїм чоловіком , а через кілька років померла. Мешканці Шамотул і досі показують "вежу чорної княгині". Так називали Гальшку, бо вона завжди ходила в чорному одязі.

Ця історія — чудова ілюстрація до порядків, які панували в Польщі XVI ст.

У 1707 р. в трапезній монастиря Петро І підписав угоду з польською шляхтою про спільну боротьбу проти шведів.

У середині XVIII ст. костьол був знесений і почалося будівництво нового (за проектом військового інженера Яна де Вітта). Він був споруджений у 1748–1764 рр. на кошти Ю.Потоцького, в стилі бароко. На фасаді вміщено герб домініканців: пес лежить на книзі, тримаючи в зубах палаючий смолоскип.

Слово "dominicanes" — латинське, означає "домініканці". Але якщо його розділити, то вийде "domini canes" ("пси Господні"). Звідси в гербі зображення пса. Щодо смолоскипу, то легенда говорить, що матері Домініка де Гусмана, засновника ордену, перед тим, як вона мала його народити, з'явився ангел і сповістив: "Ти народиш смолоскип, який спалить ворогів святої віри". Якщо врахувати, що домініканці протягом кількох століть керу-

Рис. 186. Маркіян Шашкевич

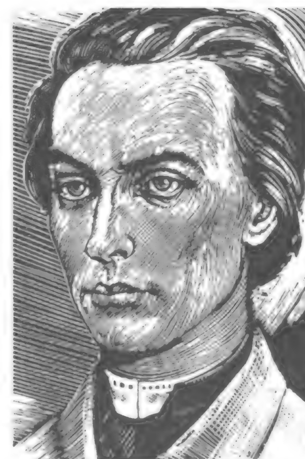

Рис. 187 Костьол домініканців. Ворота двору

Рис. 188. Костьол домініканців. Ліхтар і шпиль

вали інквізицією, то легенда набуває цілком реального змісту. Книга — символічне зображення Святого Письма — символ віри, яку охороняє орден.

Дзвіниця збудована у 1865 р. за проектом Ю.Захаревича.

У 1818 р. при монастирі була відкрита гімназія — домініканська. В ній навчався М.Шашкевич — видатний український письменник і громадський діяч, який очолював "Руську трійцю".

У костьолі — низка надгробків, найбільш цінний серед яких надгробок графині Дунін-Борковської роботи всесвітньовідомого скульптора Б.Торвальдсена. Львівська школа скульптури представлена пам'ятником губернаторові Галичини Гауеру роботи А.Шімзера-старшого. У 1880 р. поставлено пам'ятник знаменитому польському художнику А.Гротгеру (автор В.Гадомський).

У костьолі знаходилася ікона Богородиці. За легендою, в X ст. її привезла до Києва візантійська принцеса Анна, наречена князя Володимира. Пізніше ікона належала галицько-волинським князям. Однак дослідження показали, що ікона написана в XVI ст. Нині вона зберігається в Гданську, в костьолі Матері Божої Звитяжної.

Частина монастиря зайнята обласним архівом. Трапезна використовується за прямим призначенням поліграфічним училищем. А в костьолі та другій частині монастиря в 1972 р. після ґрунто-

вної реставрації приміщень був відкритий Музей історії релігії та атеїзму (нині — історії релігії). Зараз музей займає приміщення частини монастиря, а храм віддали віруючим.

Вулиця СТАРОЄВРЕЙСЬКА

Вона існувала вже у XIV ст., називалася Бидленцою, тому що тут торгували бидлом — великою рогатою худобою. У XV ст. вулиця дістала назву Зарванської (також Серванська, Сербанська), яка вживалася до 30-х років XIX ст. Назва свідчила про те, що вулиця проходила за ровом.

Частина вулиці на схід від Сербської входила до складу єврейського гетто і була відокремлена від неї стіною. Назви вона спочатку не мала — "вулиця до міського муру", "під муром", "від муру". Назви пов'язані з тим, що вулиця впиралась у Високий мур. І тільки наприкінці XVIII ст. дістала назву Нової Жидівської.

У середині XIX ст. вулиця поділялася на три частини. Від Театральної до Галицької тягнулася вул. Капітульна (назва з'явилася не пізніше 1801 р.), від Галицької до Сербської — Векслярська, від Сербської до Міського арсеналу — Жидівська. Назва "Капітульна" походить від того, що ця ділянка належала римо-католицькому капітулу. Векслярська — від слова "вексляр" (міняйло). На вулиці знаходилися численні міняльні контори.

У 1871 р. всі три вулиці були об'єднані в одну — Векслярську.

Рис. 189. Перспектива вул. Староєврейської

Але ця назва протрималася недовго. У 1888 р. вулиця була перейменована у вул. Боїмів — на честь середньовічної львівської міщанської родини.

Як уже зазначалося, частина вулиці входила до складу гетто, і християни тут не селилися. Освоювати її євреї почали порівняно пізно — на початку XVII ст., поступово витіснивши християн.

Рис. 190. Будинок № 12. Фото поч. XX ст.

Про статус львівського гетто і порядки в ньому розповідалося вище (див. вул. І.Федорова). Але тут треба зробити деякі додатки.

Будинки в гетто були 2–3-поверховими. Багатоповерхове будівництво почалося тут значно раніше, ніж в інших районах середмістя. Причиною тому, як уже згадувалося, була занадто мала площа заселення. На горищах тулилася біднота. У кам'яницях були внутрішні сходи, у дерев'яних будинках — зовнішні.

Будівництво велось переважно дерев'яне і дуже безладне. Величезна скупченість населення стала причиною епідемій і пожеж. За єврейськими релігійними звичаями готувати їжу в суботу не можна. Тому в п'ятницю добре напалювали пекарську піч і ставили в неї їжу в кам'яних горщиках, заліпивши устя глиною. Цей звичай, званий чулент, був причиною частих пожеж. Так, велика пожежа 1571 р., під час якої вигоріла вся східна частина міста, почалася з гетто. Але всі спроби міської Ради заборонити євреям дерев'яне будівництво успіху не мали, так само як і спроба зробити план гетто. Євреї звернулися до короля, і той дозволив їм будувати як вони хочуть.

Рис. 191. Будинок № 36. Кам'яниця Ландисівська. XVII ст., перебудова XVIII ст. Фото кін. XIX ст.

Рис. 192. Будинок № 36. Знак емфітевзису — вічної оренди. 1655 р.

Земля під міським муром належала не місту, а королю. Будинки, які тут стояли, були найдешевшими, але могли бути знесені в будь-який час, якщо цього вимагали інтереси оборони міста. Ця земля не продавалася, а здавалась у вічну оренду — емфітевзис, гроші від якої отримувало місто.

Євреї були конкурентами цехам, дрібним купцям, ті за допомогою короля через Раду домагалися обмежень для євреїв у занятті ремеслом і торгівлею. Євреям було заборонено торгувати горілкою, маслом, жиром, обмежувалися можливості займатися ювелірною справою. Побоюючись контролю і переслідування з боку цехів, євреї ховали товари у підвалах. Там же працювали ювеліри. Зокрема, тут проводилося випалювання золота з парчі. І як неминучий результат — пожежа 1616 р.

Вулиця була небрукованою. На розі сучасної вул. І.Федорова знаходилася криниця. Міським водогоном євреї не користувалися, брали воду з криниць, хоча був Жидівський цуг — нитка водогону. Вода з нього йшла до міської стайні та воскобійні.

Будинки № 30, 32, 34. У XVI (а можливо, і XV ст.) на цьому місці знаходилися міська стайня і воскобійня. У 30-х роках XVII ст. вони були куплені бургомістром євреїв Я.Гомбріхтом і знесені, а на їхньому місці побудовані житлові будинки: 1632 р. — теперішній № 30, 1634 р. — № 32 і № 34. Усі три будинки мали

вікна, прорубані в міському мурі. За прізвищем власника їх називали Гомбріхтівськими.

Будинки № 35–43. Суцільної забудови тут не було ще наприкінці XVIII ст. Стояли дерев'яні будинки, ятки м'ясників, міква (ритуальна лазня), тюрма, дерев'яна школа Бет-Гамідраш. Встановити, де знаходився який будинок, дуже важко, оскільки вони не входили у податкові реєстри.

На місці будинків № 39 і № 41 стояли ятки м'ясників. Тут же продавали тканини, зброю, посуд, старий одяг. Наприкінці XVIII ст. всі дерев'яні будинки були знесені, і на місці будинку № 39 поставили житловий будинок, а на місці № 41 — нову Бет-Гамідраш.

Будинок № 54. На цьому місці стояла Велика синагога, яка існувала ще в XVI ст. У 1797 р. її розібрали і в 1799–1801 рр. збудували нову. В 1941 р. була знищена гітлерівцями. У 80-х роках XX ст. площу розчистили, замостили, виклавши цеглою контури стін старої синагоги.

Вулиця АРСЕНАЛЬСЬКА

У середні віки ділянка, яку нині займає вулиця, входила до складу єврейського гетто. Як самостійна вулиця оформилася, мабуть, у середині XIX ст. і називалася За збройовнею бічною. У 1871 р. була названа Жидівською бічною, у 1885 р. — За збройовнею. Сучасна назва з 1946 р. Всі назви пов'язані з місцезнаходженням вулиці, розташованої за Міським арсеналом.

Будинок № 3. З кінця XIX ст. до 1941 р. — єврейська жіноча школа. Зараз — службовий корпус Історичного музею.

Рис. 193. Загальний вигляд вул. Арсенальської

AROUND RYNOK SQUARE

The streets surrounding Rynok Square were mainly populated by craftsmen and small traders. Houses, densely populated, more resembled fortresses. Few of them preserved their original appearance. Mostly, 16th–17th century houses either underwent significant alteration or were dismantled.

RUSKA STREET

The earliest mention of the Street is in 1472. Throughout the centuries it was populated mostly by Ukrainians, called in the Galicia of that time "Ruthenians". Hence the name of the Street – Ruska.

House No 2 dates from the 16th century: its ground floor retains the elements of the Gothic style.

House No 4 dates back to the 16th century, with the Gothic vaults on the ground floor and the Renaissance portal being preserved from earlier periods.

House No 7. The complex of the Assumption Church is one of the finest examples of Renaissance architecture in Lviv. The Church was constructed in 1591–1629 to the design of Paul of Rome. The Bell Tower known as Kornyakt Tower (after Constantine Kornyakt who funded its construction) was completed in 1578 under the architect Peter of Barbone. The Chapel of Three Prelates, constructed in 1578–90, amazes the viewer with the logic of its design and the intricate stone carving decorating the portal.

The basement of the Church served as a burial place, where Ivan Pidkova and Constantine Kornyakt were buried.

The Stavropigia fraternity whose activities were linked with the Church since the 16th century was the religious, political and educational centre of the Ukrainian community in Lviv. The school set up by the fraternity was famous far beyond Galicia. The Charter of the school, dating from 1586, was one of the first documents of this type in Europe; the school professor Joankyj Volokovych wrote one of the earliest examples of Ukrainian poetry; and the school graduate Pamva Berynda is known as the author of the first Ukrainian encyclopaedia.

House No 8 dates from 1740. The reliefs on the façade portray the symbols of trade. The House incorporates a 16th century portal.

House No 10 dates back to the 17th century. The portal and some details of the interior have been preserved since the 16th century.

House No 20 was built for the Dniester Insurance Company in 1907 in the Art Nouveau style. Ukrainian folk ornament with inlaid ceramic tiles are used for the decoration of the façade.

SERBSKA STREET

The oldest name of the Street — Fori Pecorum Platea or the place for trade in cattle – was mentioned in the chronicles in 1491. The Street got its present name — Serbska — in 1871: it was considered that a few Serbian families lived there. However, that has not been confirmed by documents.

Houses dating from the 16th–17th centuries have been preserved in the upper part of the Street on the side with odd numbers.

House No 1 dates back to the 16th century.

House No 3 dates from 1714. The big iron key reminds us that a locksmith's workshop was located here in the 19th century.

House No 13 bears the coat of arms of Lviv, the date "1633" and the inscription testifying that the House owner for his services to the city was given the right to a lease in perpetuity. This sign was moved from the house which stood on the site of the present No 10, dismantled in the late 19th century.

HALYTSKA STREET

Mentioned in the chronicles for the first time in 1382, the Street existed 20–25 years before this date. It was the beginning of the road linking Lviv and the town of Halych. Houses No 19–21 stand on the former site of the Halytsky Gate, which at the beginning of the 18th century was a sophisticated fortification structure, incorporating several defence towers. It was demolished in 1784.

House No 4 was built in 1780 to a design by Kosynskyj.

House No 6. Ivan Franko, the prominent Ukrainian writer, poet and public figure was living here from November 1879 to March 1880, at that time a student of law.

CATHEDRAL SQUARE

The foundation of the Latin Cathedral was laid down in 1360 or, according to other sources, ten years later. Its construction lasted for more than 100 years and was never completed; out of two belfries only one was built. In 1760–78 the Cathedral was altered significantly. Its Gothic and Renaissance chapels and altars were either dismantled or replaced with Baroque ones; however, the altar part of the Cathedral has preserved its original Gothic appearance.

The Renaissance Chapel of the Boims, one of the richest merchant families, dates back to 1609–15. It is noted for the stone carving covering the façade, which portrays the Passions of Christ, statues of St. Peter and St. Paul, and ornamented columns.

SHEVSKA STREET

The first reference to the Street dates from 1442. At that time it contained the premises of the shoemakers' workshops; hence the name of the Street: the Street of Shoemakers.

Houses No 10 and **No 12** were constructed in the Classical style, with the later additions being made in the Empire style.

KRAKOW STREET

The first reference to the Street, whose original name was Tatarska, was made in 1382. At that time Tatars lived there. The Street was the beginning of the main road from Lviv to Krakow. It got its present name in 1441. The Krakow Gate, one of two Lviv main gates, was built in 1386; it incorporated two gates, several defence towers and a narrow zigzag passage in between.

Рис. 194. Кентавр. (Вул. Краківська, 2)

House No 4 dates from the middle of the 19th century. The relief on the pediment by the well-known Lviv sculptor P. Ojtele portrays Amor and Psyche.

House No 7 dates back to the 18th century. In the niche, the symbolic depiction of a cave, is a statue of St. Onufryj.

The Church of the Transfiguration, the largest in Lviv, was completed in 1898 under the architect S. Havryshkevych, on the site of the 17th century Cathedral of the Trinitarian Monastery. Inside the Church there are two works by the outstanding Ukrainian painter Kornyil Ustyjanovych.

House No 34 was constructed in the 19th century in the Empire style. It is noted for the intricate portrayal of griffins, vases and *putti.*

STAVROPIGIJSKA STREET

House No 1. One of the oldest pharmacies in Lviv, set up in 1735. In 1966 it was converted into the Pharmacy-Museum: documents and pharmaceutical equipment displayed here show the development of pharmaceutics in Galicia and beyond. Among the medicine sold here one is unique: it is "iron vine", which has been known in Lviv since the 18th century.

TEATRALNA STREET

Teatralna Street, the longest street in the old section of the city, got its present name in 1871 (Teatralna is Ukrainian for Theatre), after the first professional theatre was opened there (now Maria Zankovetska Theatre).

House No 1. In the 15th–18th centuries here stood the Defence Tower of Coopers and Carpenters.

House No 9 dates back to 1892. Until 1939 it was the property of the Gubrynowiczs, the family of book publishers. The façade is decorated with the busts of the classics of Polish literature: A.Asnyk,

J.Kraszewski, J.Słowacki, Z.Krasinski, A.Mickiewicz and J.Kochanowski.

House No 10 was constructed in 1774. The statues of Mars and Venus on the façade date from the mid-19th century.

House No 13. The Jesuit Cathedral, dedicated to Saint Paul and Saint Peter. Its construction was started in 1610 under the monk Lamchius and was completed in 1630 by the architect Giacomo Briano. The design of the Cathedral is reminiscent of Il Gesù Church in Rome. In the 18th century it underwent reconstruction. The belfry of the Cathedral, 100 metres high, dominated the city until it was taken down in 1830 due to safety reasons.

Adjacent to the Cathedral is the building of the Jesuit College, dating from 1723. The College was set up in 1608. According to some sources, among its students was Bohdan Khmelnytskyj. On January 20th 1661 by a special decree of the Polish King John Kazimierz it was converted into a university. This date is considered to be the foundation date of Lviv University.

House No 15. The site was occupied by the Franciscan monastery from the late 14th century until 1785 when it was closed. In 1795 the first theatre in Lviv was opened in the former monastery. Now the building, restored after the fire of 1848, houses a school.

House No 17. The Institute of Economics of the Ukrainian Academy of Sciences. In the early 19th century here stood the hall used for the city balls; on some occasions the number of participants reached 3,000. It also used to be the meeting place of Lviv landlords and merchants, who came here to sign agreements for the delivery of agricultural produce.

House No 18 was constructed in the 1830s in the Empire style. It was owned by Prince W. Dzieduszycki, whose rich collections of numismatics and fauna were made accessible to the general public in 1855. In 1880 Dzieduszycki handed over the collection, together with his valuable library, to the city. The fauna collection laid the foundation for the Natural History Museum, now located in the building.

House No 22. In the 17th–18th centuries the site was occupied by the Monastery of the Trinitarians. In 1783, after the Order of the Trinitarians was dissolved, the monastery building was selected by the Austrian Emperor Joseph II for the University, which was established on 16th November 1784. The building was destroyed by fire in 1848 during the Austrian bombardment. On its site the building of *Narodnyj Dim,* the cultural and educational centre of Ukrainians, was constructed in 1862. It contained a school for boys and the

library with 50,000 volumes of books, collections of manuscripts, of painting and of folk art.

PAMVA BERYNDA STREET

The Street has the distinction of being the narrowest in the city. In old Lviv the Street was the centre of wax manufacturing. Wax, the high quality of which was confirmed by the seal of Lviv, used to be one of the main items of the city's income.

House on the right side of the Street harboured the first coffee shop in Lviv, the Vienna Café, opened in 1829. This name did not come about by chance. It reminds us of Yury Kulchytskyj, who was born near Lviv.

In 1683 in the Battle of Vienna the joint forces of Austria and Poland inflicted a shattering defeat on the Turkish army. The outcome of the battle, to a great extent, was determined by the military intelligence, obtained by Yury Kulchytskyj. As a reward he was given three bags of coffee taken out of the abundant Turkish trophies, which he used to open the first coffee shop in Vienna.

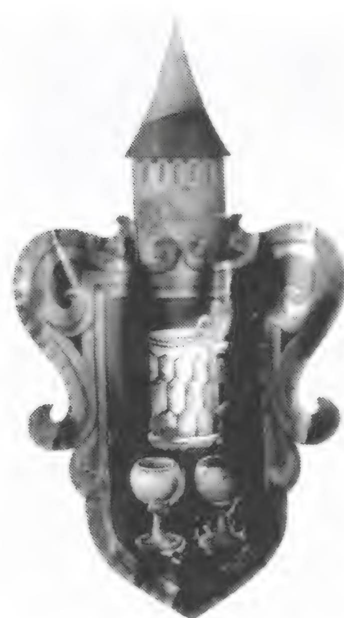

Рис. 195. Знак цеху пивоварів і медоварів

IVAN PIDKOVA SQUARE

In the middle of the square is a memorial sign dedicated to Ivan Pidkova (about Ivan Pidkova see Rynok Square, p. 87).

In the 14th–18th centuries the Holy Ghost hospital was located here (the former site of the hospital is indicated by red brickwork). The hospital served as a shelter for widows, orphans and the homeless. At first, it existed on donations; later it became one of the richest institutions in Lviv.

The building of the Guardhouse was constructed in 1829 for the city guard.

ARMENIAN STREET

The first Armenians, seeking refuge from Turks, arrived in Lviv in the second half of the 13th century during the rule of Danylo Halytskyj. The first Armenian settlement was located in the present Pidzamche. In the 14th century, after Lviv was taken by Kazimierz III, it was moved to the quarter located between the town defences, Rynok Square and Krakow Street. Armenian Street, the first reference to which was made in 1441, became the centre of the Armenian community.

The Armenians played an outstanding part in the life of Lviv. Oriental trade was largely controlled by Armenians. Armenian craftsmen, in particular jewellers, coiners and leather makers were highly regarded for their unique skills. The printing house of Lviv Armenians was one of the largest in the territory of the former USSR. In the Armenian quarter the distinguished philosopher Stephanos of Lviv lived and worked.

In 1630 the Armenian archbishop Torosevich adopted Catholicism and initiated the *Unio* (agreement) between the Armenian Gregorian and the Catholic Churches, with the result that Lviv Armenians got assimilated with Poles. If in the early 17th century there were 2,000 Armenians in Lviv, in 1783 that number went down to 212. In the beginning of the 20th century there were almost no Armenians left in Lviv.

House No 7. The complex of the Armenian Cathedral, which incorporates the Cathedral, the premises of the former nunnery and the palace of archbishops. The oldest part of the cathedral, the southern, was constructed in 1370 to a design by the architect Doring. The arcade was added in 1437. The middle section of the Cathedral was completed in 1630. The belfry designed by the architect Krasowsky dates from 1571. In the southern courtyard there are tombstones from the old Armenian cemetery, dating from the 13th–18th centuries. The eastern courtyard contains the statue of Saint Christopher (1726), the building of the former Armenian bank and the palace of archbishops (17th century). The palace, reconstructed in 1778, retains the 17th century portal, framed with white stone.

House No 14 represents the civic architecture of the 16th–17th centuries. In the first half of the 19th it was rebuilt in the Empire style.

House No 20. One of the finest examples of civic Renaissance architecture in the Street. It was constructed in the 16th century by the Italian architect Peter of Lugano. Although it underwent a number of alterations, its original appearance has been largely preserved.

House No 23, constructed in the 18th century, was rebuilt in the 1860s under the supervision of the Ukrainian sculptor Havryil Krasutskyj. The House is known as "The House Of The Seasons Of The Year": the reliefs on the first floor portray the cycle of rural life, the work and celebrations of peasants in different seasons of the year. The reliefs located between the 3rd and the 4th floors present the signs of the zodiac.

IVAN FEDOROV STREET

The Street got the name of the pioneer printer of Ukraine Ivan Fedorov in 1949 to commemorate 375th anniversary of Ukrainian book printing.

The right section of the Street, called Zhydivska, was part of the Jewish quarter since the 14th century.

According to the chronicles, the first Jews settled in Lviv in the time of Old Rus. In 1350 the Jewish community split into two parts. The poorer remained in the old section of Lviv, later incorporated in

Krakow suburb. The richer moved to the new town, set up on King Kazimierz's order, where they had the right to dwell only in two streets: Zhydivska, mentioned above, and the present Storojevreyska. Those streets made up the Jewish quarter. The construction there was mainly wooden. The density of population was extremely high, and the price of land, which in the 15th–16th centuries went up 100 times, was exorbitant. *Pogroms* were not rare: they happened in 1572, 1592, 1613, 1618, 1638, and later in the 18th century. The most terrible one was recorded in 1664, when 129 people were killed. Although numerous restrictions on the engagement of Jews in the city's economy were formally lifted in 1789, it was not until 1868 that Jews got equal rights with Christians, and were allowed to dwell in other districts of the city.

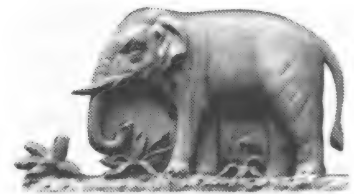

Рис. 196. Фрагмент оформлення будинку на вулиці, що не має жодного номера, — Архівній

House No 17. The building which occupied this site marked the beginning of Zhydivska Street. Close to it stood the Zhydivsky Gate, which was the only way in and out from the Jewish quarter. The Gate was locked for the night from inside and outside.

House No 27. The plot of land near the house was bought by the Jewish burgomaster Isaac Nakhmanovich, who funded the construction of the synagogue on this site. The synagogue, designed in the Gothic style with the elements of the Renaissance was completed in 1582 under the architect Paul of Rome (according to other sources, under Pavlo Shtsaslyvyj). Next to the synagogue was the house of Isaac Nakhmanovich constructed to a design by Paul of Rome.

When the Jesuits arrived in Lviv in the late 16th century, they claimed the property rights to the land and to the synagogue building (under the pretext that the plot used to be owned by a Catholic priest). The court decision was in favour of the Jesuits, who got the synagogue into property. However, the final agreement was reached in 1609: the Jesuits were to purchase the building and the land plot in another section of the city, but the Jews were to pay for it. At that time the synagogue got the name the Golden Rose. According to the old legend, Rose Nakhmanovich bought the synagogue back from the Jesuits at the expense of her honour and committed suicide thereafter.

The Golden Rose was destroyed by the Nazis in 1941, with only one wall being left.

Starojevrejska Street formed the eastern side of the Jewish quarter; a wall separated it from Serbska Street.

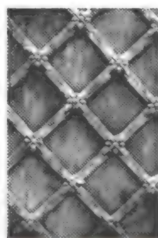
Houses No 30, 32, 34, dating from the 1630s, were owned by the Jewish burgomaster Ya. Gombriht. They had windows cut in the city defence wall.

Houses No 35–43. On the site stood wooden houses, mainly two- or three storeyed, shops, the Jewish bath *mikva,* the Jewish school *Bet-Hamidrash.*

House No 54. The site was occupied by the Great Synagogue dating from the 16th century. In 1797 it was dismantled, and a new one was consructed in its place in 1799–1801. The Great Synagogue was destroyed by the Nazis in 1941. The brickwork shows its former foundation.

MUSEJNA SQUARE

House No 1. The Cathedral of the Dominican Monastery. The first Dominican monastery was established in Lviv in the second half of the 13th century, when Constantia, the wife of Lev I, invited Dominican monks into Galicia. The present Cathedral was built in 1748–64 in the Baroque style to the design of the military engineer Jan de Witte on the site of the earlier one. The belfry was constructed in 1865 under Jerzy Zachariewicz. The Cathedral retains several tombstones, of which the most valuable one is the tombstone of Countess Dunin-Borkowska by the Danish sculptor B.Thorvaldsen. The Lviv school is represented by the memorial to the Governor of Galicia, Gauer, by A. Schimser the Older. In 1707 in the refectory of the Dominican monastery Peter the Great and the Polish nobility signed the agreement on joint military actions against Sweden. In the school set up by the Dominicans in 1818 the outstanding Ukrainian writer and public figure Markyjan Shashkevych studied.

WOKÓŁ RYNKU

Osiem ulic biegnących od Rynku, 50 metrów dalej krzyżują się z czterema ulicami tworzącymi kwadrat, w środku którego jest Rynek. Osobliwością ich było to, iż jednym końcem upierały się w mur miejski. Zbudowane tu kamienice, dla których mur zazwyczaj służył tylną ścianą, były swoistym uzupełnieniem systemu fortyfikacyjnego miasta.

Rynek był sercem Lwowa, a ulice wokół niego systemem, jego zasilającym. Mieszkali tu bowiem rzemieślnicy, drobni i średni kupcy wytwarzający lwią część bogactwa miasta.

Kamienic z okresu XVI–XVII w. zachowało się dookoła Rynku niewiele. Liczne przebudowania, rozbiórki pozostawiły po sobie jedynie gdzieniegdzie ocalały relief, kontrfors lub niezwykłej formy drzwi. Dziś są to pamiątki architektoniczne, a ongiś były rzeczą najzwyklejszej codzienności.

Ulica RUSKA

W XIV w., po przyłączeniu Lwowa do Polski, część ludności ruskiej, jak wtedy nazywano Ukraińców, pozostała na terenie starego miasta, wchodzącego w skład Krakowskiego Przedmieścia. Mniejsza ich ilość przeniosła się do śródmieścia, gdzie zajęła jego część wschodnią, tworząc własną dzielnicę. Osią centralną dzielnicy stała się ulica Ruska. Podstawowym zajęciem tutejszych mieszkańców był handel, w mniejszym stopniu rzemiosło.

Współczesne kamienice zostały wybudowane tu w pierwszym dziesięcioleciu XX w. Tylko na początku ulicy zachowały się kamienice XVI — pierwszej połowy XVIII wieku .

Kamienica nr 7. Zespół cerkwi Uspeńskiej powstał w latach 1572–1629 i składa się z cerkwi, dzwonnicy, czyli wieży Korniakta oraz kaplicy Trzech Świętych. Budownictwo obecnej cerkwi wg projektu Pawła Rzymianina rozpoczęło w 1591 r. Bractwo Stawropigijskie, wspierane przez gospodarzy mołdawskich, a nawet cara rosyjskiego. Projekt wieży opracował Piotr z Barbony, a sfinansował Grek Konstanty Korniakt. On też zamówił dzwon, zwany „Cyrylem", ważący około 4 t. W latach 1578–1590 w podwórzu cerkwi zbudowano kaplicę Trzech Świętych, perełkę architektury ukraińskiej okresu odrodzenia. W krypcie cerkwi pochowani są Iwan Pidkowa i Konstanty Korniakt.

Ulica SERBSKA

Ulica składa się z trzech części, które powstały w różnych okresach. Najdawniejsza część – od Rynku do ul. Starożydowskiej – zwana Fori pecorum platea, czyli Targ Bydlęcy, znana była już w 1491 r. Trzy części połączono w jedną ulicę w 1871 r. Nazwano ulicę Serbską dlatego, że w XVIII w. na niej ponoć mieszkało kilka serbskich rodzin.

Kamienica nr 1. Pamiątka architektury XVI w.

Kamienica nr 13. Na narożniku jest herb Lwowa z datą „1633" przeniesiony w końcu XIX w. z rozebranej kamienicy, która stała na miejscu współczesnej kamienicy nr 10.

Ulica HALICKA

W dokumentach wzmianka o ulicy jest już w roku 1382, ale istniała ona przynajmniej o 20–25 lat wcześniej. Nazwa wzięła się od m. Halicza, bo ulica przechodziła w drogę do niego wiodącą. W owych czasach nie było jeszcze systemu fortyfikacyjnego, który zaczęto wznosić w latach 60. XIV w. Brama Halicka istniała w 1382 r., a do niej prowadziła ulica Halicka. Na początku XV w. nad bramą wzniesiono Wieżę Krawców. Pożar 1527 r. doszczętnie zniszczył bramę, ale już po kilku latach została odbudowana. Na początku XVIII w. Brama Halicka była złożonym systemem fortyfikacyjnym, mającym w swoim składzie parę wież oraz zbudowany pod koniec XV w. barbakan. Brama stała w miejscu, gdzie obecnie krzyżują się ulice Halicka i Bratiw Rohatynciw. Rozebrano ją w 1784 r.

Na ulicy prawie nie ma budowli średniowiecznych. Na początku Halickiej stoi Kaplica Boimów, fasada której wychodzi na Plac Katedralny. Na skrzyżowaniu ulic Halickiej i Starożydowskiej zachowała się kamienica z XVII w., narożnik której zdobi lew o dwóch tułowiach.

Kamienica nr 21. Kiedyś tu były obwarowania Bramy Halickiej. Obecny budynek postawiono w latach 1909–1913 dla instytucji finansowych.

Рис. 197. Кафедральний собор. Рельєф "Воскресіння" XVI ст. Знаходився на родинній гробниці Шольц-Вольфовичів, знесений 1765 р.

Plac KATEDRALNY

Każde miasto średniowieczne miało dwie podstawowe budowle – ratusz i katedrę. Na katedrę nigdy nie żałowano pieniędzy. Jej piękno i majestat świadczyły o lokalnym patriotyzmie miejscowej ludności. W katerdrze przechowywano trofea wojenne, na jej schodach ogłaszano najważniejsze uchwały państwowe.

Katedra Lwowska została założona, wg jednych danych w r. 1360, wg innych — dziesięć lat później. Prawdopodobnie najpierw świątynia była pod wezwaniem Najświętszej Trójcy, które zmieniła na wezwanie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Katedrę budowano ponad

100 lat. Zgodnie z projektem świątynia powinna była mieć dwie wieże. Jedną ukończono w XIV w., a druga nigdy nie została dobudowana. O pierwotnym wyglądzie katedry trudno mówić, można jedynie twierdzić, że była zbudowana z czerwonej cegły. Nie jest do końca ustalone autorstwo projektu katedry. Padają imiona Doringa, Stechera, a nawet lwowianina Nyczki. W losach katedry odbijały się dzieje miasta. Np. w r. 1772 mieszkańcy Lwowa zamurowali wejścia główne do świątyni na znak protestu przeciwko okupacji miasta przez Austriaków. Do końca XVIII w. dookoła katedry prawie na całym obszarze Placu Katedralnego mieścił się cmentarz. Był ogrodzony i miał trzy wejścia. W 1783 r. zlikwidowano cmentarze przykościelne i przycerkiewne. Poza miastem założono cztery cmentarze.Wśród nielicznych pozostałych po cmentarzu przykatedralnym zabytków perełką jest Kaplica Boimów, inaczej Ogrójcowa. Jej kopułę wieńczy rzeźba Chrystusa Frasobliwego w Ogrójcu Hefsymańskim — temat bardzo rzadko opracowywany w rzeźbiarstwie. W podziemiach kaplicy spoczywają jej właściciele, Dziurdzia (Jerzy) Boim z żoną.

Ulica SZEWSKA

Uliczka jest krótka, ale ma prawie tyleż lat co sam Rynek. Po raz pierwszy wspominana w dokumentach z r.1442. Już wtedy nazywała się Szewska, bo na niej była gospoda cechu szewców. W 1621 r. zmieniono jej nazwę na Jezuicką, prowadziła bowiem do kolegium jezuickiego.

Ulica KRAKOWSKA

Pod nazwą Tatarska wspominana jest w r. 1382, ale powstała chyba o 20 lat wcześniej, tak jak Rynek. Zamieszkiwali ją wtedy Tatarzy. W średniowieczu ulica była początkiem szlaku do Krakowa, który biegł współczesną ulicą Gródecką. Taką też nazwę miała brama, którą kończyła się ulica. Bramę zbudowano w r. 1386 i stała ona w miejscu, gdzie obecnie krzyżują się ulice Krakowska i Łesi Ukrainki. Jak Brama Halicka, Brama Krakowska była skomplikowanym zespołem obronnym, składającym się z kilku wież, dwóch wrót oraz wąskiego zygzakowatego przejścia między dwoma ścianami. Podczas oblężenia Lwowa przez Szwedów w 1704 r. garnizon bramy poległ jak jeden mąż, broniąc miasta.

Kamienica nr 1. Tzw. kamienica Arpkowska. Pod koniec XVI w. na okiennicach jej bocznej fasady od ul. Szewskiej urządzono swego rodzaju gazetę, gdzie zamieszczano różne karykatury i epigramaty na wrogów osobistych oraz magistrat — organ zarządzania miastem. W 1613 r. w tym domu prawie przez rok była siedziba konfederatów.

Kamienica nr 7. Wzniesiona w XVIII w. Na uwagę zasługuje głęboka nisza, w której stoi posąg św. Onufrego.

Рис. 198. Кафедральний собор. Гравюра поч. XIX ст.

W XVII obok Bramy Krakowskiej wzniesiono klasztor trynitarzy. W 1784 r. został zamknięty, pomieszczenia klasztoru przekazano Uniwersytetowi Lwowskiemu, a w kościele rozlokowała się jego biblioteka. Podczas rewolucji 1848 r. uniwersytet spłonął, a najbardziej ucierpiała biblioteka. Pod koniec XIX w. na fundamentach kościoła trynitarzy wzniesiono cerkiew Przemienienia Pańskiego, największą we Lwowie.

Ulica DRUKARSKA

Kamienica nr 4. W latach 1888–1894 mieściło się tu Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia", założone w r. 1881.

Ulica STAWROPIGIJSKA

Króciutka ścieżka, prowadząca z Rynku do klasztoru oo. dominikanów nie dalej niż w r. 1405 otrzymała nazwę „Bożego Ciała", od wezwania kościoła klasztornego. W XVII w. miała nazwę „Droga do dominikanów", a w XVIII — „Dominikańska". Nazwę współczesną nadano ulicy w r. 1946 ku czci Bractwa Stawropigijskiego znajdującego się na sąsiedniej ulicy.

Kamienica nr 1. Najstarsza z istniejących we Lwowie aptek, założona w 1735 r. Najpierw nazywała się „Pod czarnym orłem". Muzeum tu otwarto w r. 1966, ale działa również jako apteka.

Ulica TEATRALNA

Mało która z lwowskich ulic miała tyle nazw, co Teatralna. Ulica składa się z kilku odcinków, dlatego każda jej część niegdyś miała swoją nazwę. Najstarszą częścią Teatralnej była wspominana już w r. 1421 ul. Piekarska, w składzie której była część współczesnej ul. Ormiańskiej. W 1780 r. ulica miała już prawie obecny kształt i długość. Nazywała się ul. Długa, ponieważ wtedy (i dziś) była najdłuższą ulicą śródmieścia. Nazwa Teatralna, nadana ulicy w r. 1871, i nawiązuje do Teatru hr. Skarbka (obecnie Teatr im. Zańkowieckiej).

Kamienica nr 9. Do lat 30. XX w. należała do rodziny Gubrynowiczów, którzy prowadzili tu księgarnię. Fasadę domu zdobią popiersia A.Asnyka, J.Kraszewskiego, J.Słowackiego, Z.Krasińskiego, A.Mickiewicza, J.Kochanowskiego.

Dom nr 13. Kościół jezuitów. Wzniesiony ku czci świętych Piotra i Pawła w latach 1610–1630. Długość kościoła wynosi 41 m, a szerokość 21 m i może on jednocześnie zmieścić do 5000 osób. Patronem zakonu jezuitów był Jezus Chrystus, a jako najwyższy w hierarchii powinien był mieć w świątyni swego zakonu najwyższą dzwonnicę. Dzwonnica kościoła jezuitów była rzeczywiście najwyższą, mającą 100 m wysokości, budowlą we Lwowie. Niestety jej konstrukcja okazała się niepewna, chwiała się grożąc upadkiem i w 1830 r. została rozebrana. Współczesne wnętrze kościół otrzymał

w 1760 r. po jego przebudowaniu. Budownictwo kościoła finansowała Elżbieta Sieniawska. Stał się kościołem familijnym rodzin Sieniawskich, Jabłonowskich i Dzieduszyckich. Tu również spoczywa Stanisław Jabłonowski.

Znajdujące się tuż obok kościoła Kolegium jezuickie założono w 1608 r. Uczył się tu Jeremi Wiśniowiecki i przypuszczalnie Bohdan Chmielnicki. 20 stycznia 1661 r. Jan Kazimierz podpisał ustawę o powołaniu we Lwowie — w oparciu o kolegium — Uniwersytetu Lwowskiego.

Kamienica nr 15. W dawnym kościele klasztoru franciszkanów w 1795 r. otwarto pierwszy we Lwowie stały teatr. Stał on w miejscu, gdzie obecnie jest podwórko szkoły. Na dwóch kondygnacjach miał on 36 loż, 114 krzeseł oraz do 400 miejsc stojących. Przedstawienia grano na przemian w językach polskim i niemieckim. Teatr funkcjonował do 1842 r. W latach 1798–1799 na jego scenie grał W.Bogusławski.

Kamienica nr 17. Na początku XIX w. tu zbudowano salę, w której odbywały się reduty (bale). Wykorzystywano ją także dla spotkań ziemian z kupcami, którzy układali tu „kontrakty", czyli umowy kupna–sprzedaży. W 1889 r. w tym budynku otwarto Szkołę Przemysłową.

Kamienica nr 18. W 1855 r. w tym budynku na bazie zgromadzonych przez hr. Dzieduszyckiego kolekcji otwarto muzeum, które później istniało dzięki zyskom z ordynacji Dzieduszyckich (24 tys. koron rocznie). Niebawem kolekcje rozdzielono, oddano do innych muzeów, a tutaj zostały zbiory flory i fauny. Muzeum otrzymało nazwę Muzeum im. Dzieduszyckich.

Kamienica nr 20. Tutaj w r. 1817 otwarto trzyroczne technikum realne, zalążek słynnej Politechniki Lwowskiej.

Ulica ORMIAŃSKA (ukr. WIRMEŃSKA)

Pierwsza na Ukrainie osada ormiańska powstała w Kaffie na Krymie w 1062 r. W 1062 r. na Ruś przybyło 20 tys. Ormian, uchodzących przed Turkami. Osiedlili się w Kijowie, Kamieńcu Podolskim, a w drugiej połowie XIII w. również we Lwowie. W staroruskim Lwowie Ormianie zamieszkiwali dzielnicę współczesnego Podzamcza. W XIV w. przenieśli się do śródmieścia, zajmując kwartał między murem miejskim, Rynkiem i ul. Krakowską. Centralną osią kwartału stała się ul. Ormiańska, po raz pierwszy wspominana w dokumentach w r. 1441. Ormianie posiadali własny sąd, szkoły, szpitale, bibliotekę. Ich kolonia miała pierwszą ormiańską drukarnię, uczniowie kolegium ormiańskiego odgrywali przedstawienia teatralne.

Dom nr 7. Katedra ormiańska składa się ze świątyni, pomieszczeń byłego klasztoru żeńskiego oraz pałacu arcybiskupów ormiańskich. Najstarszą częścią jest strona wschodnia świątyni, zbudowana w latach 1368–1370 przez architekta Doringa. Rozbudowywać część zachodnią od ul. Krakowskiej zaczęto w r. 1908, ale nie ukończono. W południowym podwórku zachowały się nagrobki datowane XIV–XVIII w., przeniesione z cmentarzy ormiańskich. Do ściany sąsiedniego domu przytuliła się kapliczka w postaci groty, ołtarz której przedstawia Golgotę. Z ulicy na podwórze prowadzą wrota z posągiem Matki Bożej u góry oraz lwem z herbem i datą „1664". To wszystko co zachowało się po ongiś groźnej Bramie Krakowskiej. Kiedy ją rozbierano, Ormianie zabrali posąg i umieścili go nad wrotami.

6 stycznia 2001 r. po długiej przerwie katedrę otwarto dla wiernych i tu została odprawiona msza święta według obrządku ormiańsko-katolickiego.

Kamienica nr 20. Uważana jest za najcenniejszy okaz renesansowego budownictwa mieszkalnego na ul. Ormiańskiej. Zbudował ją w XVI w. architekt włoski Piotr z Lugano (Piotr Italczyk). Na szczególną uwagę zasługuje portal, zdobiony niezwykłymi kolumnami.

Kamienica nr 23. Tak zwany „dom pór roku", ponieważ między drugim a trzecim piętrami widać znaki Zodiaku, a nad pierwszym piętrem są sceny przedstawiające rozrywki oraz pracę chłopów. To jedyna we Lwowie pamiątka architektoniczna, gdzie przedstawiono sceny z życia wsi.

Ulica IWANA FIODOROWA

Jeżeli od Rynku przejść kilkadziesiąt kroków Ruską, po prawej i lewej ręce będzie ulica Fiodorowa. Prawa jej część jeszcze w XIV w. była w składzie dzielnicy żydowskiej i nazywała się ul. Żydowska. A część lewa zamieszkiwana przez Rusinów, czyli Ukraińców, nazywała się Ruska boczna. Dzieje żydowskiej części ulicy są bardzo dramatyczne. W XIV w., kiedy Rynek stał się centrum miasta, gromada żydowska rozdzieliła się: biedniejsza została w składzie Krakowskiego Przedmieścia i podlegała staroście królewskiemu, a bogatsza — w śródmieściu — podwładna była magistratowi. Gromady były wrogo wobec siebie nastawione aż do początku XX w., związki małżeńskie między ich przedstawicielami były wykluczone. Gromada z przedmieścia miała się lepiej niż Żydzi ze śródmieścia. Ci ostatni konkurowali z kupcami i rzemieślnikami, dlatego ich na wszelkie sposoby ograniczano w zajęciach rzemiosłem i handlem.

Każdy lwowianin wie, że we Lwowie było getto, ale mało kto umie powiedzieć, gdzie mianowicie. Wszyscy bardzo się dziwią, kiedy

dowiadują się, że getto istniało jeszcze w średniowiecznym Lwowie. Była nim miejska żydowska dzielnica Lwowa. Żydzi mieli prawo mieszkać tylko w jej granicach. Jedynym wyjściem była Bramka Żydowska na ul. Ruskiej. Getto było miastem w mieście. Tu rządziły swoje prawa, obyczaje, organy zarządzania. Ciasno tu było niewiarygodnie, ilość mieszkańców powiększała się, a teren dzielnicy zostawał ten sam. Częste tu były epidemie, jak też pogromy, wszczynane przez szlachtę, żołnierzy, studentów. Najstraszniejszy odnotowano w 1664 r., kiedy zginęło 129 osób.

Na miejscu współczesnego skweru były dwie ulice, a także dom nr 7, gdzie mieściła się drukarnia Bractwa Stawropigijskiego.

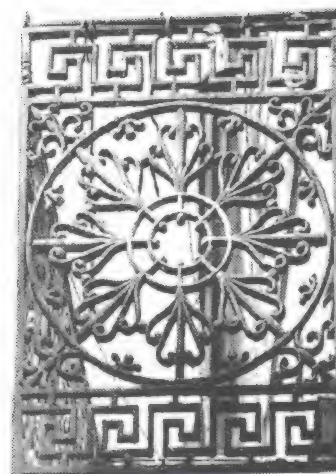

Рис. 199. Вул. Староєврейська, 33. Решітка балкону.

Kamienica nr 19. Na tym miejscu stała kamienica Doktorowska, zbudowana w XVII w. Był to jeden z najpiękniejszych domów we Lwowie. Należał do osobistego lekarza sułtana tureckiego, a później króla Jana III Sobieskiego. Stąd jej nazwa.

Kamienica nr 24, zwana Nachmanowską, która obecnie nie istnieje. Z jej właścicielką Różą Nachmanową wiąże się historia synagogi „Złota Róża", która stała na miejscu kamienicy nr 27. Tę piękną świątynię żydowską w r. 1941 wysadzili w powietrze hitlerowcy.

Plac MUZEALNY (ukr. MUZEJNY)

Nie jest to plac w ścisłym słowa znaczeniu, ale trochę poszerzona ulica. W średniowieczu był to teren ul. Ruskiej. Plac powstał w połowie XVIII w. po wybudowaniu kościoła.

Dom nr 1. Kościół klasztoru oo. dominikanów. Z klasztorem związana jest smutna historia Halszki Ostrogskiej. Po śmierci ojca stała się posiadaczką ogromnej fortuny, a chętnych do jej ręki było co niemiara. Sama Halszka nie wybierała się za mąż, ale pod przymusem została oddana faworytowi króla Łukaszowi Górce. Matka Halszki Beata, korzystając z przychylności królowej Bony, przez trzy lata nie pozwoliła Górce zbliżyć się do Halszki. W 1559 r. Bona wyjechała do Włoch, a Halszka zmuszona była uciekać od własnego małżonka. Udała się do Lwowa, gdzie schroniła się w murach kościoła oo. dominikanów. Górka wszczął prawdziwe oblężenie świątyni. A Halszka tymczasem wzięła ślub z księciem Semenem Słuckim. Klasztor poddał się dopiero wtedy, gdy za zarządzeniem starosty lwowskiego odcięto go od wodociągu.

W 1707 r. w refektarzu klasztoru Piotr I podpisał z Polakami sojusz w wojnie przeciwko Szwecji.

Obecny budynek świątyni pochodzi z XVIII w. Pobudowany wg projektu inżyniera wojskowego Jana de Witte'a na koszt J.Potockiego w stylu baroku. Dzwonnicę wzniesiono o wiele później, aż w 1865 r.

Spośród znajdujących się w kościele nagrobków najbardziej znany i cenny to płyta nagrobkowa hrabiny Dunin-Borkowskiej dłuta B.Thorvaldsena. W 1880 r. postawiono tu pomnik A. Grottgera (autor W.Gadomski). Obraz Bogurodzicy z XVI w., niegdyś zdobiący kościół, obecnie jest w Gdańsku w kościele Matki Bożej Zwycięskiej pw. św. Mikołaja Biskupa.

Ulica STAROŻYDOWSKA (ukr. STAROJEWREJSKA)

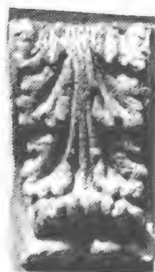
Istniała już w XIV w. i nazywała się Bydlęcą, ponieważ sprzedawano tu bydło. Współczesna ulica składa się z kilku odcinków, najstarszy z których, na wschód od Serbskiej, był oddzielony ścianą jako część żydowskiego getta. Najpierw nie miał żadnej nazwy, tylko pod koniec XVIII w. otrzymał nazwę ul. Nowa Żydowska. O getcie żydowskim należy dodać, że właśnie tu z powodu dużego skupienia mieszkańców pojawiły się pierwsze budowle piętrowe.

Kamienice nr 30, 32, 34. W XVI (a może jeszcze w XV?) w. były tu stajnia miejska i woskownia. W XVII w. zostały one kupione przez żydowskiego burmistrza i zniesione. Na ich miejscu wybudowano obecne domy.

Kamienice nr 35–43. Jeszcze w XVIII w. tu stały odrębne budowle, stoiska hadlarzy mięsem, a także *mikwa* (łaźnia), więzienie, drewniana szkoła *Bet-Hamidrasz.*

Kamienica nr 54. W tym miejscu stała Wielka Synagoga, istniejąca już w XVI w. W 1797 r. starą synagogę rozebrano i zbudowano nową. W 1941 r. została zburzona przez hitlerowców. W latach 80. XX w. plac zagospodarowano i kontury synagogi wyłożono czerwoną cegłą.

Ulica ARSENALSKA niegdyś była częścią składową żydowskiego getta. Jej obecna nazwa (od 1946 r.), jak też dawniejsze (Za zbrojownią boczna, Za zbrojownią) wskazują na jej miejsce za Arsenałem Miejskim.

ПІД МУРАМИ

Рис. 200. Вид Львова з півночі. Гравюра К.Ауера. 1840 р. ЛІМ

ПІД МУРАМИ

Вулиця ПІДВАЛЬНА

Нерідко запитують, де знаходиться підвал, від якого вулиця бере свою назву?

У середні віки трасою вулиці проходив східний бік укріплень міста. Ця ділянка вважалася найбільш небезпечною і тому була укріплена найсильніше. Подвійний ряд мурів з кількома вежами, два арсенали, рів, заповнений водою, високий вал з вежами і бастеями — такою у загальних рисах була система укріплень східного боку. Виникла вона не зразу — її будували понад 300 років. Спочатку було споруджено подвійний ряд мурів з чотирма вежами. У XVI ст. збудовано Міський арсенал, який призначався для зберігання артилерії і водночас служив вузлом оборони. На південно-східному розі укріплень на валу стояла Королівська бастея. Посередині валу — Порохова вежа, найбільша з веж Львова. У XVII ст. в Європі з'явилися земляні оборонні споруди п'ятикутної форми — бастіони — і подібні до них, але менші за розміром — белюарди. У 1639 р. почалося будівництво Королівського арсеналу і водночас — чотирьох белюардів на валу, один з яких стояв на тому місці, де зараз знаходиться будинок пожежної команди. Цим закінчилося спорудження системи фортифікацій східного боку. Вона доповнювалася укріпленим монастирем кармелітів, ставком навпроти нинішнього будинку обласної Ради та природним рельєфом. У систему входило також болото на початку сучасної вул. М.Кривоноса та Босацька хвіртка.

Можна з певністю стверджувати, що за системою оборони Львів повністю відповідав вимогам часу.

Після захоплення Львова австрійцями наприкінці XVIII ст. почалося руйнування укріплень. Частина їх приміщень була вико-

Рис. 201. Губернаторські вали. Вул. Панська вища (нині частина вул. Винниченка). Мал. першої пол. XIX ст.

ристана під склади (Порохова вежа, Міський арсенал), а все інше поступово знесене. В останніх роках XVIII ст. було частково зрито оборонний вал. Земля з нього використовувалася для засипання ровів. На місці рову утворилася дорога — нинішня проїзна частина вулиці. Вздовж неї стали зводити будинки — так утворилася вул. На валу. Перша згадка про неї сягає 1801 р. Пізніше її називали вул. Збройовні вищою і нижчою, пл. Збройовні. Упорядкування почалося вже 1811 р. Через п'ять років, у зв'язку з приїздом до Львова імператора Франца І, була вирівняна і засаджена деревами площа біля сучасного будинку обласної Ради. У 1821 р. за ініціативою губернського радника Рейценгейма поверхня валу була розрівняна і озеленена. Новий сквер стали називати Рейценгеймівкою, а пізніше — Губернаторськими валами.

Близько 1841 р. з'являється нова назва — Валова вища, або Верхні вали (на противагу Нижнім валам — сучасному пр. Свободи). Але якщо спочатку будинки ставилися на валу, то пізніше їх почали розташовувати нижче — під валом. І назву треба було лише санкціонувати офіційно. З 1871 р. вулиця мала назву Подвалє. Сучасна назва — з 1944 р.

Через Підвальну 1894 р. пролягла одна з перших у Львові трамвайних колій. Не можна не звернути увагу на зигзагоподібний

Рис. 202. Вигляд вулиці в кін. XIX – на поч. XX ст.

викрут цієї колії на початку вулиці. Він має свою історію. За проектом передбачалося, що при виході з вул. Руської колія повертатиме не на Підвальній, а вище, біля сучасного будинку обласної Ради, де в той час розміщувалося намісництво — центр управління Галичиною. Проект був максимально раціональним, бо передбачав лише один поворот. Але граф Бадені, тодішній намісник Галичини, заявив: "Що?! Буде мені скреготіти під вікнами! Не дозволю!". Примха вельможного пана зробила проект значно дорожчим, не кажучи вже про незручність — три повороти замість одного і жахливий скрегіт коліс. Цей зигзаг "вдячні" львів'яни негайно охрестили "закрутом Бадені".

У 1975 р. в зв'язку зі спорудженням пам'ятника Івану Федорову було знесено невеликий сквер перед Успенською церквою. Під час земляних робіт виявили залишки Високого і Низького мурів, вежі Мулярів і Босацької хвіртки. Як не дивно, але до цих робіт точне розташування хвіртки було невідомим, визначалося приблизно. Цікава історія її спорудження. У 1641 р. закінчилося будівництво костьолу св. Михайла (в монастирі босих кармелітів). Але туди ніхто не ходив, бо добиратися було дуже далеко, особливо з боку Краківської брами. Ченці зазнавали збитків, і тоді за їхнім наполяганням у Низькому мурі пробили хвіртку. Її укріпили, зробивши у вигляді бастеї. Це була внутрішня хвіртка.

Рис. 203. Станіслав Лем

Зовнішня, у такому ж вигляді, стояла на валу, з'єднуючись із внутрішньою сходами, обнесеними стіною. Споруда дістала назву Босацької хвіртки, оскільки виводила до монастиря босих кармелітів.

Даремно протестували військові, вказуючи на складність оборони цього входу до міста. Жадібність ченців перемогла. І саме через Босацьку хвіртку в 1704 р. до міста вдерлися шведи...

Будівля виявилася міцною. У XVIII ст. на ній було споруджено двоповерховий будинок міщан Політилів, знесений 1838 р. Зараз рештки хвіртки ґрунтовно відреставровані і є одними з нечисленних залишків укріплень Львова. А разом з тим можна побачити рівень львівського ґрунту у 1641 р. — підлогу бастеї.

Будинок № 2. На цьому місці стояла зовнішня Босацька хвіртка. Її рештки збереглись у конструкції будинку школи, спорудженому з двох з'єднаних будинків, куплених урядом у 1869 р. Один з них ще у 1850 р. був переданий Домініканській гімназії, заснованій у 1818 р. Мова викладання була німецька. З кінця XIX ст. мала номер 2. За часів Польщі — Друга гуманітарна гімназія ім. К.Шайнохи. Ім'я надане на честь відомого польського історика, який навчався у ній (1829–1835).

Тут вчився видатний польський письменник-фантаст С.Лем (закінчив гімназію у 1939 р.). Водночас у ній викладав математику світової слави український вчений М.Зарицький, праці якого разом з працями польського вченого С.Банаха покладені в основу сучасної кібернетики.

Це найстаріший з існуючих у Львові шкільних будинків. Нині тут міститься середня школа № 8.

Будинок № 4. Порохова вежа. Як уже зазначалося, найбільша у системі фортифікацій Львова. Споруджена з каміння старого Міського арсеналу в 1555 р. У мирний час використовувалася як склад зерна. За середньовічною традицією вежу прикрасили ззовні скульптурою. Якими були ці прикраси, ми можемо тільки гадати, оскільки їх знищили під час реставрації 1821 р., а описів чи малюнків немає.

Рис. 204. Мирон Зарицький

Про призначення вежі можна судити з назви — тут зберігали порох. Назва ця з'являється в документах уже в 1651 р.

З Порохової вежі у 1559 р. Л.Гурка обстрілював домініканський монастир, домагаючись видачі Гальшки Острозької. З неї ж у 1648 р. нащадок Убальдіні стріляв у Богдана Хмельницького. Куля зарилася в землю біля копит коня гетьмана... У 1768 р. вежа була продана львівському старості Яну Ціцькому, але пізніше знову повернена місту.

Рис. 205. Міський арсенал. 1555 р. Часткова реконструкція XIX ст. Фото кін. XIX ст.

Після захоплення Галичини Австрією вежа знаходилася в розпорядженні армії. У 1895 р. була викуплена містом. Були різні проекти використання вежі — влаштувати музей-лапідарій (сховище кам'яних пам'яток), перенести сюди міський архів, — але жоден з них не був втілений у життя.

Загалом майже 200 років, починаючи від австрійської окупації, вежа використовувалася як склад. І тільки в наші дні старовинній споруді знайдено інше застосування. Після ґрунтовного ремонту тут у 1959 р. розмістився Будинок архітекторів. Вхід прикрасили дві фігури сплячих левів.

Вежа займає велику площу, але внутрішні приміщення малі. І дивного тут нічого нема — адже стіни її 3 м завтовшки.

Будинок № 5. Міський арсенал. Збудований під керівництвом майстра І.Лиса у 1555 р. на місці старого, який існував уже в 1430 р. Поряд розміщувався склад боєприпасів. Встановлено, що у 1582 р. перед арсеналом була споруджена ливарня гармат (будівничий С.Мочигемба).

Арсенал мав своїх коней — розвозити зброю. Стайня знаходилась під стіною біля вежі Корнякта. Її розібрали тільки у 1835 р., коли вже й мурів не залишилось. Але оскільки з 1780 р. тут стояли коні губернатора, так би мовити, особистий гараж, то її й не чіпали...

Арсенал, прибудований до Високого муру, — потужний вузол оборони. Товсті стіни з численними бійницями, вежі Токарів і Канатників з півночі та Шевців з півдня, бастея перед будівлею робили арсенал майже неприступним.

Рис. 206. Порохова вежа. Середина XVI ст.

За арсеналом починалася територія єврейського гетто.

У вежі Токарів і Канатників жив міський кат з помічником і родиною; тут же відбувались допити і катування. На початку XVII ст. кат мав конфлікт з єврейською громадою, внаслідок чого одержав інше житло, а вежа перейшла в оренду до євреїв.

У XVIII ст. арсенал використовувався як в'язниця. У 1768—1770 рр. тут були ув'язнені гайдамаки — учасники Коліївщини. Пам'ять про них втілена у меморіальній дошці на стіні арсеналу. Австрійські власті хотіли у 1777 р. перебудувати арсенал у в'язницю, але тривалий час не могли знайти на це грошей, а в 1800 р. під в'язницю було використано монастир взутих кармелітів.

В останні роки XVIII ст. під час засипання рову було також засипано нижній поверх арсеналу. Для складу, який тут влаштували у 1800 р., приміщень, що залишились на верхніх поверхах, було замало і тому збудували третій поверх. Про нижній поверх взагалі забули, і він був розритий тільки в 70-х роках XX ст. під час реставраційних робіт.

У листопаді 1918 р. тут містилися склади Української харчової управи.

Нині в арсеналі розміщується один з відділів Історичного музею — Музей зброї, відкритий у 1981 р., єдиний музей такого зразка в Україні та й на території колишнього СРСР. У нижньому поверсі — виставочний зал.

Як уже згадувалося, з півдня до арсеналу прилягала вежа Шевців. Наприкінці XVIII ст. її розібрали, а на цьому місці в стіну арсеналу 1799 р. вмурували плиту з гербами Львова, Яна Собеського та С.Яблоновського, взяту з Королівської бастеї. Під час реставрації арсеналу в 1980 р. плиту зняли і зробили імітацію конструкції старої вежі.

Будинок № 6. У XVII ст. на цьому місці стояв бастіон. 1890 р. архітектор М.Шмітт побудував тут літній театр, але невдовзі його знесли і на його місці в 1900 р. поставили той будинок, що стоїть зараз. Він освячений у 1901 р. З того часу тут міститься пожежна команда. Будинок споруджений з кольорової цегли, в неоромансьому стилі. Над входом — статуя св.Флоріана, покровителя пожежників (автор П.Війтович).

У цьому ж будинку з самого початку розміщувалася станція швидкої допомоги (на конях!), заснована 1893 р. Вхід з вул. Підвальної. Тут же з початку століття знаходилися міська телефонна станція і деякий час — управління водогону.

Будинок № 7. У XVI–XVII ст. на цьому місці стояла кам'яниця міщанина Івана Білдаги. У підвалі будинку після смерті І. Федоро-

Рис. 207 Будинок № 7. Т.зв. "Будинок Сокола", 1906 р.

ва кілька років зберігалося устаткування його друкарні. Сучасний будинок композиційно становить єдине ціле з будинком № 20 по вул. Руській. Споруджений в 1906 р. у стилі української сецесії. Першим його власником була українська спортивна організація "Сокіл-батько", тому будівля називалася "Будинком Сокола". Містилися тут й інші організації, зокрема Земельний іпотечний банк, найбільшим вкладником якого був митрополит Андрей Шептицький.

У 20-х роках тут був зал засідань "Руської бесіди". У 1927 р. відбулася прем'єра п'єси Ярослава Галана "Дон Кіхот із Еттенгайма", що отримала першу премію.

Будинок № 11. Зведений на рештках вежі Мулярів, поставленої наприкінці XVI ст. і знесеної через 200 років. Фундаменти

Рис. 208. Вхід на вулиці Зацерковну і Арсенальську (нині не існують). Фото поч. XX ст.

вежі були виявлені під час спорудження пам'ятника Івану Федорову. Тоді ж відкрили, як уже згадувалося, рештки Високого і Низького мурів. Їх надбудували — показали трасу і конструкцію. У вежі відшукали підземний хід, який пролягав до міського каналізаційного колектора. А між мурами в 1977 р. поставили пам'ятник Івану Федорову (скульптори В.Борисенко, В.Подольський, архітектор А.Консулов).

Рис. 209. Королівський арсенал. 1637–1646 рр.

Будинок № 13. Королівський арсенал. На цьому місці вже 1575 р. стояв так званий Малий арсенал. Але оскільки в XVII ст. він виявився занадто малим, то в 1639–1646 рр. на його місці був зведений новий (за проектом П.Гродзіцького). Він дістав назву Королівського, оскільки 2/3 вартості будівництва сплатив король.

Як і Міський арсенал, Королівський був прибудований до Високого муру і входив до системи укріплень. Цікава його внутрішня схема. У разі штурму — це пастка для тих, хто увірветься у двір, бо кожна точка двору прострілюється з вікон.

При арсеналі діяли ливарня і майстерні. Над внутрішнім порталом стояла скульптурна група "Михайло-архангел вражає сатану". Її виготовив львівський майстер Каспер Франке у 1638 р.

У 1704 р. вона була пошкоджена шведським ядром. У 1821 р. скульптуру перекинув вітер, при падінні вона постраждала, але

була реставрована 1824 р. У 1866 р. цю скульптурну групу поставили на Гетьманських валах — центральній алеї нинішнього пр. Свободи. Хулігани обламали позолочені крила Михайла-архангела. Тоді її забрали, тривалий час вона поневірялася на складах і врешті-решт потрапила до музею. Нині зберігається в Музеї зброї.

Арсенал виконував свої безпосередні функції до 1939 р. Наприкінці 1939 р. тут було організовано обласний архів — один з найбільших в Україні. Зараз в арсеналі містяться фонди Центрального державного історичного архіву у Львові та дирекція державного архіву Львівської області.

Будинок № 17. Складається з двох корпусів, що прилягають один до одного. Перший з них, який виходить бічним фасадом на вул. Лесі Українки, споруджений 1891 р. за проектом Ю.Гохбергера для школи ім. Сташиця. Другий, збудований у 20-х роках XX ст., займала школа ім. Пірамовича. У 1944–1945 рр. приміщення використовував поліграфічний технікум. Нині тут міститься один з корпусів Українського поліграфічного інституту (нині — Українська академія друкарства), заснованого 1930 р. в Харкові, а 1945 р. переведеного до Львова. У 1949 р. у зв'язку з 375-річчям книгодрукування в Україні інституту було присвоєне ім'я першодрукаря Івана Федорова.

Рис. 210. Королівський арсенал, Високий і Низький мури. Мал. І.Качора

Рис. 211. Будинок № 17. 1891 р. Українська академія друкарства

Рис. 212. Пл. Бернардинська. Фото кін. XIX ст.

Рис. 213. Козацьке військо під Львовом у 1648 р. Мал. XVII ст.

Площа СОБОРНА

Під назвою Бернардинської ця площа згадується у 1650 р. Назва пов'язана з її місцезнаходженням — біля монастиря бернардинців. У той час вона була дещо меншою і використовувалась як ринок.

На початку XIX ст. частина укріплень монастиря була знесена, зокрема величезна квадратна вежа, так звана IV Бернардинська, що знаходилася поряд із дзвіницею, займаючи сучасну проїзну частину площі. Тоді ж (у 1821–1825 рр.) засипано оборонний рів та прилеглі яри. Довший час на площі велася торгів-

ля. У 60-х роках XIX ст. площу упорядкували, відвели спеціальне місце для ринку, який відкрили у 1876 р. З часом Галицький ринок оточили будинки, він дещо змінив вигляд. Але конструкції навісів над торговими столами збереглися досі.

У жовтні–грудні 1945 р. називалася пл. Черняховського, у 1946—1993 рр. — пл. Возз'єднання. Сучасна назва з 1993 р.

Будинок № 1. У XVII ст. на цьому місці знаходилася Галицька куртина, яка з'єднувала Галицьку браму і укріплення монастиря бернардинців. А після її знесення тут до кінця XIX ст. був сад — "Під солов'ями". Сад був у дворі, мав усього чотири дерева, але це не бентежило відвідувачів ресторану, котрий містився у ньому.

На фронтоні будинку — напис "Rok założenia 1773". Тільки це рік заснування не будинку, а аптеки, яка знаходиться в ньому. Аптека називалася "Під угорською короною". Вхід прикрашений ажурним ковпаком у вигляді корони Угорщини.

На початку XX ст. аптека мала найгарнішу шибку в усій Галичині. На ній спеціальними кислотами були витравлені зображення корони св. Стефана, що відповідало назві аптеки, водяних лілей і гірлянд. Коштувала вона 300 крон — сума на той час чимала. І звичайно, знайшлися дикуни, які її невдовзі розбили.

Рис. 214. Пл. Бернардинська з руїнами Галицької куртини. Мал. 1795 р.

Рис. 215. Будинок № 1. Стиль модерн. Кін. XIX ст.

Будинок № 2. Довший час тут містився ресторан, який від прізвища свого власника Ф.Бізанца називався "Бізанц". Небіж Ф.Бізанца зараз живе у Відні, фінансує різноманітні спільні австро-українські культурні заходи. Очевидно, з назвою цього ресторану пов'язане прізвисько офіціантів у львівських кав'ярнях — "бізанци".

Будинок № 3а. Колишній бернардинський монастир. Заклав його львівський староста А. Одровонж у 1460 р. Монастир спочатку був дерев'яним, неодноразово горів. У 1600 р. почалося будівництво кам'яного костьолу. Авторами проекту були Б.Авелідес, Павло Римлянин та Амброзій Прихильний. Фінансували будівництво Ю. Мнішек, С.Жолкевський та Я.Замойський.

Костьол будували в 1600–1630 рр., причому *не розбираючи* старого костьолу, а над ним; розібрали його у 1616 р. Перша служба відбулася в день св. Андрія, тому костьол дістав ім'я цього святого. Водночас з костьолом споруджували в камені нове приміщення монастиря — з північного боку (старий монастир знаходився з південної сторони).

Рис. 216. Монастир бернардинців. Криниця. Бл. 1720 р.

Фасад костьолу прикрашений гербами Польщі та Литви, а також гербами Одровонж і Мнішек. Храм розписаний фресками, сталли (дерев'яні сидіння для почесних гостей) позолочені. Підлога була спочатку з тесаного каменю, а 1738 р. перероблена на мармурову.

Костьол має 17 вівтарів.

Вежа костьолу заввишки 38 м. У XVIII ст. на ній встановлений годинник. Його відреставрували і пустили в хід наприкінці 70-х рр. XX ст.

Монастир мав потужні укріплення, це зовнішній форпост Львова. На сьогоднішній день збереглася східна оборонна стіна з Глинянською вежею. У вежі 1618 р. були пробиті ворота, але вже в 1620 р. їх заклали з огляду на інтереси безпеки міста. В середині 70-х років XX ст. цю закладку розібрали і через вежу зробили зручний прохід на пл. Соборну.

Польська шляхта дуже шанувала костьол св. Андрія. Звідси починався похід Лжедмитрія I на Москву. Тут вивішували тро-

Рис. 217 Монастир бернардинців. Двір

Рис. 218. Будинок № 6. 1839 р. Фото поч. XX ст.

фейні прапори і зброю. У монастирі нерідко відбувалося заснування конфедерацій — союзів шляхти, які утворювалися з різних причин, найчастіше з метою боротьби проти короля. Але конфедерація 1648 р. під проводом Яреми Вишневецького була спрямована на боротьбу проти визвольного руху українського народу.

У дворі монастиря знаходиться криниця, над якою стоїть ротонда, споруджена близько 1720 р. Склепіння ротонди має розпис, присвячений чудесам Яна з Дуклі, святого місцевого походження. Він був ченцем бернардинського монастиря у Львові, помер 1484 р. Згідно з легендою, через рік з могили вдарило джерело. Це було визнано чудом, і тому в 1521 р. рештки Яна були перенесені до головного вівтаря костьолу і зберігалися там у срібній раці. А джерело використали для спорудження криниці.

Похмура легенда розповідає, що 1648 р. в криницю були вкинуті трупи підступно вбитих у монастирі львів'ян-українців, які хотіли відчинити міські ворота Богданові Хмельницькому.

Дзвіниця поставлена 1734 р. У 1924 р. на її зовнішній стіні встановлена меморіальна дошка на честь Р. Траугутта, одного з керівників польського повстання 1863 р. (не збереглася).

Тривалий час на дзвіниці висів дзвін, відлитий у Львові 1588 р. У 1917 р. його перенесли до музею ім. Яна III (нині Львівський історичний музей), чим врятували від знищення. Австрії не вистачало міді для військових потреб. Тому з церков і костьолів знімали мідні дахи, не уник цього і Міський театр. Тоді ж перелили близько 100 церковних дзвонів.

У 1672 р. під час облоги Львова турками останні стали копати мінну галерею під стіну монастиря. Буря, яка несподівано знялася, завалила підкоп разом з людьми. Наприкінці XIX ст. під час земляних робіт цей хід виявили. На цій підставі виникла легенда, буцімто хід сполучав чоловічий монастир із жіночим монастирем кларисок, що стоїть навпроти, на пл. Митній.

У 1648 р. перед костьолом поставили дерев'яну колону на знак подяки Яну з Дуклі за врятування Львова від взяття його Б.Хмельницьким. Простояла вона, мабуть, недовго. У 1734 р. магнати Жевуські, в яких Ян з Дуклі був фамільним патроном, спорудили на його честь кам'яну колону. Вона закінчувалася майданчиком, де стояла статуя блаженного — навколішках перед Богородицею.

У каналізаційних тунелях під костьолом у 1943–1944 рр. переховувалася велика група євреїв. На поверхню землі вони вийшли в день визволення міста — 27 липня 1944 р.

У 1784 р. в приміщенні монастиря було закладено Архів давніх актів — нині Центральний державний історичний архів у Львові, один з найбагатших архівів Європи.

Рис. 220. Ріг вулиць І.Франка і Пекарської. Будинок обласного суду (колишній готель "Краківський"). Фото кін. XX ст.

Рис. 219. Ріг вулиць Панської і Пекарської. Готель "Краківський". Фото поч. XX ст.

Рис. 221. Пл. Галицька (східний бік). Фото кін. XIX ст.

Рис. 222. Пл. Галицька (північний бік). Фото кін. XIX ст.

Рис. 223. Пл. Галицька. Ще їздять одночасно кінний і електричний трамваї. Фото поч. XX ст.

Будинок № 6. Споруджений 1839 р. за проектом В.Шмідта для князя фон Ліхтенштейна. У 70-х роках XIX ст. він став власністю армії і таким залишається понад 100 років. За Австрії тут містилася Генеральна команда військового керівництва Галичини, за Польщі — командування округу 6-го корпусу. Вже близько 60 років тут традиційно розміщується міська військова комендатура.

Будинок № 7. Зведений у 1913 р. для готелю "Краківського" — на місці старого, в якому містився той же готель, а крім нього, редакції кількох газет і друкарня. Нині в будинку розміщується обласний суд.

Площа ГАЛИЦЬКА

Ще в середні віки місце, яке нині займає площа, входило до складу Галицького передмістя. Тут знаходилося поселення "Під сторожею". Два лани з цією назвою — навпроти Галицької бра-

Рис. 224. Фонтан "Світезянка". Скульптор Т.Блотніцький. 1880 р. Фото першої пол. XX ст.

ми — згадуються у королівському привілеї 1386 р. Назва була пов'язана з тим, що його мешканці сплачували особливий податок, "велику сторожу", який надходив до королівської каси. Спочатку вони несли зовнішню охорону міста, а з часом, коли були побудовані укріплення, цей обов'язок замінили податком. Поселення мало статус вулиці.

Тут починалася вул. Гончарська (нині князя Романа), було кілька млинів. Навпроти брами, на місці скверу з фонтаном і двору бібліотеки, стояв костьол Воздвиження св. Хреста, збудований у 1534 р. Площу навскіс перетинала Галицька куртина, яка пролягала від Галицької брами до монастиря бернардинців. У приміщеннях, прибудованих до неї, жив міський кат з родиною і помічниками та була кімната тортур.

Площа виникла наприкінці XVIII ст., після знесення міських укріплень, а назву дістала від Галицької брами.

Наприкінці XIX ст. вона стала однією з центральних у Львові. На місці колишнього костьолу, знесеного наприкінці XVIII ст., влаштували стоянку фіакрів. Через площу проходила колія кінного трамваю, а у 1894 р. — перша колія електричного. На місці знесених будинків було розбито сквер. У 1880 р. його прикрасили фонтаном зі статуєю Світезянки — діви озера Світезь, героїні поеми А. Міцкевича (автор Т.Блотніцький).

Рис. 225. Етель Ліліан Войнич

Будинок № 7. У другій половині XIX ст. на цьому місці стояло кілька будинків і серед них так звана Бойківська кам'яниця. Назва пішла від того, що приїжджі бойки влаштували тут щось на зразок бази і звідси розносили по будинках фрукти і ягоди. Жив тут М.Павлик, у якого зупинявся І.Франко. У 1895 р. цей будинок відвідала відома англійська письменниця Е.Л.Войнич, яка приїхала до Львова у справі організації транспортування нелегальної літератури до Росії. Сучасний будинок споруджений у 1902 р. за участю архітектора К.Боубліка. На першому поверсі знаходилася відома кав'ярня "Центральна". При ній були бібліотека, більярдна, спеціальні салони для дам. Працювала кав'ярня до третьої години ранку.

Будинок № 10. Збудований у стилі бароко у другій половині XVIII ст. за проектом архітектора П. де Тірже, належав послідовно Уленецьким, Бесядецьким і місту. Після окупації Галичини Австрією тут деякий час знаходився поштамт. Наприкінці XVIII ст. при ньому була організована диліжансна пошта.

Рис. 226. Будинок № 7.
Архітектор К.Боублік. 1902 р.

На початку XX ст. у цьому будинку містилася торговельно-промислова палата, діяла постійна промислова виставка, де експонувалися лише галицькі вироби. У 1937 р. тут вирішено було створити музей Червенської землі. Створенню музею перешкодив початок Другої світової війни. А після визволення міста від окупантів у залах будинку відкрилася обласна бібліотека.

Будинок № 15. Ще на початку XIX ст. на цьому місці стояв міський млин. Під час копання котловану під сучасний будинок знайшли млинове колесо і лотоки — відкриті жолоби для стікання води. Через Полтву навпроти було перекинуто місток, на якому стояла статуя св. Яна Непомука. З цим і була пов'язана одна з назв сучасного проспекту Т.Шевченка — вул. св. Яна. Потім тут стояв готель "Тигр", або "Під тигром".

Нинішній будинок споруджений у 1872 р. за проектом Ф. Покутинського для Іпотечного банку. У 30-х роках XX ст. тут було представництво всесвітньовідомої туристичної фірми "Компанія спальних вагонів Кука". Частину першого поверху з 1937 р. займав кінотеатр "Європа" (нині — Галицький центр кіномистецтва). Демонструвалися лише нові фільми польського та іноземного виробництва, і тому ціни на квитки були вищими, ніж в інших кінотеатрах.

PIDVALNA STREET

Here the eastern side of the city defences passed. This section of the city was the most dangerous and, therefore, the most heavily fortified. In the 18th century following the incorporation of Galicia into Austria, the defences were gradually pulled down.

House No 2. On this site the Bosyatsky wicket-gate stood, which joined the city with the Carmelite the Barefooted monastery. Its remains are incorporated in the building of the school constructed on the site of two building purchased from the city in 1869. Among the school's graduates was the famous Polish writer Stanisław Lem. Mathematics was taught by the world famous Ukrainian mathematician M. Zarytskyj, who, together with the great Polish mathematician Stefan Banach, laid the foundations of modern cybernetics.

House No 4. The Powder Tower, the largest Lviv defence tower, was constructed in 1555. Its walls are three metres thick. The Tower was used for the storage of gun powder; hence its name, the first reference to which was made in 1651. Since its restoration in 1959 it houses the Architects Club.

House No 5. The Town Arsenal was completed in 1555 on the site of the earlier one, dating from 1430. The Arsenal was adjacent to the Higher Defence Wall; thick walls with numerous embrasures, two defence towers, one in the northern side and one in the southern, and the additional defence structure in front of the building made the Arsenal practically impregnable. In the 18th century it served as a prison. In 1768–70 haidamacks were imprisoned there (about haidamacks see Rynok Square, p. 88–89). Now the building houses the Armoury Museum, set up in 1981.

Рис. 227 Пл. Бернардинська. Поч. XIX ст.

House No 13. The Royal Arsenal was constructed in 1639–46 to a design by P. Grodzitsky. The same as the Town Arsenal, it was built into the Higher Defense Wall and was incorporated into the city fortifications. Its inner courtyard was a trap for any assaulters, who managed to get in: it was designed in such a way that virtually its whole space was exposed to gunfire. Now the building houses Lviv History Archive.

SOBORNA SQUARE

House No 1. In the 17th century on the site stood the Halytsky Wall so called "Curtain", which joined the Halytsky Gate and the fortifications of the Bernadine monastery. The inscription on the pediment of the building "Date of Foundation 1773" pertains to the pharmacy, located here.

House No 3a. The building of the former Bernadine monastery, established in 1460. The Cathedral was constructed in 1600–30 to a design by B. Avelides, A. Prychylnyj and Paul of Rome. The belfry was completed in 1743. The monastery served as an outpost for the city and was strongly fortified. The eastern defense wall with a tower has been preserved. The rotunda over the spring in the inner courtyard dates from about 1720; its vaults bear the scenes representing the miracles of St. Jan from Dukla, the Saint buried in the Cathedral.

Halytska Square dates from the late 18th century when the city fortifications were pulled down. In the end of the 19th century it became one of the main squares in Lviv.

Ulica PODWALNA

W średniowieczu trasą dzisiejszej ul. Podwalnej przebiegał wschodni bok obwarowań miasta. Obszar od wschodu uważany był za najbardziej niebezpieczny, dlatego był najlepiej obwarowany. Dwa rzędy murów, kilka wież na nich, dwa arsenały, wypełniony wodą rów, wysoko usypany wał z wieżą i bastejami — tak oto było umocnione miasto od strony wschodniej. Obwarowania te budowano ponad 300 lat. Z początku wzniesiono dwa rzędy murów z czterema wieżami. W XVI w. zbudowano Arsenał Miejski, który był mocnym węzłem obronnym i gdzie przechowywano artylerię. Na południowo-wschodnim rogu obwarowań, na wale stała Basteja Królewska. Pośród wału — prochownia. W XVII w., idąc w ślad za Europą, we Lwowie do fortyfikacji dodano potężne budowle ziemne — bastiony, oraz mniejsze — beluardy. Zakończył system fortyfikacyjny strony wschodniej Arsenał Królewski, zbudowany w latach 1639–1669.

Pod koniec XVIII w. Austriacy zaczęli obwarowania rozbierać, a niektóre — używać do innych potrzeb. Arsenał Miejski i prochownię wykorzystywano jako magazyny. W ostatnich latach XVIII w. częściowo zniesiono wał obronny, ziemię wykorzystując do zasypywania rowów. W miejscu rowu powstała droga, następnie jezdnia ulicy. Wzdłuż niej stawiano domy, na skutek czego pojawiła się ulica Na Wale. W 1821 r. powierzchnię wału wyrównano i zazieleniono. Nowy skwer otrzymał niebawem nazwę Wały Gubernatorskie. Nazwa Wałowa wyższa pojawia się w r. 1841, w 1871 r. ulica już nazywała się Podwale.

W 1894 r. ulicą Podwalną puszczono tramwaj. Pierwotny projekt linii tramwajowej był prosty i pomysłowy, ale urzeczywistniony nie został z przyczyny bardzo banalnej — tramwaj miał biec obok gmachu namiestnictwa Galicji. Żeby nie skrzypiał pod oknami urzędników, pobiegł tak, że robił i nadal robi trzy zakręty na krótkim odcinku trasy, strasznie przy tym skrzypiąc.

W 1975 r. podczas prac remontowych na ul. Podwalnej odkryto pozostałości Wysokiego i Niskiego murów, Wieży Murarzy i Furty Bosackiej. Ta ostatnia została nazwana tak, ponieważ prowadziła do kościoła karmelitów bosych. Właśnie przez Furtę Bosacką w 1704 r. do Lwowa wtargnęli Szwedzi.

Kamienica nr 2. Było tu od 1850 r. gimnazjum dominikańskie z niemieckim językiem wykładowym. W nim w latach 1829–1835 uczył się K.Szajnocha. Od końca XIX w. miało numer 2, w dwudziestoleciu międzywojennym nazywało się Drugie gimnazjum humanistyczne im. K.Szajnochy. W 1939 r. ukończył je znakomity pisarz fantasta S.Lem. Uczyli go m.in. tacy wybitni uczeni jak Polak R.Ingarden i Ukrainiec M.Zarycki. Obecnie to najstarszy we Lwowie budynek szkolny, Szkoła Średnia nr 8.

Dom nr 4. Prochownia, największa we Lwowie wieża. Zbudowana z kamieni starego arsenału miejskiego w 1555 r.

Z prochowni w 1559 r. L.Górka ostrzeliwał klasztor oo. dominikanów, domagając się wydania Halszki Ostrogskiej.

Dom nr 5. Arsenał Miejski wzniesiony w 1555 r. na miejscu starego z 1430 r. Przytulony do Wysokiego Muru, miał dwie wieże — Tokarzy i Powroźników oraz Szewców.

W Wieży Tokarzy i Powroźników mieszkał kat z rodziną i jego pomocnik. W XVIII w. w arsenale było więzienie. Pod koniec XVIII w. zasypano najniższe piętro, a w 1800 r. natomiast dobudowano górne, ponieważ o dolnym, zasypanym, zapomniano.

Dom nr 13. W tym miejscu już w 1575 r. stał tzw. Mały Arsenał. W latach 1639–1646 zbudowano obecny gmach wg projektu P.Grodzickiego. Otrzymał on nazwę *Królewski,* ponieważ 2/3 jego wartości spłacił król. Swoje funkcje pełnił do 1939 r.

Plac SOBORNY

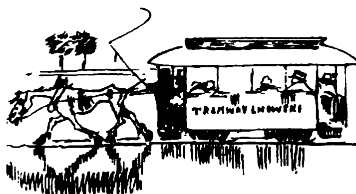
Jako Plac Bernardyński notowany jest w r. 1650.

Kamienica nr 1. W XVII w. stała tu Kurtyna Halicka, która łączyła Bramę Halicką i umocnienia klasztoru oo. bernardynów.

Dom nr 3-a. Były klasztor oo. bernardynów, założony przez starostę lwowskiego A.Odrowąża w 1460 r. Obecny kościół budowano w ciągu 30 lat, począwszy od 1600 r. Budownictwo finansowali J.Mniszek, S.Żółkiewski i J.Zamoyski. Fasadę zdobią herby Polski i Litwy, a także Odrowąż i Mniszek.

Plac HALICKI

Jeszcze w średniowieczu obszar obecnego placu wchodził w skład Przedmieścia Halickiego. Stało tu kilka młynów, a plac przecinała po przekątnej Kurtyna Halicka.

ВІСІМ ПРОМЕНІВ

Рис. 228. Гробниця на Кульпаркові. Гравюра К.Ауера. 1837 р. ЛІМ

ВІСІМ ПРОМЕНІВ

Дороги, дороги... Сухопутні, річкові, морські... З давніх-давен вони з'єднували міста і держави, континенти, а найголовніше — людей. По них везли товари і гнали рабів, по них ішли завойовники і по них поверталися переможці після розгрому ворога. Львів набув ще в часи середньовіччя величезного економічного і військового значення саме тому, що стояв на схрещенні найважливіших шляхів того часу — Прибалтика – Середземномор'я і Великий східний шлях, який тягнувся, петляючи, від Атлантичного до Тихого океану.

На сьогодні від Львова відходить вісім шляхів. Колись їх було більше, але частина з них занепала. І ті вісім теж не були рівноцінними за значенням. Одні з них виникли раніше, інші пізніше, але впродовж століть ретельно виконували свої функції. Всі вони спочатку пролягали лісами і полями, були немощеними. З часом почали обростати будинками і перетворилися на вулиці. Але, як і раніше, вони ведуть на чотири сторони світу, з'єднують міста, держави і людей.

Львів, як і інші давньоруські міста, розбудовувався за кільцево-радіальним принципом. Від середмістя відходили радіуси — дороги. Простір між ними поступово заповнювався житловими кварталами, які долучалися до середмістя. Ця система забудови збереглася досі.

Вулиця ЗАМАРСТИНІВСЬКА

Львів — місто сплячих левів. Львів стоїть на семи пагорбах, як і Рим. Львів — маленький Париж (а, може, Париж — це великий Львів?).

До всіх цих епітетів можна додати ще один: Львів — місто-феодал. На території нашої країни — це явище рідкісне. Львову в середні віки належало 11 сіл (пізніше їхня кількість досягла

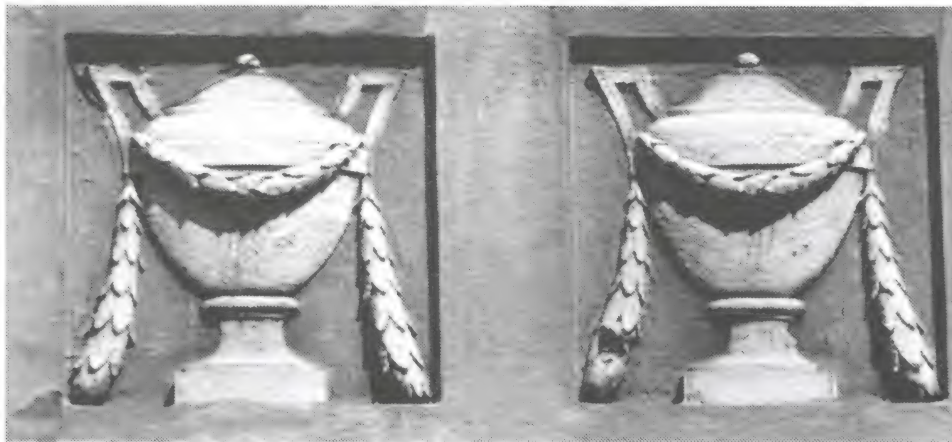

Рис. 229. Декоративні вази на фасаді (Замарстинівська, 52)

18). Вони так і називалися — міські села. Селяни працювали на місто, точніше, на керівників міської Ради і суду, яким належала вся влада у Львові. Ці села давно стали складовими частинами міста, його вулицями — Клепарів, Кульпарків, Персенківка, Сихів, Замарстинів...

Назва міської дільниці "Замарстинів" зараз майже забута. Це район між залізничним насипом, Полтвою, проспектом Чорновола та вулицею Б.Хмельницького. Заселений він був дуже давно — уже в часи Данила Галицького. У першій літописній згадці про Львів ідеться про Белзькі поля. Так називалися землі, які тяглися вздовж правобережжя Полтви — між сучасними вулицями Замарстинівською і Клепарівською. Ця назва побутувала ще в XVII ст. ("Белзькі лани"). Заселеність району була невеликою, а в кінці XIV ст. він став практично безлюдним.

У 1387 р. львівський міщанин Ян Зомерштейн заклав на площі у 12 ланів (приблизно 300 га) маєток. Згідно з тогочасною традицією, він був названий Зомерштейнгоф ("двір Зомерштейна"). Місцева вимова перетворила його у Замарстинів. До нього вела вулиця, яка спочатку була тільки дорогою до фільварку і неофіційно називалася Замарстинівською. Офіційною назва стала у 1871 р. У XVII–XIX ст. це була вул. Мурованого мосту. Назва походить від кам'яного мосту через штучний рукав Полтви на розі вулиць Замарстинівської та Лемківської.

З давніх-давен це був район бідноти. Вирізнявся він невпорядкованістю, а мешканці — досить суворим характером. Численні документи розповідають про виступи мешканців проти міської Ради.

Замарстинів вважався власністю Львова. Його мешканці повинні були відробляти день шарварку на ремонті укріплень міста і день — на користь людини, яка на той час володіла маєтком.

У 1604 р. міська Рада, котра вважала себе чимсь рівним Львову загалом, зажадала від замарстинівців виконання кріпацьких повинностей. І тоді Замарстинів повстав. Дійшло до застосування зброї, почався судовий процес. На той час Замарстинів було продано шляхтичеві Братковському. І замарстинівці стали кріпаками.

Не дуже змінилося становище селян і надалі. Один з дослідників історії Львова називав замарстинівців міськими пролетарями, які живуть у селі. Так Замарстинів, органічно зв'язаний зі Львовом, залишався селом до 1930 р. Замарстинівською до цього часу називалася частина вулиці до залізничного полотна. Та ж сама вулиця за залізницею називалася Львівською.

Про те, як жили замарстинівці до 1940 р., найкраще свідчить той факт, що на цій дільниці мешкало аж 35 % населення міста. Основну його масу становили робітники.

За часів гітлерівської окупації квартали Замарстинова, відокремлені від міста колючим дротом, були перетворені на єврейське гетто — 136 тис. осіб знищили тут фашисти.

Рис. 230. Будинок № 52 по вул. Замарстинівській. Стиль сецесія. Поч. XX ст.

Рис. 231. Вул. Замарстинівська, 36. Деталь оформлення фасаду

Будинки № 7–9. Ще за часів Данила Галицького на цьому місці була вірменська церква св. Хреста. У 1671 р. вірмени передали монахам-театинцям приміщення при ній, залишивши собі церкву і кладовище. У 1746 р. театинці продали будинок місіонерам. Під час неодноразово вже згадуваної секуляризаційної реформи 80-х років XVIII ст. місіонерів вигнали, а в монастирі послідовно влаштовували шпиталь, політичну тюрму, казарми і військову тюрму. Тут же знаходився гарнізонний суд. Безпосередньо на місці церкви (вона існує досі) стоять так звані Великі казарми, збудовані 1824 р. Трохи нижче старого монастиря впритул до залізниці розмістилася невелика площа, більшу частину якої займає будинок школи. Галасують діти, дзвенять трамваї, мчать машини. І ніщо не нагадує про драматичні події, що розгорнулися на цьому місці понад 300 років тому, в 1695 р.

...Татари налетіли, як завжди, несподівано, і не зі сходу, а з півночі, форсувавши замерзлі болота Замарстинова. Гетьман Станіслав Яблоновський, врахувавши нерівність у силах, вибрав єдиний правильний варіант — він почав відступати, втягуючи татарську кінноту у вузькі вулички Краківського передмістя. Тут у бій вступили передміщани — і не тільки чоловіки, а й жінки, діти. На голови татар летіло каміння, лився окріп. А Яблоновський продовжував відступати. Коли бій докотився до початку сучасної вул. Б.Хмельницького, з Краківської брами вибігло озброєне львівське ополчення. Татари кинулися тікати. Але на цей час наспіла піднята по тривозі важка кіннота. І на площі розпочався останній бій... Мало хто з татар вихопився тоді зі Львова. Поразка була настільки відчутною, що татари більше не наважувалися нападати на Львів, хоч їхні походи на Галичину тривали ще до середини XVIII ст.

Рис. 232. Вул. Замарстинівська, 36. Рельєф під балконом

За залізницею наліво відходить вул. Клубна. Найцікавіший на ній будинок № 1. З ним пов'язана сама назва вулиці, надана в 1946 р. Тут знаходився клуб (нині Міський палац культури ім. Г.Хоткевича). Його за традицією називають клубом трамвайників. Цікава історія його побудови. У Львові 1924 р. під час загального страйку робітники вирішили збудувати свій клуб, бо не завжди було зручно збиратися просто неба. Кошти повинні були надходити за рахунок збільшення їм зарплатні — звичайно, якби страйк увінчався успіхом. У 1927 р. було прийняте рішення відраховувати на будівництво 1% платні кожного робітника. Через кілька років зібрали 50 тис. злотих. Насамперед була придбана

Рис. 233. Костьол монастиря капуцинів (нині церква св. Йосафата). 30-ті рр. XX ст.

ділянка землі на місці, де сходилися Замарстинів, Клепарів і вул. Млинарська (нині Лемківська). Було влаштовано конкурс на кращий проект будинку. Таким виявився проект архітекторів Л.Карасінського і А.Врубеля. Урочисте закладення клубу відбулося на початку вересня 1933 р. Будівництво велося самими робітниками увечері, вночі, у вихідні дні. Водночас збирали додаткові кошти. Будівництво завершилося в листопаді 1934 р. Будинок мав зал засідань, бібліотеку, приміщення для оркестру, хору і гуртків. Фасади були обкладені червоною цеглою, що мало символічне значення. Звідси пішла його назва — Червона фортеця.

У травні 1936 р. тут відбувся Антифашистський конгрес працівників культури.

Зазирнемо ще на одну вулицю Замарстинова — Торф'яну. Назва ця викликає невдоволення деяких громадян міста — мовляв, некрасива. А пов'язана вона зі старою топографією Львова і відбиває момент історії міста, який відійшов у минуле.

Рис. 234. Міст без ріки мало де можна побачити. Колись він був перекинутий через Полтву. Річку взяли в тунель, а міст залишився

Виникла вулиця у 20-х роках XX ст. і називалася "На торфи", бо поряд знаходилося торф'яне болото. Першими будовами вулиці були бараки робітників-торф'яників.

Давно вже нема торф'яного болота, на місці бараків виросли нові будинки. А назву треба зберегти як пам'ять про ті далекі роки.

Вулиця БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Ця вулиця найстаріша у Львові — їй стільки ж років, скільки й самому місту. Існувала вона вже в XIII ст. і називалася Волинським шляхом. Значення його було величезне не тільки для Львова, а й для усього Галицько-Волинського князівства. Не слід забувати, що князь Данило провадив уперту боротьбу з галицьким боярством, з Угорщиною і Польщею. Тому шлях був своєрідною артерією, якою він діставав підтримку з Волині. Водночас це була торгова магістраль, яка зв'язувала князівство з Литвою і Білоруссю.

Наприкінці XVIII ст. вулиця стала називатися Жовківською, оскільки за містом вона переходила у шлях, який пролягав до Жовкви. У 1936 р. її перейменували у вулицю С.Жолкевського, на честь польського полководця XVII ст. Сучасна назва на честь великого українського державного діяча, дипломата і полководця — з грудня 1944 р.

За кілька десятків метрів від початку вулиці знаходиться невелика площа. Вона існувала ще в давньоруському Львові, була його торговим і політичним центром. Тут вирував базар, вирішувалися питання життя міста. Назва площі невідома — можливо, вона її взагалі не мала. Сучасна назва площі — Старий Ринок. Час її виникнення невідомий, але можна припустити, що це сталось у другій половині XIV ст. після заснування у середмісті пл. Ринок.

Рис. 235. Княгиня Констанція

У верхній частині площі знаходиться костьол Яна Хрестителя — найстаріша з культових споруд Львова. У 1984 р. під час розкопок тут було знайдено поховання XII ст., що, як уже згадувалось, свідчить про існування тут поселення задовго до першої літописної згадки про місто.

Костьол споруджений у другій половині XIII ст. для дружини князя Лева — угорської королівни Констанції, яка була католичкою. Констанція передала його монахам-домініканцям. Але від того храму зараз залишився тільки фундамент. Костьол неодноразово горів і перебудовувався. У сучасному вигляді (неороманський стиль) споруджений 1886 р. за проектом Ю.Захаревича.

Біля площі проходив оборонний рів, через який було перекинуто міст. І хоча і рів і міст зникли наприкінці XIV–початку

Рис. 236. Площа Старий Ринок. Синагога прогресистів. 1845 р. Зруйнована в 1942 р. Фото кін. XIX ст.

XV ст., але місцеві жителі ще в кінці XIX ст. називали відрізок вулиці між її початком і площею "На мості".

Кожне давньоруське місто мало дві основні частини — дитинець і "зовнішній город". Дитинець, або "внутрішній город" (пізніше вживалася назва "кремль") був найбільш укріпленою частиною міста. Тут знаходилися палац князя, міське управління.

"Зовнішній город" і був, власне, містом, де мешкала основна частина населення. Він теж був обнесений укріпленнями.

Місце розташування львівського дитинця точно не встановлено. На думку деяких дослідників, він знаходився на Замковій горі, там, де зараз телевізійна вежа. Інші вважають, що замок був на нижній, Лисій горі, відокремленій від Замкової яром, засипаним у 30-х роках XIX ст. Підтвердженням цієї думки є те, що від гори до вул. Б.Хмельницького пролягала вулиця "Під брамкою" (нині не існує), назва якої походила від брамки в стіні дитинця.

Вулиця Б.Хмельницького віддавна була промисловим районом міста. Ще за часів Данила Галицького на ній мешкало чимало ремісників, зокрема вірмен. У середньовічному Львові вона входила до складу Краківського передмістя, населеного переважно біднотою. Соціальний склад населення майже не змінився. Більшість підприємств знаходилася саме в північній частині міста.

Рис. 237. Будинки № 3, 5, 11. Стиль модерн. Поч. XX ст.

Не останню роль при цьому відігравала наявність дешевої робочої сили. Ці квартали, як і по вул. Замарстинівській, були населені виключно робітничим людом.

У цьому районі мешкала значна кількість євреїв, які мали на пл. Старий Ринок синагогу. В 1942 р. гітлерівці підірвали її разом із зігнаними до неї єврейськими дітьми, жінками і людьми похилого віку.

В наші дні вулиця — складова частина Північного промислового району міста. Вигляд її значно змінився. Заасфальтована проїзна частина, виросли нові будинки. Як і раніше, вулиця залишається важливою транспортною артерією — через неї здійснюється зв'язок і з Волинню, і з Києвом, і з закордоном.

Будинок № 6. Зведений наприкінці XIX ст. З 1890 р. тут містилася фабрика Г.Блюменфельда, яка одночасно випускала супові консерви, віконну замазку і крейдяні вироби. Пізніше хімічне відділення було переведене на нинішню вул. Лемківську і стало основою лакофарбового заводу, а консервна фабрика працювала до кінця 30-х років, постачаючи консервами польську армію.

Будинок № 11. Споруджений на початку XX ст. На першому поверсі з початку 30-х років містився кінотеатр. У 1937 р. тут знаходився єврейський драматичний клуб ім. Перетца.

Нині більшість приміщень будинку зайнята квартирами. Кінотеатр має ім'я Б.Хмельницького.

Там, де від вул. Б.Хмельницького відгалужується вул. Замарстинівська, стоїть невелика церква св. Миколая. Вперше в документах вона згадується 1292 р. і була, ймовірно, придворною

Рис. 238. Надгробна плита І.Федорова

церквою та усипальницею князів. Первісного вигляду не зберегла, бо кілька разів реконструювалася після пожеж. Від XIII ст. до нас дійшли лише нижні частини стін.

Будинок № 34. Монастир і церква св. Онуфрія. Дерев'яна церква існувала вже в часи Данила Галицького, монастир виник пізніше, в XV ст. Але було б помилкою вважати, що це перші споруди на цьому місці. Археологічні розкопки підтвердили наявність на цьому місці житла ще в XII ст., тобто майже за 100 років до першої писемної згадки про Львів.

У 1550 р. князь Костянтин Острозький збудував тут кам'яну церкву і монастирські будинки. В 1672 р. монастир зазнав значних руйнувань під час облоги міста турками, але був відновлений у 1680 р. У 1693–1698 рр. обведений оборонними мурами (збереглися частково), у 1780 р. споруджені кам'яні сходи з вулиці, в 1818–1822 рр. — вежа-дзвіниця.

Монастир — місце поховання Івана Федорова. Могила першодрукаря спочатку знаходилася на подвір'ї, а у XVIII ст. надгробок був перенесений до церкви.

У 1883 р. українська громадськість Львова вирішила відзначити 300-ту річницю від дня смерті Івана Федорова. При підготовці до урочистостей виявилося, що надгробна плита зникла. Обставини зникнення не з'ясовані й досі.

Рис. 239. П'ятницька церква. Плита з гербом молдавських господарів. 1644 р.

Будинок № 42. У середні віки на цьому місці знаходилася вірменська церква св. Анни, знесена 1784 р.

Уздовж залізничного насипу тягнеться вулиця з дещо дивною для Львова назвою — Татарська. Хоч офіційно ця назва надана 1871 р., її початки сягають далеко в глибину віків. За твердженням деяких дослідників, тут у XIV ст. знаходилося татарське кладовище, причому не мусульманське, а буддистське.

За насипом знаходиться П'ятницька церква, одна з найстаріших у Львові. Вона існувала ще в XIII ст. і була тоді дерев'яною. Кам'яна церква, котра стоїть зараз, збудована в 1644 р. на кошти молдавського господаря Василя Лупула, на ознаку чого у зовнішню стіну вмурована дошка з гербом Молдавії та пам'ятним написом. Церква будувалася не тільки як культова споруда, а й як своєрідна фортеця, про що свідчать бійниці, котрі збереглись у верхній частині вежі. В церкві знаходиться іконостас величезної мистецької цінності, один з найдавніших в Україні, створений художником Ф.Сеньковичем у середині XVII ст. До нього входить понад 70 ікон, це є унікальна пам'ятка українського мистецтва.

Рис. 240. П'ятницька церква, заснована в XIII ст., сучасного вигляду набула у 1644 р.

Будинок № 88. Ще в 20-х роках тут стояв паровий млин фірми "Д.Аксельбрад і син". Підприємство було на обліку в поліції — щороку на ньому вибухали страйки. В жовтні 1939 р. у будинку власників млина, який знаходився неподалік, був створений один з перших у Львові дитячих садків.

Нині — це млинкомбінат № 1.

Рис. 241. Будинок фабрики лікерів і горілок Бачевського. Друга пол. XIX ст. Нині завод "Алмазінструмент"

Будинок № 106. Головне підприємство уславленого виробничого об'єднання "Райдуга" (сортовий скляний посуд). Засноване на початку XX ст. Тоді це була скляна гута "Леополіс", переобладнана з колишньої броварні, з невеликою кількістю робітників. У повоєнні роки тут був склозавод № 1. Наприкінці 50-х років XX ст. він почав виробляти сортовий посуд.

Будинок № 116. У 1782 р. Л.Бачелес переніс із села Вибранівка до Львова підприємство з виробництва горілки. Виробництво процвітало. Його нащадки (Бачевські) у 1856 р. придбали палац Целецьких, знесли його і побудували новий будинок. Тут розмістилася горілчана фабрика. Продукція її користувалася великим попитом, неодноразово діставала нагороди на міжнародних виставках, експортувалася.

Фабрика згоріла у вересні 1939 р. внаслідок бомбардування німецькою авіацією. У повоєнні роки тут був машинобудівний завод, який перепрофілювали у завод алмазних інструментів.

Вулиця ЛИЧАКІВСЬКА

Перенесемося уявою у XIV ст. Ми йдемо до Львова з боку Винників. Перед нами лісова дорога, обабіч — яри і пагорби, густо порослі лісом. Дорога доходить до місця, де зараз розміщений Винниківський ринок, і звертає праворуч, виходить на трасу сучасної вул. Лисенка і звідти — уже до Львова. Це так звана Глинянська дорога. Тут починався торговий шлях до Києва і далі на схід. Першим значним пунктом на ньому були Глиняни — звідси

Рис. 242. Будинок № 56. Деталь оформлення

первісна назва. Зараз Глиняни — невелике містечко, а в ті часи воно було торговим партнером Львова.

Відрізок від згаданого повороту до початку сучасної вулиці порослий був суцільним лісом. Тільки наприкінці XV ст. через нього була прокладена дорога, і тим самим визначилася нинішня траса вулиці.

Наприкінці XVI ст. в ужиток входить нова назва — Личаківська. Вулиця була центральною магістраллю Личакова — значного поселення на Галицькому передмісті. Його виникнення можна, мабуть, віднести до кінця XV ст. Походження назви і досі залишається невиясненим. Найбільш поширеною є думка, що Личаків — перекручена назва маєтку родини Лютців — Лютценгоф.

Про ступінь важливості вулиці в загальній системі Львова свідчить той факт, що вона мала свого старшого — сеньйора вулиці. Це підтверджує думку про те, що вулиця Личаківська, як і інші вулиці передмість, спочатку була окремим поселенням. Личаків починався від нинішнього ринку і тягнувся приблизно до сучасної вул. Козланюка.

Розвивалася вулиця повільно. В XVII ст. це взагалі були хащі, особливо в районі Личакова. Документи розповідають, що 1674 р. до намету короля Яна III Собеського, який знаходився біля сучасної вулиці Рєпіна, забіг вовк, перед тим загризши вартового. Через якийсь час у цьому ж районі вовки загризли двох драгунів. Ще у 10–20-х роках XIX ст. дво- та триповерхові будинки були тільки на початку вулиці. Відсутність промислових підприємств, віддаленість від центру сприяли збереженню патріархальності Личакова. Його мешканці тривалий час не вважали себе львів'янами. Водночас Личаків був притулком всіляких злочинних елементів.

У XVIII–XIX ст. мешканці Личакова займалися переробкою зерна на муку і крупу. Звідси досить дивні на наш час назви двох бічних вулиць — Мучна і Круп'ярська. Восени личаківці йшли до міста квасити капусту, наймаючись до окремих господинь. Виготовляли вони цей продукт за власним рецептом, і капуста зберігала свої якості аж до весни.

Личаків давав значну кількість візників. Взимку вони працювали на санях, влітку — на возах. Тому поява першого трамвая на Личакові була зустрінута з неприхованою ворожістю. На водія трамваю якось напали жінки та закидали його помідорами і тухлими яйцями.

Рис. 243. Перспектива вулиці Личаківської

Рис. 211. Будинок № 15. Друга пол. XIX ст.

Там, де закінчується підйом і вулиця стає рівною, тривалий час стояла рогатка — пристосування, яке перекривало дорогу до міста. За право проїзду до міста з селян, котрі везли продукти, стягали мито. Поступово і саме місце дістало назву Личаківської рогатки.

Вулиця була свідком багатьох історичних подій. У 1648 р. по ній ішли полки Богдана Хмельницького, а у вересні 1914 р. нею вступали до Львова війська 42-ї дивізії російської армії.

Будинок № 2. Автомобільно-шляховий технікум. Один з найстаріших технікумів у Львові, заснований 1945 р.

Будинок № 3. Збудований у другій половині XVIII ст. з каміння, взятого з мурів Високого замку.

У 1773 р. австрієць Антоній Піллер відкрив тут друкарню. Спеціалізувався він на публікації офіційних документів — імператорських указів, розпоряджень властей тощо. Заняття виявилося вигідним, оскільки А.Піллер не мав конкурентів. Він мав титул "губернського друкаря його імператорської і королівської милості". Після відкриття у 1784 р. університету А.Піллер став друкувати підручники. З цієї друкарні у 1776 р. вийшла перша в Україні газета "Gazette de Leopol"[1]. Вона друкувалася французькою мовою, була дуже маленькою — чотири сторінки формату сучасного учнівського зошита. Але це була справжня газета!

Після смерті А.Піллера у 1791 р.

[1] "Gazette de Leopol" (*фр.*) — "Львівська газета"

друкарня перейшла до його вдови і синів. У цей час родина монополізувала всю видавничу справу Львова. Піллери мали свою паперову фабрику — спочатку в районі Шкла, а потім у Львові на Пелчинському ставі (нинішня вул. Д.Вітовського). У 1822 р. Піллери відкрили перший у Львові літографічний заклад, видавали велику кількість гравюр з видами Львова. Фірма діяла аж до 1939 р., щоправда, дещо змінивши назву. Її співвласником був президент Львова Ф.Нойман.

Нині в старому будинку містяться виробничі майстерні Української академії друкарства.

В 1900 р. тут деякий час мешкав З.Горголевський — автор проекту Львівського оперного театру.

Будинок № 4. Зведений у 1887 р. для архіву карт і планів. Архів мав унікальну колекцію картографічного матеріалу не тільки Львова, а й усієї Галичини. Нині колекція зберігається у Львівському центральному державному історичному архіві.

Будинок № 11. Споруджений на початку XIX ст. у стилі ампір.

Будинок № 20. Тут наприкінці XVIII–XIX ст. містилася майстерня уславлених львівських скульпторів Г.Вітвера і А.Шімзера. Залишки будівлі збереглися до наших днів.

Будинок № 28. У середині XVI ст., як уже зазначалося, тут був ліс. На лісовій галявині, що знаходилася на цьому місці, ріс дуб. У 1536 р. в його дуплі була знайдена ікона св. Лаврентія. Це було оголошено чудом, і на галявині було збудовано однойменний костьол.

У 1683 р. тут було збудовано монастир боніфратрів, до складу якого увійшов згаданий костьол. Був організований притулок для колишніх солдатів. У 1783 р. монастир закрили, а в його приміщеннях розмістився гарнізонний шпиталь. Військовий шпиталь існує досі. Зараз тут зведені нові корпуси, а замість глухого паркану — красива огорожа. Від старої забудови залишився тільки невеликий будинок.

Будинок № 35. Спеціальна школа глухонімих, заснована 1830 р. Будинок був споруджений у 1841 р. Тривалий час, аж до 1939 р., він існував значною мірою за рахунок доброчинних внесків, та й будівництво було здійснене на пожертви громадськості.

Рис. 245. Будинок № 15. Флігель. Стиль класицизму. Поч. XIX ст.

Рис. 246. Будинок військового шпиталю. Друга пол. XVII ст.

Рис. 247. Костьол св. Антонія. Літографія Й.Свободи. Бл. 1865 р.

Рис. 248. "Личаківська мама" пильно оберігала традиції Личакова

Рис. 249. Церква св. Петра і Павла. Закладена 1668 р., сучасний вигляд з 1798 р.

Рис. 250. Останній війт Личакова

Рис. 251. Будинок № 70.
Стиль сецесія. 1905–1906 рр.

Рис. 252. Будинок № 107.
Колишній санаторій Червоного Хреста.
1909 р.

Рис. 253. Будинок № 169.
Одна з нечисленних пам'яток архітектури старого Личакова.
Кін. XIX ст.

Будинок № 37. Тут містився Галицький притулок незрячих. Заснований 1845 р., будувався на кошти В.Заремби-Скшинського та на пожертви населення, відкритий у 1851 р. На початку XX століття він переїхав у новий будинок (нині школа № 100).

Будинок № 53. Костьол св. Антонія. У сучасному вигляді збудований у 1718 р., ймовірно, за проектом Д.Фонтана. Перед костьолом стоїть статуя Мадонни (XVIII ст., автор — львівський скульптор Ф.Фесінгер).

Будинок № 67. У 70-х роках XIX ст. тут містилася редакція "Праці" — першої в Галичині робітничої газети. У 1878–1880-х роках тут працювали Іван Франко, Михайло Павлик та ін.

Будинок № 107. Споруджений у 1909 р. для санаторію Червоного Хреста. Збудований він у стилі української сецесії за проектом О.Лушпинського.

На пагорбі стоїть костьол Богородиці Остробрамської. Тепер

тут церква Покрови пресвятої Богородиці. Вона впадає у вічі своїм незвичним виглядом. Стіни з червоної цегли, стиль модерн. Це остання храмова споруда, збудована у Львові перед Другою світовою війною.

У 1920 р. до Львова підійшла Червона армія. Гарнізон був деморалізований. Тоді архієпископ Б.Твардовський дав обітницю поставити на свої кошти костьол Богородиці, якщо вона допоможе перемогти більшовиків.

Червона армія відійшла від Львова. Однак архієпископ не поспішав з будівництвом костьолу. І тільки під тиском віруючих у 1930 р. він виконав обіцянку (фінансував будівництво на дві третини).

Навпроти церкви — невеликий парк, заснований 1892 р. На його краю стоїть пам'ятник Бартошу Гловацькому, одному з найбільш популярних селянських ватажків повстання під проводом Тадеуша Костюшка. Пам'ятник споруджений у 1906 р. за проектом Ю.Марковського.

Вулиця ЗЕЛЕНА

Ця красива назва вперше зустрічається у документах 1676 р. і пов'язана з тим, що вулиця проходила серед численних гаїв. У той час це була дорога, що вела у Волощину (Молдавію), тому й називалася Волоською. Вперше ця назва зустрічається 1543 р.

У 1938 р. частину вулиці (від початку до вул. Водогінної) перейменовано у вул. Розвадовсько-

Рис. 254. Пам'ятник Т.Г.Шевченкові біля середньої школи № 63

Рис. 255. Будинок середньої школи № 63. Бічний фасад. Кін. XIX ст.

Рис. 256. Вул. Зелена. Костьол св. Урсули (1685 р.). З 1785 р. — протестантська кірха, нині церква євангельських християн-баптистів. Сучасний вигляд з 1878 р.

го — на честь польського генерала. Частина вулиці (від Водогінної до межі міста) називалася Верхньою Зеленою.

У середні віки вулиця стала пожвавленою транспортною магістраллю, оскільки Молдавія була значним торговим партнером Львова. Але з економічним занепадом Польщі у XVIII ст. дорога майже втратила своє значення.

На початку XIX ст. це була малолюдна околиця, де серед рясної зелені ховалися палаци Замойських, Яблоновських та інших представників вищої аристократії. Справжній розвиток вулиці почався у другій половині XIX ст. Розбудовувалась вона досить швидко. На початку XX ст. тут пройшла лінія електричного трамвая, нині замінена тролейбусною, з виходом на вул. Личаківську. Тут жили представники середніх верств населення — чиновники, лікарі тощо.

Верхня Зелена залишалась малозаселеною ще в 50-х роках XX ст. і нагадувала польову дорогу. Освоєння цього району розпочалося тільки з 60-х років. На колишніх пустирях виросли квартали житлових будинків, низка великих підприємств, зокрема завод фрезерних верстатів, виробниче об'єднання "Іскра".

Рис. 257 Будинок № 17. Стиль модерн. Поч. XX ст.

Будинок № 7. Зведений у 1898 р. Типовий прибутковий будинок того часу. У дворі знаходиться церковна споруда. Колись тут містився монастир домініканців з костьолом св. Урсули, заснований у 1685 р. У 1783 р. під час секуляризаційної реформи він

був закритий, а костьол переданий протестантам і перетворений на кірху.

У будинку в 30-х роках містилася профспілка будівельників, розпущена 1936 р. за комуністичну діяльність. В 1933 р. тут містився кооператив пенсіонерів державних органів безпеки. Він займався охороною від злодіїв і грабіжників приватних квартир, складів, банків, підприємств.

Будинок № 8–10. Спочатку будинки існували окремо. У будинку № 8, зведеному в 1885 р., знаходився дитячий притулок, а пізніше — початкова школа, чоловіча учительська семінарія. Тут містився педагогічний інститут, заснований 1940 р. У 1955 р. інститут був переведений до Дрогобича, а будинок переданий музичній школі.

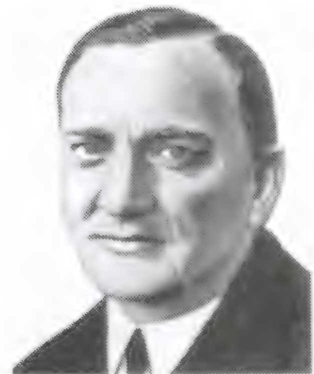

Рис. 258. Стефан Банах

Будинок № 12. У XVII ст. на цьому місці стояв палац магнатів Лещинських. Пізніше він належав Сенявським і Чарторийським.

Сучасний будинок поставлений на початку 30-х років XX ст. Зараз тут розміщується Інститут бактеріології та мікробіології НАН України, важливий науковий заклад. Організований він був у 1940 р. на базі інституту Вайгеля.

За часів гітлерівської окупації тут містився інститут Вайгеля і Берінга, який займався бактеріологічними дослідами, зокрема розробляв протитифозну вакцину для вермахту. Річ у тому, що ще в 1928 р. професор Львівського університету Р.Вайгель створив вакцину проти висипного тифу. Гітлерівці використали його праці. Досліди гітлерівці проводили безпосередньо на живих людях. Серед цих нещасних був Стефан Банах, математик зі світовим ім'ям.

Будинок № 20. У ньому здавна містилася низка поліграфічних підприємств. Найбільшим серед них був "Атлас".

Рис. 259. Будинок № 20. Сходова клітка. Поч. XX ст.

Ще у 1885 р. у Львові виникла організація "Адміністрація товариства викладачів вищої школи", яка займалася випуском підручників. У 1916 р. вона була перетворена у фірму "Ксьонжніца". Після 1918 р. у цьому ж будинку почав працювати "Атляс" — акціонерне картографічне і видавниче товариство. У 1924 р. "Атляс" і "Ксьонжніца" об'єдналися — виникла "Ксьонжніца-Атляс". Підприємство було невелике. В 1939 р. на ньому працювала 91 особа.

"Атлас" як поліграфічне підприємство існує і нині.

Тут же в 1914 р. містилося "Акціонерне товариство поліграфічної промисловості". З ним був пов'язаний цікавий епізод. У серпні 1914 р. на території Галичини розгорнулися бойові дії Першої світової війни. Австрійські війська, зазнавши тяжкої пораз-

Рис. 260. Однокроновий бон. Заміняв розмінну монету. Львів, 1914 р.

Рис. 261. Будинок № 24. Палац Леваковських, пізніше вілла А.Шептицького. Друга пол. XIX ст.

ки від російської армії, відступали. Разом з армією з міста втекли і власті, захопивши з собою міську скарбницю. Коли російська армія зайняла Львів, перед новими властями постали серйозні фінансові проблеми, зокрема проблема розмінної монети. Треба було платити робітникам, виплачувати пенсії тощо. Тоді було вирішено випустити тимчасову валюту — однокронові бони загальною кількістю 100 тис. Їх і випускало оце "Акціонерне товариство поліграфічної промисловості".

Будинок № 22. У XVIII ст. на цьому місці стояв палац родини Калиновських, а в XIX ст. — палац графів Замойських. Останнім належав не тільки палац, а й велика ділянка землі, яка доходила до сучасних вулиць Левицького і Вагилевича. У 1912 р. палац був знесений, а в 1913 р. на його місці побудували сучасний будинок. Він призначався для приватної гімназії С.Стшалковської. З 1939 р. тут розміщується середня школа № 6.

Будинок № 24. Палац Леваковських, зразок стилю ампір. Наприкінці XIX ст. належав графам Дзєдушицьким, а пізніше був власністю митрополита Андрея Шептицького. В часи гітлерівської окупації Львова тут містився штаб італійського гарнізону, розстріляного гітлерівцями наприкінці 1943 р.

З 1944 р. тут містилася бібліотека педінституту, а після його

Рис. 262. Будинок № 46. Фронтон

переведення у Дрогобич — обласна науково-педагогічна бібліотека.

Будинок № 28. У 1914–1915 рр. під час окупації Львова російськими військами тут знаходилась безкоштовна кухня для населення — одна з 11 організованих російським командуванням. Відвідувач міг отримати чай з хлібом та обід — суп і хліб.

Будинок № 62. Цей будинок поставлений на початку XX ст. Тут був центр управління львівським водогоном. У 1939–1941 рр. містилася аналогічна установа — "Водоканалтрест". Назва зберігається за будинком і установою досі, хоч офіційно вживається інша.

Рис. 263. Будинок № 46. Стиль модерн з елементами готики. 1909 р.

Рис. 264. Вул. Зелена. Будинок № 64.
Комунальне підприємство "Львівводоканал". 1912 р.

Вулиця СТРИЙСЬКА

Пролягає вона по території колишнього Галицького передмістя. Спочатку була звичайною дорогою, яка вела на Стрий, — звідси і назва, котра з'явилась у XVIII ст. Тоді вона починалася від вул. Зеленої. На початку XIX ст. це вже була вулиця і мала більше сільський, ніж міський, вигляд. На місці двох перших кварталів лівої сторони сучасної траси вулиці знаходилося старе Стрийське кладовище, де ховали бідноту. У 1823 р. воно було закрите і перенесене вище, на те місце, де зараз знаходиться Військовий меморіал і парк ім. Б.Хмельницького. Тут вулиця і закінчувалася, далі починалось поле.

Значну частину лівої сторони вулиці займає уславлений Стрийський парк.

У давні часи тут був великий лісовий масив, який займав площу в 70 франконських ланів (приблизно 2150 га). У 1356 р. король Казимир III подарував його Львову. Ліс тут шумів аж до 1879 р., коли львівський ентузіаст зеленого будівництва інженер А.Рерінг на його основі розбив парк. Залишки лісового масиву розчистили й упорядкували, з надгробних плит старого кладовища спорудили декоративні руїни середньовічного замку. В парку почали висаджувати рідкісні дерева та чагарники. В 1894 р. було споруджено пам'ятник національному героєві польського народу Я.Кілінському, після чого парк і дістав його ім'я. Але ця назва вживалася тільки в офіційних документах і путівниках. Львів'яни уперто називали парк Стрийським. Хто першим ужив це слово — невідомо. Та це і не мало значення.

Стрийський парк став улюбленим місцем відпочинку і прогулянок львів'ян. Та це й не дивно — він більше наближений до дикої природи, ніж Міський (нині парк ім. І.Франка). Але був він не тільки місцем прогулянок. Починаю-

Рис. 265. Ріг вулиць Стрийської та І.Рутковича, 1

чи з 1894 р. у верхній частині парку регулярно влаштовувались виставки, а з 1921 р. тут діяли Таргі Всходнє ("Східний ярмарок"). У спеціально збудованому павільйоні 1894 р. розмістили уславлену панораму битви під Рацлавицями (зараз вона у м. Вроцлав, Польща).

В 1952 р. парк було реконструйовано. Центральний вхід одержав красиву арку. В 1951 р. здали в експлуатацію дитячу залізницю (2 км сталевих шляхів, три станції). На жаль, для її побудови довелося пожертвувати парашутною вишкою. Ставок прикрасився гарною статуєю німфи.

Парк славився своїми квітковими клумбами, малюнок яких, змінюючися кілька разів на рік, ніколи не повторювався.

В парку знаходяться два корпуси Палацу спорту університету "Львівська Політехніка".

За парком з обох боків розташовувалися стадіони різних спортивних товариств, зокрема українського спортклубу "Сокіл-батько", збудований у 1938 р. на місці колишньої велоарени.

У цьому районі знаходилися Вулецькі джерела, або так звані старі водогони.

Там, де вліво відходить вул. Козельницька, була Стрийська рогатка. В самому кінці вулиці діяв іподром.

По вулиці в 1930–1933 рр. проходила частина траси авторалі "Гран-прі де Леополь". Починалася вона на сучасній вул. Д.Вітовського, біля входу в парк, переходила на Стрийську, потім на Гвардійську. Охоплювала 100 кіл по 3 км. Рекорд швидкості — 86 км/год. Траса вважалася однією з найскладніших, принаймні в Польщі. І це можна зрозуміти, якщо зважити на її особливості — підйоми, спуски, повороти. І мабуть, відрізок на вул. Стрийській був найскладнішим. Адже від вул. І.Франка до Військового меморіалу вулиця робить п'ять (!) поворотів, та ще й на підйомі. Кілька аварій зі смертельним наслідком призвели до того, що після перегонів 1933 р. траса була закрита.

З правого боку вулиці — вхід до парку ім. Б. Хмельницького. Як уже згадувалося, тут з 1823 р. знаходилося нове Стрийське кладовище. Офіційно його закрили 1893 р., але могили тут були ще в середині XX ст.

Частина парку на початку століття була власністю Товариства ковзанярів і використовувалася влітку як корти, а взимку — як ковзанка.

На території парку з початку XX ст. знаходилася цегельня. Під час листопадових боїв 1918 р. вона була в руках українців, а на тому місці, де був музей Історії військ ПрикВО, знаходилися укра-

Рис. 266. Будинок № 5. Решітка балкону

Рис. 267. Будинок № 28. Архітектор О.Радомський. 1975 р.

Рис. 268. Ріг вулиць Стрийської та І.Рутковича, 2. Стиль модерн. Поч. XX ст.

їнські пости. Цегельня давно припинила своє існування. Про неї нагадує тільки невеликий стадіон, споруджений на місці кар'єру, де добували глину.

У 1947–1952 рр. на місці величезного пустиря було розбито парк ім. Б.Хмельницького.

Будинок № 28. Споруджений у 60-х роках XX ст. за проектом О.Радомського, цікавий зразок використання природного рельєфу.

Будинок № 32. Житловий блок, зведений 1928 р. за проектом архітектора В.Мінкевича в стилі функціоналізму, дуже вдало пристосований до природного рельєфу.

Будинок № 45. Ще на початку XX ст. тут був хутір Освица, який стояв над однойменним потічком. У листопаді 1918 р. тут відбувся бій, який закінчився перемогою українців.

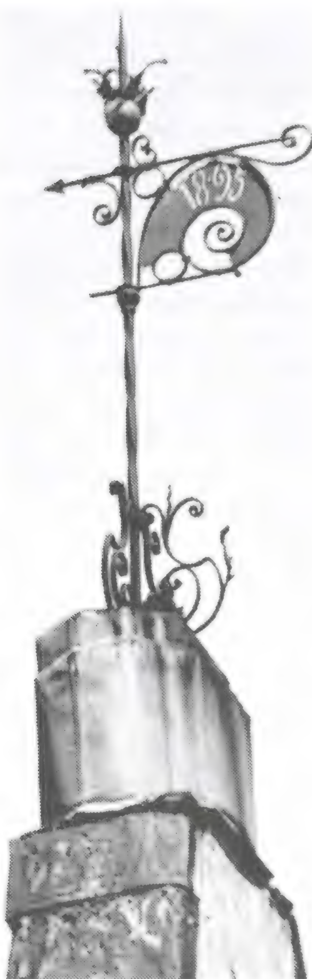
У 1945 р. почалося будівництво автоскладального заводу. Спочатку він випускав автокрани й автофургони, але в 1949 р. був перейменований у Львівський автобусний завод. Перший автобус було випущено 13 лютого 1956 р.

Будинок № 189. Автовокзал, споруджений за проектом архітекторів В.Сагайдаковського і М.Столярова та інженера В.Бойківа. В приміщенні знаходиться унікальна люстра, зроблена з 3000 скляних куль.

Рис. 269. Вул. Кульпарківська. Будинок № 108. 1895 р.

Рис. 270. Будинок № 108. Флюгер

Вулиця КУЛЬПАРКІВСЬКА

У середні віки ця місцевість була вкрита густим лісом. Належала вона до так званих екстремітатес. Так називалися землі, що лежали за межами 100 ланів, подарованих королем Казимиром III Львову в 1356 р. Прибутки з екстремітатес ішли на утримання укріплень міста.

У 1425 р. міщанин Пауль Ґольдберґ викорчував ліс і за законом дістав право власності на цю землю. Він заклав тут фільварок — Ґольдберґгоф ("двір Ґольдберґа"). Місцева вимова перетворила Ґольдберґгоф у Кульпарків. Це було село, яке тільки в 1930 р. ввели до складу Львова.

А вулиця спочатку називалася Сокільницькою, бо через неї ішла дорога на Сокільники. Близько 1899 р. вона дістала назву Кульпарківської дороги. Забудо-

Рис. 271. Вул. Кульпарківська. Будинок № 116, 1892 р.

Рис. 272. Будинок № 116. Флюгер

ва її почалася дуже пізно, в XX ст., і мала регулярний характер тільки на самому початку вулиці.

Вулиця ГОРОДОЦЬКА

На сьогодні це найдовша вулиця міста — близько 7,5 км. Вона склалася з трьох окремих частин, кожна з яких має свою історію.

Найстаріша частина вулиці — від пл. Торгової (саме площі, а не вулиці!) до початку вул. Т.Шевченка. В документах вона згадується під назвою "Західної вулиці проти Кракова" (1507 р.). У 1570 р. вона вже мала назву св. Анни. До кінця XVIII ст. початком вулиці служила Краківська брама. Після знесення міських укріплень вона ішла вже в сучасних межах — від Полтви, в яку тут вливався ручай Серед, або Середня, що живився з джерел Святоюрської гори.

Назва вулиці походила від костьолу св.Анни, який у капітально перебудованому вигляді стоїть на розгалуженні вулиць Городоцької і Т.Шевченка. Його історія переносить нас у XVI ст.

У Львові 1491 р. спалахнуло повстання кравецьких підмайстрів, котрі протестували проти нестерпно тяжких умов праці. Певна річ, це не було повстання у власному значенні цього

Рис. 273. Вул. Городоцька. Фото до 1894 р.

слова. Підмайстри вирішили втекти зі Львова. Вночі вони перебралися через міський мур, але приблизно на тому місці, де стоїть костьол, їх наздогнала міська сторожа — ціпаки — і стала силою завертати до міста. Відбулася сутичка, в якій кількох підмайстрів було вбито. На місці сутички товариші загиблих встановили хрест, в 1504 р. — невеликий дерев'яний костьол в ім'я св. Анни — символу милосердя, який пізніше став цеховим костьолом кравців. Звичайно, міській владі та цеховій верхівці костьол був як сіль в оці, бо нагадував про мученицьку смерть юнаків, закликав до милосердя. Але нічого не вдієш — святиня!

У 1509 р. костьол був спалений під час набігу валахів з Молдавії, але через декілька років відновлений. Вдруге його спалили в 1648 р. і відбудували 1673 р. Сучасного вигляду набув наприкінці XVIII ст.

Вулиця св. Анни входила до складу Краківського передмістя і була заселена дуже густо, переважно українцями. Забудована вона була, як звичайно на передмістях, невеликими будиночками, які потопали в зелені садів. Більшу частину населення становила біднота. Не слід забувати, що напади татар, молдаван, шляхти були повсякденним явищем, і першими від них страждали незахищені передмістя. Тому багаті воліли мешкати у середмісті,

Рис. 274. Костьол св. Анни. Літографія Й.Свободи. Бл. 1865 р.

під захистом потужних укріплень. А на передмістях селилися ті, кому не було чого втрачати, крім власного життя.

Наприкінці XIX ст. вулиця змінила свій вигляд і характер. Це було пов'язано з розвитком капіталізму. Місто росло, колишнє передмістя стало центром. З'явилися багатоповерхові будинки, які майже виключно належали єврейській буржуазії. Тут панував торговий капітал. Робітники ж селилися на околицях, де будувалися підприємства.

Вулиця змінила і назву — з 1871 р. вона стала називатися Казимирівською, на честь двох королів Польщі. Але аристократична назва не змінила суто комерційного характеру вулиці. Прибуткові будинки, магазини, невеликі готелі — ось її обличчя.

Характер її не змінився і тоді, коли після розпаду Австро-Угорської імперії Львів відійшов до Польщі. Вулиця стала своєрідною демаркаційною лінією між багатими кварталами і поселеннями бідноти.

Вулиці Шпитальна, Котлярська, Сонячна були районом, населеним робітниками. У "Бригідках" була влаштована політична в'язниця. Поряд, на невеликій вул. Яховича (нині академіка Р.Кучера) знаходилося ще одне місце ув'язнення. У цьому ж кварталі розмістилися комісаріат і казарми поліції.

Частина вулиці від розвилки до вул. І.Боберського називалася Городецькою. Назва ця виникла порівняно пізно — наприкінці XVIII ст. А спочатку (в XV ст.) вона називалася Широкою, пізніше — Краківською дорогою, якою їхали до Кракова, а ще пізніше — у XVIII ст., в період економічного занепаду Львова, — тільки до Городка. Це був перший брукований тракт у Львові.

Уже самі назви свідчать про те, що вулиця була важливою торговою артерією. Ще більше виросло її значення після відкриття у 1861 р. залізниці Львів—Перемишль. У

Рис. 275. Костьол св. Єлизавети. Архітектор Т.Тальовський. 1908–1912 рр. Нині церква св. Ольги і св. Єлизавети

1879 р. по вулиці пущено кінний трамвай, в 1908–1909 рр. — електричний.

Ще на початку останньої чверті XIX ст. вул. Городоцька, особливо з правого боку, була дуже слабо забудована. Приблизно на тому місці, де зараз починається вул. Марка Вовчка, наприкінці XIX ст. знаходилися Городоцьке джерело і водоймища.

У той час залізниця підходила дуже близько до траси вулиці. Залізничні перони містилися на тому місці, де зараз розташований приміський вокзал. Тут знаходився вокзал Чернівецької лінії, після відкриття головного вокзалу перетворений на товарний.

На початку XX ст. на невеликій площі, котра впритул прилягає до Городоцької і була тоді зайнята соляними складами, почалося будівництво костьолу св. Єлизавети. Це місце було вибране не випадково. Річ у тім, що першою примітною будівлею Львова, яка впадала в око приїжджій людині, був греко-католицький собор св. Юра. Костьол і повинен був його закрити.

Споруджений у неоготичному стилі, він і зараз справляє неабияке враження, особливо на приїжджих. Костьол був сильно знищений у радянський час. Зараз тут греко-католицька церква св. Ольги і св. Єлизавети.

Вулиця Городоцька закінчувалася, як уже сказано, біля нинішньої вул. І.Боберського. Тут стояла рогатка, де з селян, які їхали до міста торгувати, збирали мито.

У 1918 р. вулиця стала місцем запеклих боїв між військами ЗУНР і поляками. Польське командування складалося з кадрових офіцерів і чудово розуміло значення вул. Городоцької — єдиного шляху, котрим могла надійти збройна допомога з Польщі. Вони доклали всіх зусиль, щоб утримати цю артерію. Утримуючи Городоцьку, вокзал, аеродром, вул. Янівську (нині Т.Шевченка), поляки володіли всією західною частиною міста, мали оперативний простір. А після прибуття підкріплень з Польщі доля Львова була вирішена. Перетворення ж міста на оперативну базу поляків визначило і долю всієї польсько-української війни 1918–1919 років.

У вересні 1939 р. на Львів наступала 14-та армія гітлерівців. Німці надавали великого значення захопленню Львова. Крім суто військової сторони справи (прорив у глибокий тил польської армії), це мало ще й неабиякий психологічний ефект.

Гітлерівці 12 вересня вийшли на Городоцьку. В успіху вони сумніву не мали — весь західний кордон міста захищав один батальйон польських військ. На Городоцькій біля трамвайного па-

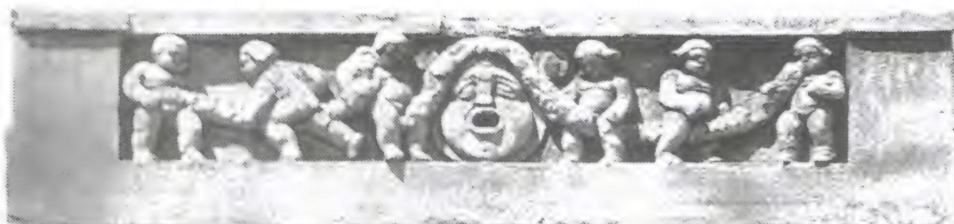

Рис. 276. Будинок № 2.
Рельєфи на фасаді:
"Путті і театральна маска",
"Путті і єдиноріг"

рку стояв взвод, підсилений двома гарматами. Спроба гітлерівців прорватися до міста була відбита. Артилерія розстрілювала атакуючих прямою наводкою.

Третя частина вулиці — від вул. І.Боберського до межі міста — називалася Богданівкою. Назва походила від однойменного фільварку, закладеного родиною львівських вірмен Богдановичів у XVI ст. Поступово Богданівкою став називатися весь район. У 1933 р. вулиця була включена до складу Городоцької.

Цей район здавна був робітничим. Тут знаходилася низка підприємств: хлібозавод "Меркурій" — нині хлібозавод № 1, завод сільськогосподарських машин (нині "Львівхімсільгоспмаш"), кілька деревообробних підприємств. Маленькі одноповерхові будиночки, вузькі немощені вулиці — все це свідчило про низький матеріальний достаток населення району. Щоправда, не всього.

Рис. 277. Будинок № 2.
Т.зв. Товарний будинок

Тут знаходилися оселі залізничників — привілейованої частини робітничого класу.

За останні десятиріччя зовнішній вигляд району докорінно змінився. Старі підприємства були повністю реконструйовані, значно розширені. На місці жалюгідних халуп виросли квартали багатоповерхових будинків з усіма вигодами, школи, нові підприємства.

Будинок № 2. Так званий Товарний будинок, споруджений у 1913 р. за проектом Ю.Пйонтковського в стилі сецесії з елементами конструктивізму.

Будинок № 17. У 1370 р. на ділянці, розташованій поряд, був костьол св. Станіслава, а безпосередньо на місці будинку — сад, у якому на початку XV ст. збудували лікарню для хворих на лепру (проказу). Так виник шпиталь св. Станіслава. Він існував майже 400 років — до кінця XVIII ст. У 1784 р. костьол був знесений, а шпиталь ліквідований. Земельна ділянка перейшла у приватну власність.

Ділянка і будинки, які стояли на ній, перекривали трасу вулиці, що створювало (і досі створює) великі незручності для руху транспорту. Ліквідувати їх не було можливості — приватна власність. У 1872 р. був розроблений проект безпосереднього з'єднання вул. Казимирівської з Фурманською. Але здійснений він не був. І зараз початок вул. Городоцької лякає водіїв трамваїв і автомобілів.

А згаданий вище будинок був споруджений у 1913 р. На першому поверсі розмістилися 13 магазинів, на другому — чотири магазини і кафе. Вище були квартири. Нині тут швейна фабрика.

Рис. 278. Ріг вулиць Городоцької та Наливайка. Нині — будинок товариства "Львівська швейна фабрика"

Рис. 279. Будинок № 33. Фрагмент декору четвертого поверху

Будинок № 20. Ця похмура будівля зведена в 1614 р. для жіночого монастиря св. Брігіди. У 1782 р. під час секуляризаційної реформи він був перетворений на в'язницю, яка дістала назву "Бригідки". Аж до початку Першої світової війни призначалася для кримінальних злочинців. В серпні 1914 р. становище різко змінилося. Значну частину тюрми відвели для політичних в'язнів, переважно українців.

Під час квітневих подій 1936 р. біля в'язниці відбулися сутички між демонстрантами і поліцією.

Будинок № 27. У другій половині XIX ст. на цьому місці стояв будинок відомого лихваря Шаффля. Пощади боржникам лихвар не давав. І у Львові побутував вислів — "сидіти у Шаффля", тобто у борговій в'язниці.

У 1867 р. в будинку була аптека. Річ у тім, що в той час усі аптеки Львова були розміщені у середмісті. Відкривати їх на передмістях аптекарі відмовлялися. Тоді аптеку винесли сюди силоміць. Тут вона знаходиться і зараз.

Будинок № 33. На цьому місці до 1784 р. стояла православна Благовіщенська церква. Вперше у документах вона згадується під 1453 р.

Благовіщенська церква була цеховою церквою гаптувальників. У 1542 р. при ній засноване братство, а в кінці століття — лікарня. За звичаями тих часів, при церкві було кладовище. Деякі дослідники вважають, що воно містилося навпроти, на сучасній вул. Шолом-Алейхема. З кладовищем пов'язана зворушлива історія.

Жив у Львові наприкінці XVI ст. виноторговець Мікеліні, італієць за походженням. Він закохався в українку Пелагію — і вона відповіла взаємністю. Але 1594 р. в місті спалахнула епідемія чуми, і першою її жертвою стала Пелагія. Родичі вивезли хвору за місто. Мікеліні доглядав дівчину, але в той час ліків проти страшної хвороби не було. Нещасна померла, а через деякий час помер і Мікеліні. Пелагію поховали на Благовіщенському кладовищі, а Мікеліні — на кладовищі костьолу св. Станіслава (бо католик!). Перед смертю він замовив два однакових надгробки: два серця, увінчані лавром, та вірш львівського поета: "Смерть не розлучила того, що зв'язала любов". Надгробки були знищені наприкінці XVIII ст.

Будинок № 36. У XVIII ст. ділянка, яку займає будинок, належала монахам-августинцям, а у XIX ст. — костьолу св. Анни. У 1908 р. тут був збудований Католицький дім. За задумом ініціаторів будівництва, він повинен був стати центром пропаганди като-

Рис. 280. Міська школа св. Анни. Фото 90-х рр. XIX ст.

лицизму, котрий водночас був би клубом, театром, місцем молитви. Наскільки вдалося цієї мети досягти — сказати важко. В усякому разі питання фінансування цієї організації було досить гострим. На нижньому поверсі деякий час продавали вино, вироблене священиками з власного винограду. Верхній поверх використовувався як театр (так званий Малий). Але театр — річ нерентабельна. І тому вже 1913 р. тут відкрили кінотеатр.

У 1954 р. до Львова з Одеси перевели російський драматичний театр, а до Одеси — Львівський театр музичної комедії. Зараз тут міститься театр Західного оперативного командування.

Будинок № 38. Це праве крило будинку № 36. Здавна тут містилася школа. У 1894 р. в будинку, що стояв тоді на цьому місці, була українська школа ім. М.Шашкевича, 1935–1939 рр. — приватна гімназія ім. Ю.Словацького, у повоєнні роки — залізнична середня школа № 2. Нині тут знаходиться середня школа № 56.

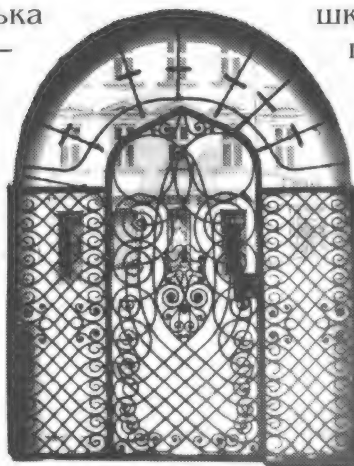

Рис. 281. Будинок № 117. Брама

Поряд з будинком — спортмайданчик, на який виходять ворота довгої одноповерхової будівлі.

З середини другої половини XIX ст. ділянка належала армії. Спочатку вона була порожньою і використовувалася як плац для військового навчання. У 1881 р. на ній збудували манеж ім. Віндішгреца і стайні. Пізніше, коли у Львові з'явився електричний трамвай, і колія пройшла по Городоцькій, манеж був перебудований у трамвайне депо — оцю саму будівлю, одну з нечисленних у Львові пам'яток промислової архітектури початку XX ст. З 20-х років тут розміщуються склади.

Будинок № 40. У XVII ст. ця ділянка входила до складу Балабанівки — маєтку української родини Балабанів.

Будинок, який стоїть тут зараз, споруджений 1839 р. У ньому розмістилися казарми Фердинанда, названі так на честь імператора Австрії. Для будівництва використали частину парку св. Анни. Поряд знаходилися продовольчий склад і військовий манеж.

У листопаді 1918 р. під час польсько-української війни казарми утримували українці. Спроби поляків взяти їх штурмом (з попередньою артпідготовкою) були відбиті. І тоді вирішено було

підірвати будинок. Польські підривники влаштували в ресторані пані Тененбаум на розі вул. Городоцької і Марка Вовчка склад вибухівки, принесли туди 200 кг динаміту. Потім вони увійшли в каналізаційний канал (уздовж вул. Городоцької), перетягнули вибухівку до бічного каналу, який, на їхню думку, відходив від казарм. 18 листопада заряд підірвали. Але виявилося, що канал проходить між казармами і депо, тому результатом вибуху була лише тріщина в стіні.

Поляки зайняли казарми, залишені українцями, через кілька днів без бою. За Польщі їх назвали казармами Ю.Бема. У них розміщувався 5-й полк легкої артилерії.

Рис. 282. Богдан-Ігор Антонич

Будинок № 42. З кінця XIX ст. тут були транспортні казарми, а пізніше — військові склади одягу. Будинок, який стоїть тут зараз, був зведений у 30-х роках для польських офіцерів.

Будинок № 44. Наприкінці XIX ст. на цьому місці був парк з кегельбаном, збудованим у 1879 р. Частину ділянки займав тартак. Нинішній будинок належить до початку XX ст.

Будинок № 45. Споруджений на початку XX ст., належав найбільшому домовласникові Галичини Й.Шпрехеру, який тут і мешкав. У дворі знаходилася синагога.

Незважаючи на все своє багатство, Й. Шпрехер був феноменально скупою людиною. Ходив обдертий, харчувався виключно картоплею з олією і ніколи не їздив трамваєм, бо шкодував 25 грошів на квиток.

Будинок № 50. Зведений 1886 р. У 1928–1937 рр. тут мешкав видатний український поет Б.-І. Антонич. У жовтні 1989 р. на його честь відкрита меморіальна дошка за проектом скульптора М.Посікіри та архітектора М.Федика.

Будинок № 67. Будинок, який стояв на цьому місці до початку XX ст., у 80-х роках XIX ст. належав родині Кістринів і тому називався Кістринівкою. При будинку був великий двір, де розташувався павільйон фотографа Б.Еттелеса. Клієнтура його — це переважно шлюбні пари з костьолу св. Анни і солдати.

Рис. 283. Будинок № 67. Фрагменти декору фасаду — крилата жіноча постать, путті

Будинок № 83. Державний цирк, зведений у 1963 р. за проектом А.Бахматова і М.Каневського. І з того часу це джерело радощів для малих і (не меншою мірою) дорослих, усіх шанувальників циркового мистецтва.

Цирк знаходиться біля підніжжя Святоюрської гори, на якій стоїть велична будівля собору св. Юра.

...Ще в часи Данила Галицького тут існував печерний монастир. Близько 1270 р. князь Лев побудував серед густого букового лісу для свого дядька Василька дерев'яну церкву на честь

Рис. 284. Ансамбль собору св. Юра. Фото 70-х рр. XIX ст.

св. Георгія, або Юра. Близько 1437 р. було закінчено будівництво мурованої церкви. Конструкція її виявилася настільки міцною, що церкву не вдалося повністю розібрати для будівництва у 1743 р. нового храму.

У сучасному вигляді собор збудований 1744–64 рр. у стилі бароко за проектом Б.Меретина. На дзвіниці собору висить дзвін, відлитий у Львові 1341 р. — найдавніший з дзвонів, що збереглися на території України.

Тут до 1781 р. знаходився монастир василіанів. Після того як вони перейшли до монастиря св. Онуфрія, собор став кафедральним.

Входи в печери гори були замуровані у 1765 р.

Рис. 285. Будинок № 127. Стиль модерн. Фото поч. XX ст.

Вулиця ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Вулиця виникла, мабуть, наприкінці XVIII ст. Назва "Янівська" зустрічається уже в 1805 р. і пов'язана з тим, що тут проходив шлях на Янів. Заселена територія була значно раніше, ще в XVI ст., і входила до складу Краківського передмістя. Землі на початку вулиці належали монахам-августинцям і становили юридику[1], яка називалася Августинщизною.

Забудова вулиці була досить рідкою аж до кінця XIX – початку XX ст., коли тут з'явилися перші промислові підприємства. В самому кінці її знаходилися склади сіна — місце ночівлі бездомних, яких на той час у Львові було дуже багато. Однієї зимової ночі тут спалахнула пожежа, кілька чоловік згоріли живцем. Цей скандальний випадок був описаний Іваном Франком. Замовчати його не вдалося, і тоді преса зробила з нещасних бездомних звичайних бандитів. Цим вдалося заспокоїти громадськість.

У 1918 р. в районі біля залізниці розміщувався табір геймкерерів — солдатів колишньої австрійської армії, що поверталися додому.

Під час листопадових боїв польсько-української війни вулиця була зайнята польськими військами і входила до складу 6-го відтинку "оборони Львова". Коли

[1] Юридики — території в межах міст, вилучені з-під їхньої юрисдикції. Існували до XVIII ст.

Рис. 286. Костьол і монастир реформатів. 1900 р. Нині церква св. Андрія Первозваного

21 листопада поляки розпочали генеральний наступ, 6-й відтинок, підсилений загонами, котрі прибули з Польщі, і бронепоїздом, утворив Північну групу. Її завданням було захопити Високий Замок, Замарстинів та Жовківське передмістя і тим самим замкнути кільце оточення. Завдання виконане не було, полякам вдалося захопити тільки Підзамче, відрізати українським військам відступ вони не змогли.

У часи гітлерівської окупації в кінці вулиці знаходився Янівський концтабір. Тут, за неповними даними, загинуло 200 тис. осіб 18 національностей.

В останні десятиріччя вулиця зазнала значних змін. Вона продовжилась за рахунок введення до складу міста кількох сіл. Виросли нові підприємства, реконструювалися і збільшилися старі.

Будинок № 31. У XVI–XVIII ст. тут знаходився костьол Воздвиження Чесного Хреста. Відстань від Краківської брами до його дверей точно дорівнювала відстані від воріт Єрусалима до Голгофи...

За Польщі тут була низка дрібних підприємств, зокрема підприємство хімічної промисловості "Герметікум", яке випускало герметичні пробки до скляного посуду (працювало 18 осіб), українська олійниця "Жеполь" (15 осіб) та ін. З 1945 р. тут знаходиться трикотажна фабрика.

Будинок № 60. Мехсклозавод. Почав давати продукцію у 50-х роках XX ст. Цікаво, що основою його послужив паровий млин товариства "Ю.Томá і син", заснований у 1861 р.

Будинок № 87. Завод "Автонавантажувач". Збудований наприкінці 40-х років. Перша машина (3-тонний автонавантажувач) випущена 24 березня 1949 р.

Янівське кладовище. Відкрите у 1888 р., майже зразу стало кладовищем бідноти. Це не означає, що тут не ховали заможних — просто їх тут набагато менше, ніж на Личаківському кладовищі.

Рис. 287 Будинок № 39. Подвір'я

Lviv, like other towns of Old Rus, grew on the ring-radial pattern, with roads radiating from the city centre. The space between roads was gradually filled with housing and these districts eventually joined with the central section of Lviv. Eight such roads have been preserved until the present day.

ZAMARSTYNIVSKA STREET

Since the old times this was the district of the city's poorest people. In the 19th-early 20th centuries 35% of Lviv's population, mainly workers, lived there. During World War II the houses of this Street were converted into the Jewish ghetto, where 136,000 people died during the Nazis occupation of the city.

BOHDAN KCHMELNYTSKYJ STREET

This is the oldest street in Lviv. From the 13th century it was an important strategic and trade route. In the time of Danylo Halytskyj the Street was populated mainly by craftsmen, a tradition preserved in later periods. Most industrial enterprises were located in this section of the city.

The small square at the beginning of the street was the political and trade centre of Old Lviv. The Cathedral of John the Baptist, the oldest one in Lviv, constructed in the 13th century, destroyed and rebuilt several times, acquired its present appearance in 1886. The Cathedral retains a grave tomb from the 12th century, revealed during the excavations in 1984.

Old Rynok Square

Here stood the Synagogue, destroyed by the Nazis in 1942, together with the Jewish children, women and old people who were forced to go there.

House No 34. The Monastery and the Church of Saint Onufryj date from the 15th century. Archaeological excavations revealed the remains of the settlement, dating from the 12th century. The monastery is the burial place of Ivan Fedorov, the pioneer printer of Ukraine.

The Church of Paraskeva Pyatnytsya (House No 42) was constructed in 1643–45 on the site of the 14th century wooden church. It is noted for the iconostasis, one of the oldest and most valuable in Ukraine, designed by F. Senkovich in the mid-17th century.

Рис. 289. Вул. Б.Хмельницького. Будинок № 153. Фронтон

LYCHAKIVSKA STREET

In the beginning, the Street was a road cut through thick forest in the 14th century. Under its present name, Lychakivska, the Street was mentioned for the first time in the late 16th century when it became the main street of the Lychakiv suburb. The main trade of the residents of the Street in the 18th–19th centuries was the processing of grain.

House No 3 was built in the second half of the 18th century with stone taken from the High Castle.

House No 11 was constructed in the early 19th century in the Empire style.

House No 28, dating from 1683, belonged to the Monastery of the Boniofrates. After the monastery was closed in 1783, its premises were used as a military hospital.

House No 35 was constructed in 1841 as a school for deaf mutes, which had been established in 1830.

House No 53. The Cathedral of Saint Anthony was constructed in 1718, most likely to a design by D. Fontan.

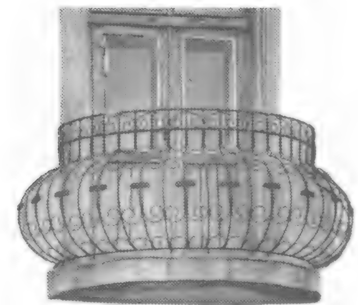

Рис. 290. Вул. Личаківська, 113. Балкон

ZELENA STREET

In the old times this Street was the beginning of the road connecting Lviv with Moldavia. The first reference to its present name (Zelena means green) dates back to 1676. At that time the Street passed thorough numerous green woods. At the beginning of the 19th century the Street was a sparsely populated suburb, with palaces of the aristocracy scattered here and there in the woods. Construction of housing was started in the second half of the 19th century.

STRYJSKA STREET

This was the beginning of the road, joining Lviv and the town of Stryj. Hence the name of the Street, which first appeared in the 18th century. The Street is noted for the Stryjsky Park, laid out to a design by the forestry engineer A. Röhring in 1879 on the basis of the natural forest.

KULPARKIVSKA STREET

The village of Kulparkiv was incorporated into Lviv in 1930.

HORODOTSKA STREET

This is now the longest Street in Lviv (7,5 km long). The oldest section of the Street is the one between Torhova Square and the beginning of Taras Shevchenko Street

House No 2 was constructed in 1913 in the Art Nouveau style to a design by Yu. Piontkovsky.

Рис. 291. Вул. Городоцька, 67. Фрагмент декору фасаду — крилата чоловіча постать

House No 20 was built in 1614 for Saint Brigitte's nunnery. In 1782 it was converted into a prison.

Saint Anne's Cathedral. The building got its present appearance in the late 18th century. Saint Anne's Cathedral served as the Cathedral of the guild of tailors. The first Cathedral was laid down on this site in 1504 to commemorate the death of several tailors who were killed by the town guards, while trying to escape from the city in their search for refuge from intolerable working conditions.

TARAS SHEVCHENKO STREET

Most likely, the Street dates from the late 18th century. Industrial and housing construction was started here in the late 19th century.

OSIEM PROMIENI

Drogi... Lądowe, rzeczne, morskie. Z dawien-dawna łączyły one miasta i państwa, kontynenty i ludzi. Nimi wożono towary, pędzono niewolników, kroczyli nimi najeźdźcy i wracali do domu zwycięzcy.

Lwów jeszcze w dobie średniowiecza stał się miastem o ważnym znaczeniu gospodarczym i wojskowym, ponieważ stał na skrzyżowaniu szlaków: od obszarów nadbałtyckich do śródziemnomorskich oraz Wielkiego Szlaku Wschodniego biegnącego od wybrzeża Oceanu Atlantyckiego do Oceanu Spokojnego.

Obecnie ze Lwowa wychodzi osiem ulic. Kiedyś było ich więcej. Jak każde średniowieczne miasto, Lwów rozbudowywał się według systemu promieniowo-radialnego. Od śródmieścia biegły promieniami drogi. Obszary między nimi były stopniowo zabudowywane i przyłączane do śródmieścia. Schemat ten zachował się do dziś.

Ulica ZAMARSTYNOWSKA

Do średniowiecznego Lwowa można było stosować określenie: miasto feudał. W średniowieczu do Lwowa należało 11 wsi, tak właśnie nazywanych – wsie miejskie. Chłopi pracowali na rzecz miasta. Te wsie od dawna są częścią Lwowa, jego dzielnicami: Kleparów, Kulparków, Persenkówka, Sichów, Zamarstynów.

Zamarstynów jako dzielnicę Lwowa mało kto pamięta. Ten obszar między skarpą kolejową, Pełtwią, obecną Aleją Czornowoła i ul. Chmielnickiego zamieszkały był już w czasach króla Daniela Halickiego. Ciągnące wzdłuż Pełtwi tzw. Pola Bełzkie wspominane są obok pierwszej wzmianki o samym Lwowie.

W 1387 r. mieszczanin Jan Sommerstein założył folwark, który zgodnie z tradycją otrzymał nazwę Sommersteinhof — dwór Sommersteina. Miejscowa ludność przekształciła tę nazwę w Zamarstynów.

Zamarstynów, organicznie związany z miastem, pozostawał wsią do 1930 r. Tutaj mieszkało 35% ludności Lwowa, większość z nich — to robotnicy.

Podczas II wojny światowej dzielnice Zamarstynowa przekształcono w żydowskie getto. Faszyści zgładzili tu 136 tys. ludzi.

Plac tuż obok skarpy kolejowej w żaden sposób nie przypomina obecnie o dramatycznych wydarzeniach, które miały miejsce ponad 300 lat temu.

Рис. 292. Вул. Б.Хмельницького, 5. Рельєф — деталь оформлення фасаду

...Tatarzy napadli jak zwykle niespodziewanie, ale nie od wschodu, a z północy po przebyciu ściągniętych mrozem bagien Zamarstynowa. Hetman Stanisław Jabłonowski po zorientowaniu się, że siły są nierówne, wybiera jedyne możliwe wyjście — zaczyna się cofać. Wycofuje się wciągając jazdę tatarską w wąskie uliczki Krakowskiego Przedmieścia. Do walki włącza się miejscowa ludność – mężczyźni, kobiety i nawet dzieci. Na głowy Tatarów spadają kamienie, leje się wrzątek. Jabłonowski zaś cofa się nadal. Nagle z Krakowskiej Bramy wypada, ciężka kawaleria podjęta na alarm. Mało który Tatarzyn uszedł wtedy ze Lwowa z życiem. Klęska była tak druzgocąca, że Tatarzy więcej nie odważyli się napadać na Lwów, chociaż ich najazdy na Galicję trwały do połowy XVIII w.

Ulica BOHDANA CHMIELNICKIEGO

Jest to najstarsza we Lwowie ulica, ma tyle samo lat co miasto. Istniała już w XIII w. i nazywała się wtedy Wołyńskim Szlakiem. Łączył on Lwów z Wołyniem, Białorusią i Litwą.

Pod koniec XVIII w. nazywała się ulicą Żółkiewską, ponieważ za miastem przechodziła w drogę prowadzącą do Żółkwi. W 1936 r. przemianowano ją w ul. Stanisława Żółkiewskiego dla uczczenia wybitnego dowódcy.

Kilkadziesiąt metrów od początku ulicy obecnie jest nieduży placyk o wymownej nazwie Stary Rynek. Targowisko tutaj istniało już w staroruskim Lwowie, było tu także miejsce zebrań mieszkańców na wiece. W górnej części placu stoi kościół Jana Chrzciciela, najstarsza świątynia we Lwowie. W 1984 r. podczas prac archeologicznych odkryto tu groby z XII w. Kościół postawiono w XIII w., z tej pierwotnej budowli obecnie zachował się tylko fundament. Współczesną świątynię w stylu neoromańskim zbudowano w 1886 r.

Na tej ulicy od dawna było skupisko zakładów przemysłowych, w których pracowała większość zamieszkałej tu ludności. Mieszkało tu również wielu Żydów, którzy na Starym Rynku mieli swoją synagogę.

W miejscu, gdzie rozchodzą się ulice Chmielnickiego i Zamarstynowska stoi cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja, wspomniana po raz pierwszy w 1292 r.

Dom nr 34. Klasztor i cerkiew pod wezwaniem św. Onufrego. Drewniana cerkiew stała tutaj jeszcze w czasach Daniela Halickiego, a klasztor powstał nieco później, w XV w. W 1550 r. książę Konstanty Ostrogski zbudował w tym miejscu kamienną świątynię i pomieszczenia klasztorne. Po tureckich zniszczeniach końca XVII w. cerkiew została odnowiona, następnie obwarowana (mur zachował się częściowo).

Рис. 293. Вул. Б.Хмельницького, 5. Рельєф — деталь оформлення фасаду

Dom nr 116. W 1782 r. L.Baczeles przeniósł ze wsi Wybranówka do Lwowa zakład produkcji wódek. Interes kwitł. Jego potomkowie Baczewscy w 1856 r. nabyli pałac Cieleckich, rozebrali go i zbudowali kamienicę, w której rozlokowała się wytwórnia wódek i likierów. Zakład spłonął we wrześniu 1939 r. podczas bombardowania Lwowa przez lotnictwo niemieckie.

Ulica ŁYCZAKOWSKA

W XIV w. część współczesnej ulicy Łyczakowskiej była Traktem Gliniańskim, drogą, która prowadziła do Kijowa i dalej, na wschód. Pierwszym dużym miastem na tym szlaku były Gliniany – obecnie małe miasteczko.

Dotychczas dokładnie nie ustalono, skąd pochodzi nazwa ulicy. Najbardziej rozpowszechnioną wersją jest taka: Łyczaków to przekręcona nazwa posiadłości rodziny Lutzów — Lutzenhof.

Ulica miała nader ważne znaczenie w systemie Lwowa i posiadała nawet seniora ulicy. Fakt ten równocześnie potwierdza myśl, iż Łyczaków, jak też inne ulice przedmieści miasta, niegdyś był osobną osadą.

Ulica rozwijała się powoli. Jeszcze w XVII w. tu szumiał las. W dokumentach odnotowano, że w 1674 r. do namiotu króla Jana III Sobieskiego wbiegł wilk, który przedtem zagryzł strażnika.

Mieszkańcy Łyczakowa słynęli z własnego przepisu kiszonej kapusty i w jesieni schodzili do miasta, by wynająć się do pomocy gosposiom. Byli też dobrymi woźnicami, dlatego jako klęskę przyjęli założenie we Lwowie linii tramwajowej.

Kamienica nr 20. Tutaj na przełomie XIX i XX wieku była pracownia słynnych lwowskich rzeźbiarzy G.Witwera i A. Schimsera.

Dom nr 53. Kościół św. Antoniego zbudowany w 1718 r. Przed kościołem stoi rzeźba Marii Panny autorstwa F.Fesingera.

Dom nr 107. Na pagórku stoi kościół Matki Bożej Ostrobramskiej — ostatnia we Lwowie świątynia zbudowana przed II wojną światową. Naprzeciwko kościoła jest nieduży park założony w 1892 r. Na skraju parku w liściach drzew chowa się pomnik Bartosza Głowackiego (1906 r.).

Ulica ZIELONA

Tę piękną nazwę biegnącej wśród gęstych dąbrów ulicy po raz pierwszy spotyka się w 1676 r. Wcześniej, w połowie XVI w., nazywano ją jeszcze Wołoską, ponieważ była to droga prowadząca do Mołdawii.

Na początku XIX w. Zielona była słabo zamieszkałą okolicą Lwowa, gdzie dominowały tonące w gęstwinie drzew pałace Zamojskich, Jabłonowskich, Sieniawskich, Dzieduszyckich.

W 1938 r. Zielona składała się z dwóch części: na początku nazywała się ul. Rozwadowskiego, a dalej Górną Zieloną. Ta ostatnia była słabo zaludniona jeszcze w 50. latach XX w.

Kamienica nr 12. W XVII w . na tym miejscu stał pałac magnatów Leszczyńskich, który później należał do Sieniawskich i Czartoryskich. Obecny dom wybudowany został w latach 30. XX w. Podczas hitlerowskiej okupacji Lwowa tu mieścił się Instytut Weigla i Beringa, który prowadził badania bakteriologiczne. Doświadczenia przeprowadzano na żywych ludziach, wśród których był słynny matematyk Stefan Banach.

Kamienica nr 20. Tutaj były i są zakłady poligraficzne „Atlas".

Ulica STRYJSKA

Biegła Przedmieściem Halickim i najpierw była zwykłą drogą prowadzącą do Stryja.

Na miejscu dwóch pierwszych kwartałów ulicy był stary Cmentarz Stryjski, gdzie chowano biedotę.

Dłuższą część jednej strony ulicy zajmuje Park Stryjski. Kiedyś był to duży obszar porosły lasem, który w 1356 r. król Kazimierz III podarował miastu. W 1879 r. inżynier A.Röhring założył tutaj park. W 1894 r. odsłonięto w nim pomnik Jana Kilińskiego, jak też otwarto Wystawę Krajową. W specjalnie zbudowanym pawilonie umieszczono słynną Panoramę Racławicką, która obecnie jest we Wrocławiu.

W latach 1930–1933 ulicą Stryjską częściowo biegła trasa wyścigów samochodowych „Grand Prix de Leopol", uważana za jedną z najbardziej skomplikowanych w Polsce. Po kilku wypadkach śmiertelnych została w 1933 r. zamknięta.

Ulica KULPARKOWSKA

W średniowieczu szumiał tutaj gęsty bór. Miejscowość ta należała do tzw. extremitates, a zyski z niej wykorzystywano do podtrzymania w dobrym stanie fortyfikacji miasta.

W 1425 r. mieszczanin Paul Goldberg wykarczował las i dostał wegług prawa tę ziemię na własność. Założył tu folwark Goldberghof, czyli dwór Goldberga, co miejscowa ludność przekształciła na Kulparków. Najpierw była to wieś, dopiero w latach 30. XX w. weszła do składu Lwowa.

Ulica GRÓDECKA (ukr. HORODOĆKA)

Obecnie jest to najdłuższa ulica miasta (około 7,5 km). Na nią złożyły się trzy różne części, każda mająca swoją historię. Najstarsza część, wspominana już w 1507 r. jako Zachodnia ulica naprzeciwko Krakowa to odcinek od pl. Targowego do początku ul. Szewczenki (dawniej Janowskiej). W 1570 r. przemianowano ją w ul. św. Anny, a to dlatego że już na początku XVI w. na

rozdrożu obecnych ulic Gródeckiej i Szewczenki wzniesiono drewniany kościół św. Anny.

Pod koniec XIX w. ulica św. Anny, niegdyś część Krakowskiego Przedmieścia, staje się jedną z ulic śródmieścia. Wtedy też zmienia nazwę na Kazimierzowską.

Po zeświecczeniu przez Austriaków 28 lwowskich klasztorów i świątyń, w byłym klasztorze św. Brygidy otwarto więzienie „Brygidki" (Gródecka, 20).

Część ulicy od kościoła św. Anny do gródeckiej rogatki (przy obecnej ul. Boberskiego) w XV w. nazywała się Szeroką, następnie Drogą Krakowską, a w XVIII w. Gródecką, ponieważ prowadziła już nie do Krakowa, a tylko do Gródka Jagiellońskiego. Nazwy te świadczą, iż ulica była ważną drogą w kierunku zachodnim. Jeszcze bardziej wzrosło jej znaczenie po otwarciu w 1861 r. kolei Lwów–Przemyśl.

W 1879 r. ulicą puszczono pierwszy tramwaj konny, a w latach 1908–1909 elektryczny.

Na początku XX w. na placyku tuż obok Gródeckiej, gdzie znajdowały się magazyny z solą, wzniesiono w stylu neogotyckim majestatyczny kościół św. Elżbiety.

Podczas wojny polsko–ukraińskiej w 1918 r. ulica Gródecka była jednym z miejsc, gdzie rozstrzygały się losy Lwowa.

Trzecia część ulicy, od rogatki do końca, nazywała się Bogdanówką — od folwarku o tej samej nazwie.

Aż do początku XX w. ulicę Gródecką zamieszkiwali w większości robotnicy, była ona zabudowana rozrzuconymi daleko od siebie, tonącymi w zieleni budynkami parterowymi.

Na stromej górze nad cyrkiem (Gródecka, 83) wznosi się katedra grecko-katolicka św. Jura. Jeszcze w czasach króla Daniela Halickiego tutaj był klasztor. Mnisi mieszkali w jaskiniach góry. Około 1270 r. książę Lew zbudował wśród gęstego boru drewnianą cerkiew pod wezwaniem św. Georgija, czyli Jura. Cerkiew kamienną ukończono około 1437 r. Była na tyle mocna, że nie udało się jej rozebrać do końca, kiedy w 1743 r. postanowiono zbudować nową świątynię. Obecną cerkiew wzniesiono w latach 1744–1764 w stylu baroku na fundamentach cerkwi z XV w. Na dzwonnicy wisi najstarszy na Ukrainie dzwon, odlany we Lwowie w 1341 r. Wejścia do pieczar zamurowano w 1765 r.

Ulica SZEWCZENKI

Ulica ta powstała prawdopodobnie pod koniec XVIII w., a nazwę „Janowska" spotyka się w 1805 r. Była to najpierw droga prowadząca do Janowa. Tereny, zamieszkałe już wcześniej, w XVI w. były w

Рис. 294. Ансамбль собору св. Юра. Фото 1916 р.

składzie Krakowskiego Przedmieścia. Obszar na początku ulicy należał do mnichów augustianów, nazywał się Augustyńszczyzną.

Podczas walk listopadowych 1918 r. ulica była zajęta przez wojska wchodzące do składu VI odcinku obrony Lwowa. Przed rozpoczęciem ofensywy 21 listopada odcinek wzmocniono przybyłymi z Polski wojskami. Mieli za zadanie zajęcie Wysokiego Zamku, Zamarstynowa i Przedmieścia Żółkiewskiego, którego jednak nie wykonali. Zajęli jedynie Podzamcze i nie zdołali odciąć wojskom ukraińskim drogę do wycofania się ze Lwowa.

Podczas okupacji hitlerowskiej na końcu ulicy był Janowski obóz zagłady, gdzie zginęło 200 tysięcy osób.

Cmentarz Janowski otwarto w 1888 r. Tu znaleźli wieczny spoczynek polegli podczas I wojny światowej Słowacy, Polacy i Ukraińcy, którzy zginęli w walkach lat 1918–1919, żołnierze Wrangla i Budionnego.

Pod koniec XX w. ulica zmieniła się bardzo, włączyła bowiem przyległe małe wsie.

LIST OF PICTURES — WYKAZ ILUSTRACJI

[1] L H M — Lviv History Museum

[1] L M H — Lwowskie Muzeum Historyczne

RYNOK SQUARE — THE HEART OF LVIV

RYNEK — SERCE LWOWA

AROUND RYNOK SQUARE WOKÓŁ RYNKU

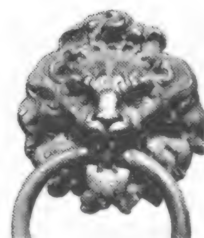

NEXT TO THE FORTIFICATIONS

POD MURAMI

EIGHT RADII OSIEM PROMIENI

ЗМІСТ

Науково-популярне видання

МЕЛЬНИК Борис Васильович

ВУЛИЦЯМИ СТАРОВИННОГО ЛЬВОВА

Дизайн *Е.А.Каменщик*

Резюме та переклад англійською мовою
Л.І.Савицької

Резюме та переклад польською мовою *Н.А.Ступко*
Макет і художнє редагування *В.В.Ковальчук*
Редактори *Л.А.Азізян, Н.А.Ступко*

Редактори тексту англійською мовою
А.Я.Плесак, Шійла Греем (Велика Британія)
Редактор тексту польською мовою *І.В.Масальська*

Технічний редактор *С.Д.Довба*
Коректори *М.Т.Ломеха, О.А.Тростянчин, Р.Р.Гамада*
Фотографи: *Т.А.Никифорук, В.С.Васинчук*
Комп'ютерний набір і верстка *Л.В.Гринчишин*

Здано на складання 05.09.2000. Підп. до друку 07.05.2001. Формат 84x100$^1/_{16}$.
Гарнітура Benquiat. Папір офсетн. Офсетн. друк. Умовн. друк. арк. 26,52.
Умовн. фарбовідб. 60,45. Обл.-вид. арк. 23,69. Тираж 5000 прим.
Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22. Вид. № 57. Зам. 220-1

Державне спеціалізоване видавництво "Світ"
79008 Львів, вул. Галицька, 21.

79005 Львів, вул. Зелена, 20
Львівська книжкова фабрика "Атлас"

MEUBEL

Б.В.МЕЛЬНИК

ВУЛИЦЯМИ СТАРОВИННОГО ЛЬВОВА

У книзі висвітлюється історія львівського середмістя. Перед читачами — оповідь не лише про окремі вулиці, а й будинки, яскраво змальовуються події, пов'язані з ними. Автор звертає основну увагу не стільки на архітектурні здобутки, як це робилося досі у виданнях, присвячених історії Львова, скільки на маловідомі, але від цього не менш цікаві факти про людей, які мешкали в цих будинках, події, що там відбувалися, побутові особливості та ін. Як виглядало житло львівського городянина? Як воно опалювалося? Якими меблями, побутовими речами прикрашали своє житло мешканці середньовічного Львова? На ці та багато інших питань читачі знайдуть відповіді у цій книзі. Автор використав матеріали львівських архівів, праці Л. Харевичевої, О. Чоловського, Ф. Яворського, І. Ходинецького та ін. Книга багато ілюстрована (старі акварелі, фотографії, мапи-схеми). Після кожного розділу подані резюме англійською та польською мовами.

Для істориків, краєзнавців, туристів, а також усіх, хто цікавиться історією рідного краю.